
BIBLIOTECA
DE · OSUNA

LXXII. K

C.A. 1365 ~~5=4~~ 6 Δ=2

4628

Ed 111 2°
Vr 126

PARTHENII
NAUMACHICA.

NICOLAI PARTHENII
GIANNETTASII
NEAPOLITANI E SOCIETATE JESU
NAUMACHICA,
S E U
DE BELLO NAVALI
L I B R I V.

AD EXCELLENTISSIMUM
P R I N C I P E M
ANTONIUM
R A M B A L D U M
COLLALTI COMITEM, &c.

NEAPOLI, Apud Bernardum-Michaëlem Raillard, M.DCC.XV.

SUPERIORUM LICENTIA.

AD EXCELLENTISSIMUM

PRINCIPEM ANTONIUM RAMBALDUM

COLLALTI COMITEM, &c.

P. V. C. D.

ÆStus erat, gelidique cava teſtudine ſaxi,
Tollit ubi pexos ſupra pulcherrima crines,
Effuſosque auro ſimiles dat ludere in auras
Inter Sirenes Cholomelis prima ſorores,
Conſidens, placidi captabam murmura Ponti,
Quem leni Zephyrus pulſabat verbere, dum Sol
Libratus medio pendebat fervidus axe.
Solus & hic Fato ſuper impendente, futura
Et vita ſuper immortali plurima mente
Volvebam tacita mecum: ſuprema tenere
Jam jam Cœlicolum loca læta, amnesque videbar
Lactifluos, ſincera quibus fluit omne per ævum
Plena, effuſa, ſacro manans de fonte voluptas,
Felicesque inter curſabat ſpiritus oras:
Et ſanctum Elyſium, & fęlicia rura piorum

Lu-

Lustrabat læta sub imagine, cum levis artus
Invasit sopor; extemplo mihi visus ab alto
Adventare citis lapsus Cillenius alis,
Aque hæc facundo dedit ore: Quid humida propter
Litora? quid placido cessas prostratus in antro?
Intermissa diu sumenda ad carmina rursus
Plectra tibi, magnoque iterum clamore sonandum.
Et magnis Helicon numeris, lucique beati
Parnassi, totoque ciendus vertice Pindus.
En novus, en Magnus offert COLLALTIUS Heros
Se tibi, Mantoo dignus vel carmine, tantis
Fulget imaginibus Majorum, atque ære vetusto:
Et propriis fulget virtutibus. Hic tibi finis,
Metaque cantandi Fatis concessa benignis.
Ne tenues vires prætende, pigramque senectam,
Non duras Parcas, non deficientia fila:
Stamina stant & adhuc lentis labentia fusis.
Sic jubet Omnipotens: olli parere necesse est,
Sint rigidæ quamvis, & dura fronte sorores.
Tantus amor COLLALTIADÆ, tam maxima cura
Est Patri Magno, cœli qui sidera torquet:
Quique indonatos & laude, & carmine Magnos
Non sinit ire Viros, quorum pulcherrima virtus,
Et mens alta, capax, ad maxima quæque, vel armis
Munia sint Martis peragenda, aut docta Minervæ
Æternis calamo sint committenda papyris,
Ingenii monumenta, tot & versuque, Lyraque
Præstantes inter Vates te sydere ab alto

De-

Delegit Musis concordibus. Ergo age plectrum
Sume iterum: dabit ille novas ad carmina vires,
Et juvenile pigris infundet mentibus œstrum.
Hæc Maja satus: & pernicibus ilicet alis
Findit iter liquidum, & patrio se reddit Olympo:
Excutior somno; inque alium me numine versum
Sentio: nigrescunt cani, color inditus alter
Est ori; roburque novum languentibus olim
Artubus infusum, fortesque ad munia nervi
Exercenda vigent: scribendo dextera constat:
Vox juvenem sonat; & citharam sociare sequendo
Aptior ac priùs; & vitales corpore toto
Diffundunt sese vires, mirabile visu.
Ilicet expelli senium, rursumque juventam
Efflorère: stupent fluctus, mirantur & ipsæ
Improvisa Deum miracula, & undique circum
Lætitia effusæ saliunt, sacra Numina ponti,
Ætatemque novam Vati gratantur amico
Nerèides, Phorcique chorus, Dorisque, Thetisque,
Quæque per Oceanum vaga fluctuat Amphitrite.
Scriptorum quondam mihi credita fabula Grajùm,
Centenos ætate senem, qui duxerat annos,
In juvenem rursus rediisse salubribus herbis,
Aurora pastum prima, & Gangetide lympha.
Indus, (1) uti memorant, fuit olim corpore grandis,
Mente capax, doctus naturæ inquirere caussas,
Astro-

(1) Author est Olympiodorus Platonicus.

Astrorum que ortus, variantis & aëris oras:
Hic cum jam centum Titan exhauserat orbes
Signiferi, rebusque alios induxerat ortus,
Atque aliam mundo faciem, tum læta secundum
Gemmiferi tendens lento pede flumina Gangis,
Vitalem ad fontem veniebat, & aurea carpens
Gramina, quæ riguo sparsim sub fonte virebant,
Mandebat lætus, lympha mox plurimus hausta,
Et fluvio & Nymphis libans largo ore bibebat.
Vix herbis hilaris, fontique indulserat; alter
Protinus aspicitur, juveni, mirabile dictu
Omnia fit similis senior, vocemque, coloremque,
Incessumque ipsum, & nervos virtute valentes.
Sic decies repetens medicamina, mille per annos,
Credere si dignum, redivivo in corpore vixit.
Ipse sed auriferi non Gangis flumina potus,
Non herbis pastus medicis ferrugine prima
Venturæ lucis, magno sed munere Divùm,
Qui tibi concordi voto, RAMBALDE, faventes,
Annosum ad cantum faciunt juvenescere Vatem.
Hæc igitur si clara Jovis mens, sacra Tonantis
Si sunt jussa, quibus Vatem parere necesse est;
Hæc, quæ Marte super medias pugnante per undas,
Auspicio, ductuque tuo descripsimus, ipse
Aspicias, precor, & vultu digneris amico.
Nam sic illa tuo præfixo nomine fronti
Ibunt clara magis, quam si luceret Apollo
Partheniæ insidens puppi, totamque per auras

Cæ-

Cæsariem fulvo splendentem effunderet auro.
Ibunt clara magis totum delata per orbem
Terrarum, præeunte tuba, & pernicibus alis
Fama victrici redimita fronde capillos:
Atque hæc perpetuo cantabit carmine, & ore
Blandiloquo populos vulgabit læta per omnes:
Prima quod hic jactat præfixum pagina Nomen,
Est Collaltiadùm Rambaldus Maximus Heros,
Quem tituli, regale genus, fascesque superbi,
Ingentes & opes, & avorum illustria facta
Et palmæ innumeræ, & signati adamante triumphi,
Regnatæque urbes, gentesque ad jussa vocatæ
Italia in magna, & Moraùm in finibus altis,
Supra homines tollunt, magnisque Heroibus addunt.
Ast animi dotes, peperit quas solus & ipse,
Quæque homines Divis æquant felicibus, illum
Extollunt terris, cœlique in sidera condunt.
Et similem reddunt Superis. Prudentia rebus
Plurima tractandis, animusque ad fortia factus
Magnanimus, constans, nulla formidine victus:
Grandis & in miseros Clementia, Grandis in omnes
Munifici vis alma, effusa ad munera dextra.
Mens æqui, rectique tenax, & conscia honesti:
Et Comitas vincire animos, vinctosque tenere
Insignis Gravitas: blando sed mixta lepore.
Et nitidi mores, & rara modestia vultus:
Addet & his animum studiis regalibus aptum,
Tot disciplinis Heroo Principe dignis,

Artibus & tot Musarum, doctæque Minervæ
Excultum, & palmas, toto plaudente Lycæo,
Ingenii toties magna cum laude relatas.
Atque alias referet virtutes Fama, sonorum
Æs inflans, tractim terrarum effusa per oras.
Ipse etenim celeres haud possum æquare sequendo
Grandiloquæ pennas Famæ, & memorare canendo,
Quæ Dea, cui fortes insunt ad carmina nervi,
Atque tubas animare potens, vulgabit in omnes,
Sive sub Eoo degant, seu Vespere, gentes.
Parthenio sat erit Vati tua jussa secuto,
Materiam Famæ dignam, Heroemque dedisse.

Ex Surrentino Nostro Kalendis Novembris anni MDCCXIV.

MAU-

MAURITIUS AB ANTONELLIS
Præpositus Provincialis Soc. Jesu in Regno Neapolitano.

CUm librum, cui titulus: *De Bello Navali*, à P. Nicolao Parthenio Giannettasio Societatis nostræ conscriptum, aliquot ejusdem Societatis Theologi, quibus id commissum fuit, recognoverint, & in lucem edi posse probaverint: potestate à P. Michaele Angelo Tamburino Præposito Generali, ad id nobis tradita, facultatem concedimus, ut Typis mandetur, si ita iis ad quos pertinet videbitur. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas dedimus. Neapoli 13. Kalen. Jun. 1714.

Mauritius ab Antonellis.

EMINENTISSIMO SIGNORE.

BErnardo-Michele Raillard supplicando espone à V. Em. come deve dare alle stampe un libro intitolato: *Naumachica*, *seu de Bello Navali*, composto dal Padre Nicolò Giannettasio della Compagnia di Giesù, e per tanto la supplica per la revisione per la solita licenza, e l'averà a grazia ut Deus.

Dominus D. Januarius Majello revideat, & referat. Neap. 20. *Junii* 1714.

NICOLAUS CAN. ROTA PRO-VIC. GEN.
D. Petrus-Marcus Giptius Can. Dep.

EMINENTISSIME DOMINE.

JUssu Eminentiæ Tuæ legi Nicolai Parthenii Giannettasii è Soc. Jesu *Bellicorum Navalium libros quinque*, in iisque non modo Marones, Papiniosque, atque alios summos Patriæ nostræ Poëtas redivivos stili magnitudine, dicendique ubertate deprehendi; verum etiam Fidei puritatem, morumque sanctimoniam ubique servatam, assertamque demiratus sum: Quare Typis mandari, omniumque manibus teri ad augumentum eruditionis, & pietatis incitamentum maximum operæ pretium futurum puto, si ita Em. T. videbitur. Ex Ædibus Seminarii Archiepiscopalis pridie Kalendas Julias MDCCXIV.

Em. T.

Humill. Addictiss. & Obsequentiss. Serv.
Januarius Majellus.

Attenta supradicta relatione Domini Revisoris, Imprimatur. Neap. 30. *Junii* 1714.

NICOLAUS CAN. ROTA PRO-VIC. GEN.
D. Petrus-Marcus Giptius Can. Dep.

ECCELLENTISSIMO SIGNORE,

BErnardo-Michele Raillard supplicando espone à V. Ecc. come desidera dare alle stampe due libri uno intitolato: *Naumachica, seu de Bello Navali*: E l' altro: *Hyemes Puteolanæ*, composti dal Padre Nicolò Partenio Giannettasio della Compagnia di Giesù. Per tanto supplica V. Ecc. per la solita licenza, e l'averà a grazia ut Deus.

Rev. Pater Franciscus Savastanus videat, & in scriptis referat.

GASCON REG. MIRO R. MAZZACCARA R. ULLOA R.

Provisum per S. E. Neap. 21. Junii 1714.

Mastellonus.

EXCELLENTISSIME DOMINE.

NOn sine liquidissima animi voluptate perlegi de mandato Excellentiæ Vestræ librum, qui *Naumachicorum* inscribitur, à P. Nicolao Parthenio Giannettasio nostræ Societatis conscriptum; nihilque in eo reperi, quod Regiæ Jurisdictioni adversetur, quin omnia ad Reipublicæ ornatum maximè conducentia; quippe quæ loculentissimè testentur in hoc uno Egregio æquè Vate, ac Cive etiamnum Neapoli nec suos desiderari Sannazarios, ac Pontanos, nec veteres olim incolas Marones. Quare typis, atque adeò Immortalitate dignissimum censeo, si ea Excellentiæ Vestræ mens fuerit. Ex Neapolitano Collegio die 22. Novembris 1714.

Excell. Vestræ

Omni obsequio addictissimus Famulus
Franciscus Savastanus Soc. Jesu.

Visa relatione imprimatur, & in publicatione servetur Regia Pragmatica.

GASCON REG. GAETA REG. MIRO REG. MAZZACCARA R. ULLOA REG.

Provisum per S. E. Neap. 26. Novembris 1714.

Mastellonus.

PRÆ-

PRÆCEPTORI OPTIMO

STUDIOSISSIMUS OLIM AUDITOR.

UT ſacra PARTHENII *formarent unius ora,*
Sudarunt multæ, ſedula turba, Deæ.

Uranie pueri diſtinxit lumina prima,
Juſſit & Ætherei noſcere jura Poli;

Eloquii Regina potens placidiſſima linguæ
Flumina de nitido currere fonte dedit:

Fictricem effinxit mentem divina poeſis,
Flectere & omnigenos tradidit arte modos:

Acre ſed Hiſtoria ingenium protudit, ut ævi
Priſci relliquias erueret tenebris.

Felix Parthenope, quæ hoc uno dives alumno,
Cætera ſi deſint, ire ſuperba potes.

Hinc ſi ſcire cupis quantum hic ſupereminet omnes,
Et qualis deceat laurea digna comas;

Artificis manus una alios, ſed plurima noſtrum
Divarum finxit dextera PARTHENIUM.

AN-

ANTONIUS RAMBALDUS JOACHIMO ANTINORIO,

Cùm Vienna Neapolim rediret.

MIgrantem, reducemq; sequor, tu ad Patria tendis
Littora Sebethi, Parthenopemque tuam.

Haud procul Adriacis Regio me accersit ab oris
Præbuit optatum quæ mihi prima diem.

Cum tibi contigerit caræ succedere terræ,
Nec mora, Thyrreno lintea crede mari:

Fluctus ubi assurgit pacato in marmore, & altum
Surrentum Bacco tempus in omne viret.

Dirige tunc proram felicia littora circum
Vatis ubi sedes inclyta PARTHENII est:

Quem sic aggredere; avulsum radicibus imis
Cor tibi, si posset, mitteret ille suum.

Sed vetat hoc fatum, nec dum lux illa refulsit,
Quà fortunatum solvat in Elysium.

SO-

SONETTO
DEL SIGNOR
CONTE COLLALTO
AL SIG. ABB. ANTINORI.
Nel suo ritorno da Vienna in Napoli.

TU parti, Io parto, Amico, e tu ne vai
Del tuo Sebeto à riveder le sponde;
Io non lungi dall'Adria alle chiar' onde,
Dove vidi del giorno i primi rai.

Ma poiche giunto al patrio suol sarai,
Di gir t'affretta, ove il Tirren diffonde
Più lieti i flutti, e di pampinea fronde
Cinto è Sorrento, e non la perde mai.

Per quei lidi beati intorno intorno
Drizza la prora al fortunato Eliso,
Dove del Gran Partenio è il bel soggiorno.

Dilli, ch'Io ben vorrei da me diviso
A lui ne gisse il cuor, ma che quel giorno
Non giunse ancor ch'io goda il Paradiso.

VATI PARTHENIO

(1) PHILOPARTHENII

TETRASTICHON.

Astrorum (2) ſedes, & (3) fines edocet Orbis,
Velivolasq; (4) rates, Undivagosq; (5) greges,
Atq;(6)anni,(7)Martisq; vices,(8)Patriæq; triumphos:
Quis Vatem hæc unum ſcribere poſſe putet?

(1) *Eſt hic* ANTONIUS RAMBALDUS *Collalti Comes, Vatis amiciſſimus.* (2) *Coſmographiam innuit, quam Vates ad inſtruendos ſuos Auditores ſcripſit: & Franciſco Pignatello Archiepiſcopo Tarentino, qui ſubinde Cardinalis, & Neapolitanus Antiſtes renunciatus, dedicavit.* (3) *Geographiam, quam eundem ob finem compoſuit: & Jacobo Cardinali Cantelmo Archiepiſcopo Neapolitano nuncupavit.* (4) *Nautica, quæ octo libris complexus, quibus & Piſcatorias Eglocas adjunxit: & Carolo de Cardenas Comiti Acerrarum inſcripſit.* (5) *Halieutica, quæ decem libris abſolvit, & eidem Comiti, Viro Vatis amantiſſimo, obtulit.* (6) *Anni tempora Æſtates Surrentinas, quas eidem Tarentino Antiſtiti, à quo Vates Tarenti per quam humaniſſimè exceptus, dedicavit: Autumnos item Surrentinos, quos Thomæ Aquinati Caſtilionis Principi dedicavit; Ver Herculanum, quod Alphonſo de Cardenas Caroli filio inſcripſit. His addendæ Hiemes Puteolanæ, quas olim intuitu Cardinalis Cantelmi, qui Authore familiariſſimè utebatur, vix cœptas, nunc in gratiam Collalti Comitis, abſolvere parat, ut ſub anni Eruditi titulo unà prodeant.* (7) *Bellica, quibus XV. libris univerſam bellandi artem edocuit, & ejuſdem Principis Aquinatis Nomine inſcripta in lucem edidit. His Naumachica erant adjungenda, quibus Author quinque Bellum Navale libris in ultima ſenectute complexus eſt, & Comiti Collalto, cujus in gratiam ſcripta, nuncupavit.* (8) *Hiſtoriam Neapolitanam tribus Tomis contentam, quam hortante identidem Cardinali Cantelmo, compoſuit; & Carolo Pacecco Carafæ Magdalunenſium Duci dedicavit. His alter Tomus addendus, ut ad proximiora tempora Hiſtoriam perducat, ſi longior ætas, & vires dabunt; & ut boni dent Superi Vati noſtro literarum amatores optamus univerſi.*

NAU-

NAUMACHICORUM
LIBER PRIMUS.

DUCERE quæ classes, quæ campis cura marinis
Ad pugnam struere, alatis seu prælia gaulis,
Seu tibi rostratis sint committenda carinis:
Quæque adhibenda inito sit jam solertia Marte:
Quique astus, potiorque auræ spirabilis usus,
Sive premas hostem, seu te subducere in altum
Ntiaris, longove acies invertere gyro;
Hinc canere incipiam; terrestri ut fulgida lauro
Tempora, navali valeam quoque cingere serto.
Tu verò tantorum operum, Dux inclyte, Vati
Adsis, ò COLLALTIADE, & felicibus auris
In velum descende, novas & suffice vires:
Si tua jussa sequens ævi sub Vespere plectrum
Ex alta assumit pinu, desuetaque fila
Ad numeros revocat, digitisque trementibus aptat.
Tu potis affectæ vitium reparare senectæ,
Florentesque iterum per membra infundere vires.
Namque tibi Ausonidum fœcundo à stipite Regum
Dena per annorum deductus sæcula sanguis,
Æternumque tua victurus prole, decora
Cujus jam gemino partu dedit esse Parentem
Starembergiadum claro de nomine conjux.
Regum, inquam, Ausonidum, quorum navalia bella,
Terrestres pugnæ, ductique ex hoste triumphi,
Implevere dies anni: queis additus ullus
Haud unquam, lauro qui non splendente nitescat
Clarior, insigni quàm si fulgesceret auro,
Sapphyrove foret, nitidove adamante notatus.

Ergo age, navalis quando tibi debita laurus,
Nec tibi tot claris animus Majoribus impar,
Accipe difficiles artes, quibus æquore in alto
Et classem instruere, & duram committere pugnam,
Atque antiqua novis valeas cumulare trophæa.
At tu, qui Regnum Ausoniæ, nomenque Latinum
Instaurare Deûm concordi numine Cæsar
Sanguine Romano venies, navalia bella,
Queis Romæ Tethys, queis vastis serviet undis
Oceanus, Rubrique sinus & Caspia Doris,
Versibus his renuas ne discere: nam Deus isthæc
Inspirat Vati, atque in talem destinat usum.
Principio validas tibi classes cura parare
Classes parandæ, quibus, ceu ponte, disjunctæ maribus terræ conjunguntur.
Plurima sit, pube insigni, nautisque peritis,
Atque omni instructas belli, victusque paratu.
Nam velut instrato sociantur flumina ponte,
Quò liber valeas utramque excurrere ripam,
Atque hæc rura modò, modò visere & illa: Latini
Sic magna Imperii moles, tot regna, tot oræ
Terrarum, sparsæ mediis tot & insulæ in undis,
Classibus immissis, strato ceu gurgite ponte,
Adnectuntur; adire quibus concessa potestas
Sit, quæcumque tibi magni lustrare necesse
Imperii loca, sepostosque invisere fines:
Utilitas, & incommoda si desint.
Hostibus extemplo, si res occurrere, & oras
Tutari, & subitos populorum extinguere motus.
Quin etiam externis poteris commercia terris
Jungere, & immenso rerum ditescere censu:
Vespere seu merces, seu deportentur Eoo.
At si classe vacas, pelago disclusus ab omni,
Illa tibi pariter certissima commoda deerunt.
Confirmatur similitudine.
Ac vasta ceu mole gigas prostratus arena,
Vivida cui desit virtus, animique tepescat
Innatus vigor, evaleat quò sponte sua se
Tollere humo, magnumque caput jactare sub auras,
Non aliud porrò, ni futile corpus, onusque est.
Sic etiam Imperii moles, vastissima quamvis,
Torpescet dejecta, suo privata vigore,
Si classes desint, nimirum spiritus; illo
Ut sibi concessum per se quàcumque moveri.
Aspice Pœnorum vires, sparsosque per omnes
Europæ fines, Libyæquæ, Asiæque colonos;
Item exemplo ex Carthaginiensibus.
Aspice tot domitas tantis cum gentibus urbes,
Congestas & opes una Carthagine: classes
Instructæ, totoque immissa potentia ponto,

Imperium potuit tantum, tantasque parare
Divitias, quibus adſcitum victricibus armis,
Augetur facile imperium, longumque per ævum
Durat ab externis tutum, floretque, vigetque.
Tempore non alio crevit Res Romula, quàm cum
Magnum turritis calcavit curribus Æquor.
Tum longè in fines venit Romanus Iberi,
Illyricosque ſinus, atque intima Regna Liburnorum, Ex Romanis.
Et trans Jonium penetravit victor in ortum;
Ac tandem, Pœnis non una clade ſubactis,
Oram omnem Lybiæ luſtravit ad uſque columnas:
Hinc, & in Oceanum velis majoribus audax
Intentavit iter, gelidasque cucurrit ad Arctos:
Parte alia Rubrum proſcindens abiete pontum
Arabiam domuit felicem thure Sabæo:
Et cum gemmifera commercia Perſide junxit,
Victor & extremum, ditemque invectus ad Indum eſt.
At, ſi exempla juvat memorare, & facta minorum, Ex Venetis. Urbs deſcribitur, & illius laudes ſtrictim perſtringuntur.
Aſpice in Adriacæ ſeceſſu Doridos Urbem,
Quam Veneti Heroum ſoboles clariſſima bello,
In mediis poſuere vadis; ſtabilemque ſub ipſo
Inſtabili fecere mari: ſecura vadoſi
Mœnia cui fluctus, & non ſuperabile vallum;
Rarum opus in terris, quo non quid pulchrius unquam
Heſperia in magna ſol vidit, & æquius ullam
Juppiter omnipotens urbem proſpexit ab alto,
Poſtquam Tarpejas ſuperis evertere turres
Viſum eſt, & Dominæ ruit alta potentia Romæ,
Claſſibus hæc validis, armisque inſtructa marinis,
Quot victrix maria excurrit? quot litora, & oras
Subdidit Imperio? quot gentes illa ſubegit?
Quot regna? & quantos egit poſt bella triumphos?
Indomitum quondam non una clade tyrannum
Auroræ fregit; claſſesque eſt auſa fugaces
Inter Abydenas arces abſumere flammis,
Ipſius ante oculos ſpectantis ab arce tyranni,
Atque ſuas ignominias, ſua funera flentis.
Quin etiam totum dimiſſis navibus Orbem
Per dites latè populos commercia junxit,
Vim quibus argenti magnam congeſſit, & auri,
Quod validum eſt belli robur, ſpes certa triumphi.
Creſcite felices populi, rebusque ſecundis
Conſilio durate, ſuis dum vellera fuſis
Explent concordi fatorum numine Parcæ:
Cæſare venturo cùm rurſus Romula ſurget

Majeſtas, Venetos cui tum ſubmittere faſces
Non ipſi renuent veſtra de ſtirpe nepotes:
Omnis adorabit quando gens Itala Romam,
Et gentes omnes, & totus ſerviet Orbis.
Et nunc qui regno indocilis requieſcere in uno
Omnem unus bello, terra pelagoque fatigat
Europam, miſcens clades, & funera paſſim.
Illius imperium nimirum affectat, inani
Sed niſu: quando ſummorum numine Divûm
Non niſi Romano dabitur, cui debita mundi
Arbitria, & juſtis moderari legibus Orbem.

Navalia primum, & qua induſtria ædificanda.

Sed jam, quæ propriæ ductandis claſſibus artes,
Dicamus. Primùm tibi ſit Navalia tuto
Cura loco poſuiſſe, leves ubi pangere currus,
Compactosque queas medias deducere in undas.
At loca ponendis quæ ſint Navalibus apta,
Noſtra docere valent te carmina, quæ ſuper alto
Oceano, & varia ventorum ſcripſimus arte;
Non opus ingratum Nautis, Claſſisque Magiſtris.

Nauticis in rebus verſatus ſit Prætor oportet: idcirco Authoris Nautica crebet evolvat.

Nam quicumque maris ſpumoſa per æquora puppes
Prætor agit, curſuque hoſtem inſectatur, ut illum
Ad pugnam eliciat, referatque ferocibus armis
Palmam exoptatam; vel, ſi fortuna repoſcat,
Secúros velis conatur adire receſſus.
Ventorum hic teneat naturam plurimus, æſtum
Et pelagi alternis variantem, & pyxidis uſum,
Ac benè depictos tabula percalleat Orbes;
Ut brevia, & ſcopulos poſſit vitare, reductos
Utque ſinus, tutoque petat curvamine portus,
Dirigat & certos per tot maria invia curſus.
Nec ſibi commiſſæ gentis, nec claſſis in uno
Spem, curamque omnem Palinuro ponat: at ipſe
Per magnum Oceanum, quà juſſus tendere, curſum,
Inſtituat, clavumque vigil moderetur: & ipſe
Quæ cœli facies, quæ ponto ſidera ſurgant,
Quæque oſtenta nigra tranſcurrant nocte per auras
Sedulus obſervet, quibus omnes noſcere ventos,
Et tempeſtates, imbresque & læta ſerena
Evaleat: ſimul ipſe vagos in (1) pyxide (2) Rhombos,
Quà via per pelagi campos carpenda patentes,
Inveſtiget, Acus variantis & execet omnem

Er-

(1) *La Buſſola* Itali dicunt. (2) Mundi plagas, ex quibus venti ſpirant, pyxidis angulis indicatus.

Errorem, pictos & per se consulat orbes.
Idcirco, ut tutis infidas classibus undas
Naviget, eventuque gerantur bella secundo,
Nautica, Partheniæ quæ descripsere Camœnæ,
Plurimus evolvat; non quippe est futile carmen.
Perge, locus fuerit, postquam Navalibus aptus
Designatus, erit confestim turribus altis,
Instructuque omni armorum, fortique juventa
Firmandus, validum ut Navalibus arceat hostem.
Quæ postquam confecta, marinas præcipe turres
Abjetibus tolli sectis, & cuncta parari
Armamenta, mari quorum certantibus usus:
Assiduamque operi fabros impendere curam.
At quoniam puppes, queis æquore bella ciemus,
Sunt genere in duplici: hæ rostris armantur acutis
Perque fretum remis fugiunt, velisque, Triremes,
Hac ætate vocant Italorum turba minorum,
Penteres Graii quondam dixere vocantes.
Ast illas, magno quæ surgunt corpore, Naves
Atque etiam Gaulos appellavere, Notisque
Impulsæ, aut Zephyris spumantia marmora sulcant.
His vecti Oceanum, quà sol utrumque recurrens
Cardine diverso terrarum respicit Indum,
Currimus, inclusas & circumfundimur undas.
Conclusam tantum rostratæ Dorida pinus
Remigio juvenum valido, velisque flagellant.
Idcircò geminæ classes ad bella parandæ
Altera turritis è navibus, altera rostris
Præmunita suis, atque acribus utraque nautis
Utraque bellaci, veterique est pube replenda:
Utraque & in propriis præfulgeat armamentis.
His semper maris arbitrium, Romane, tenebis,
Cæsar, & immensas regni tutaberis oras.
At quoniam possunt Mars, & Neptunus obesse
Classibus interdum, pugna non ille secunda,
Fluctibus hic tumidis, & tempestatibus atris;
Idcirco semper Navalibus altera classis
Structa sit, extemplo quæ mitti in cœrula possit,
Casus ubi, sortisque vices variabilis urgent.
Ergo novas secto puppes compingere trunco,
Et veteres studeant habiles sarcire ministri.
Sic quicumque fero descendat turbine casus,
Haud classes reparare labor, pelagique tueri
Antiquum arbitrium, & sorti superesse malignæ.
Quin ea præterea sit cura impensior, arce

Navalia turribus, firmanda, & armis.

Tum rostratæ, seu longæ naves, tum Gauli assidua fabrorum cura, compingendi.

Ex utroque genere gemina classis sit semper in promptu ad omnem casum sufficienda.

In-

Instructa portus defendere, & ora dolosis
Hostibus, utrimque extenta prohibere catena,
Et, quos assiduè cumulos humentis arenæ
Vi multa intrudunt venti, fluctusque vadosi
Egerere, obductosque sinus aperire carinis.
Sic, vel raucisonis incumbens atra procellis
Tempestas fremat, aut Mavors non æquus, habebit
Perfugium, quò se classis secura reducat:
Et, quæ damna ferox Mars intulit, aut Notus atrox
Sarciat: instaurata novis & navibus ire
Rursus in adversos hostes, & prælia possit,
Spe certa palmæ committere, si Deus adsit.

Portus muniendi, & purgandi, futuri classibus perfugium.

His animadversis, portu deducere classes,
Tempus, & Oceanum plenis decurrere velis.
Sed pubi primùm quæ disciplina marinæ,
Quæ dandæ leges, te, Dux Romane, docebo;
Naviget ut tutò classis, bellumque secundis
Auspiciis tractetur, erit lex prima jubenda,
Ne quis succensum de nocte in navibus ignem,
Ni cornu inclusum, circumferat. Igne cavendum
Semper, ubi præbent sese tot pabula flammis.
Subdolus annonam si quis furetur, acerba
Plecte illum pœna: verùm si copia parva
Subducta, est virgis cædendus more vetusto.
E putri quoniam sentina, & fæcibus atris
Assiduè vapor exspirat malesanus; & illo
Immundæ scabies generantur, & aspera tabes,
Idcirco quisquis sordes demittat in æquor;
Sæpius & naves purgentur, & Anthlia crassam
Hauriat è fundo sentinam, & fluctibus addat.
Siqua ratis Marte adverso, nimbove laboret,
Præcipuè obscura cœli sub nocte, remota
Sitque procul reliqua sociorum è classe, nitentes
Attollat summo puppis de vertice flammas;
Ut propior quæcumque fuet ratis, ilicet ipsa
Auxilium puppi festinet ferre labanti.
Dum Sol perfundit radiis ardentibus Orbem
E specula navim si quis conspexerit, omni
Det classi signum, demittens vela suprema
Ter de more: ratem quæ cura impensior ipsam,
Totoque in cursu pariter premat explorantem.
Quin etiam conclusa tenent cum cœrula classes,
Inque sinu tuto religantur, inertia siquem
Corripiat vigilum, confestim plecte severa,
Dux, pœna; Tutela ratum tibi semper habenda est.

Quæ maritimæ pubi disciplina tradenda sit, quæ leges.

Nec

Nec nobis damnosa magis socordia, quàm cum
Accrescit secura loco. De navibus ausit
Non miles, non nauta aliquis descendere, voto
Ni prius annuerit poscentis justa, magister.
Præterea semper, cum jam nox appetit, æstu
Ni spumet pelagus, ni turbine sæviat Eurus,
Conveniant primique Duces, legatus & unà
Consulis ad puppim; patrioque è more salutent,
Atque humiles simul accipiant quæcumque jubebit:
Mox accepta rates vulgabunt jussa per omnes.
Si quis Præfectus turritæ puppis, aperto
Sanguineus campo dum Mars committitur, ipse
Cesset iners mortis formidine territus, aut se
Proripiat pugna, merita nece plectitur, ante
Tristem ignominiam perpessus more Latino.
Nimirum si torque suo, & fulgentibus armis
Nudetur coram Prætore, Ducumque corona.
Dignus & ut pœna pariter plectatur eadem,
Qui duros inter conflictus jussa superbus
Contemnit: simulatve sibi non dicta Magistro.
Nam sic sæpe manu victoria parta refugit.
Clavigeri vitio si fors ratis incidit inter
Occultas syrtes, vel saxa patentia, vel si
In latus occurrat sociorum, protinus illum
Pro merito, Prætor, dejectum munere plecte.
Tandem prima ratum, quæ primum aspexerit hostem,
Ære bis exploso sociis det signa carinis.
Insuper his, regno similis quia Martia classis,
Urbes cui multæ, & Provincia plurima subsit,
(Sunt etenim naves mediis in fluctibus urbes,
Quælibet & classis pars est Provincia) regni
Instar erit, sic illa suo Prætore regenda.
Nimirum summis belli de rebus habendum
Concilium cogat, primæ ad subsellia puppis.
Ad quod conveniant tantum legatus, & unâ
Ductores primi, queis classes cura minores
Ducere: quo Prætor cœtu, Consulve Supremus
Præsideat: quæque ipse Duces peragenda rogabit.
Admitti interdum poterunt, qui Nautica docti
Sunt usu longo, & multa virtute decori;
Ut, sua quæ fuerit de re sententia, dicant.
Hoc ubi concilium fuerit jam tempus habendi,
Æra bis explodat valido prætoria pulsu,
Rubraque ab Artemonis malo vexilla nitescant.
Hoc super est alium mos cœtum cogere, summos

In cursu quotidiè Ducum concilium apud Prætorem habendum: quæque decreta per classem vulganda.

Concilium item de rebus agendis habendum est. Et quo signo singuli Duces advocentur.

In

In quem ductores præter, clarosque Magistros,
Acciri jubeas, qui primas ordine naves
Præfecti ducunt, veterano è robore lecti.
Quos omnes super annona, cursuque tenendo
Portibus & super, & ventis, pelagoque rogabis.
Cogendo cui signa dabit Prætoria, bombo
Si ter raucisono reboet, non ampliùs, ictu.
Vertice & ex alto tollat vexilla dolonis.

Legati etiam singularum classium suum concilium, cum res petit, habebunt, quæque constituta, ad Prætorem, cum primum licebit, referant.

Ille etiam, cui certa subest Provincia regni
Cœrulei, poterit super illa accire suorum
Concilium: & quæ illo fuerint consulta, reportet
Mox, ubi permissum, Summi Prætoris ad aures.
Ast illud, cum tempus adest, bombarda tonitru
Coget, & appensum mali de vertice signum.
Tandem quisque sua Præfectus nave Senatum
Cogere primorum poterit, cum jam premit ingens
Casus, nec puppim Prætoris adire potestas.

Quæ cum lacænis Scytalis prævidere quid singulis Ductoribus agendum dubiis in casibus, aut improviso incursu hostes opprimendi.

Insuper his, etiam tibi Dux præ cura videre
Plurima, Ductores quidnam, reliquique Magistri
Singuli agant, cum sæva ruens sine more procella
Disjecit classem longè, & diversa per undas.
Idcirco, (1) tabulas inscriptas more Laconum
Tradere cuique Ducum, poteris, quibus ipse futuri
Sollicitus minio signasti, atrove liquore,
Quos jubeas illos se tum deducere portus,
Quas oras: contra quos & vitare necesse est.
Id tibi tum pariter faciendum, linea in altum
Dum variæ è vario portu dant vela carinæ.
Et magnum meditaris opus, subitusque rebelles

Illæ nunquam rescindendæ, ni suo tempore & Coram Primoribus.

Opprimere, aut segnem deprendere cum struis hostem.
Rectorum has nulli tabulas aperire potestas,
Ni jussum cum tempus adest, vel cum ipsa petit res,
Quas nec Præfecti poterunt rescindere, cœtu
Ni coram Procerum: si secius ipse severas
Desumat tanto pœnas pro crimine Consul.
Nam sic parebunt reliqui, sic munia quisque
Explebit sua, sic ductabitur ordine classis

Quem ordinem in navigando teneat Classis.

Martia, felicique eventu bella gerentur,
Arbitrioque Ducis. Sed jam canentia vela
Eurus agit, lætisque ruens adsibilat auris.
At, Nerei vastum quo classis naviget æquor
Ordine, præcipiam: temerè haud errare per altum

Fas

(1) Lacænæ Scytalæ. Itali dicunt *Lettere scritte in cifra.*

Fas homini, concessa cui mens munere Divûm est.
Quando etiam bruti pisces, ignavaque Cete
In certas acies, in turmas humida findunt
Æquora, perque juga, & versus motantur eosdem.
Ergo omnem in turmas tres primùm divide classem:
Sintque pares numero turmæ: primamque supremi
Rectoris Legatus aget: reget ipse secundam
Rector: & extremam Legatus diriget alter.
Prima in conflictu est acies (1) Antica: secunda
Est (2) Media, & pugnæ robur: postrema labanti
Suppetias latura, acies (3) Postica vocatur,
Quam Grajo pariter de nomine dicimus (4) Uram.
Præterea sit quæque acies divisa (5) cohortes
In tres, & terno insistentes ordine, campos
Per Nerei currant turritæ cœrula puppes:
Longævique Duces experti prælia multa
Ordinibus præsint. At nunc quibus agmina signis
Incedant distincta: Supremi è vertice mali
Vexilla alatas solvat Legatus in auras,
Inque dolone gerat labari victricia signa.
At media de puppe Pharos splendescat: & ipse
Legatus primam ductet per marmora turmam,
Et classis frontem regat omnem. Prætor ab alta
Victrices Aquilas mali cervice, simulque
Explicet Imperii labarum fatale Latini,
Et labarum è puppi pariter, pariterque secundis
Expandat Zephyris Aquilas, triplicemque micanti
Luce pharum auratæ præfigat culmine puppis.
Ipse manum medii primam reget agminis. Alter
Extremæ Legatus agit qui classis habenas
Vela super media attollat vexilla Quirini,
Candidaque in mali referat cervice Supremi
Signa, pharumque sua radiantem puppe reponat:
Agminis extremique manum reget ipse priorem.
Quique Duces reliquas ducunt per salsa cohortes
Æquora, dent etiam vexilla argentea ventis,
Signa carinarum. Præfecti flammea possunt
Egregii, primo queis ordine contigit alto
Carpere iter, sua signa leves expandere in Euros.
Postquàm omnis tali directa est ordine Classis,
Naviget, & Prætor ventis felicibus usus,

Quibus signis distinctæ singulæ incedant acies.

Prætoria prima navigat, reliquæ suo ordine sequuntur.

(1) *Vanguardia*. (2) *Battaglia*. (3) *Retroguardia*.
(4) *La Coda*. (5) *Squadre*.

Præcedat: reliqui, descendit ut aura, sequantur.
At, si pugnatum properet, frons prima secundos
Accipiat Zephyros, hostique occurrat. Apertum
Inspectura fretum, quæ velocissima cursu
Prima exploratrix præeat ratis: omnia & acri
Observet studio, lata æquora circumspectans.
Cùmque hostes longè venientes viderit, ære
Exploso, aut velum demittens, ilicet omni
Det classi signum, & numerum simul indicet ictu:
Quaque plaga mundi veniant. O, vertice ab alto
Hostilem vigil, hostilem custodia classem
Exclamat, roseoque illam descendere ab Euro.
Ergo agite, in pugnam cunctis properare carinis
Tempus, & egregiam palmam virtute referre.
At prius instructas quàm, Dux, in prælia classes
Educas, quæ multa queunt prodesse merendo
Hostibus è victis sertum navale, docebo.

Exploratrix ratis semper inspectura fretum præcedat.

In primis, sparso quoniam ceu lumine mundus,
Et velut ætheria mortales vivimus aura,
Et quàcumque petat res opportuna, movemur;
Sic etiam classis, sic navis quælibet Euris
Aligeris animata volat, curritque per æquor,
Inque plagas omnes, inque omnes vertitur oras.
Maxima ventorum idcirco tibi cura adhibenda
Semper erit: ventis nec quidquam impensiùs unquam
Observa; nam tota illis victoria pendet.
Dura secundabunt læto si prælia flatu,
Ilicet incipito, & palmæ spem concipe certam.
Quandoquidem, vento qui scit feliciter uti,
Atque adeo in pugnam plenis descendere velis,
Hic claros referet superato ex hoste triumphos.
Ergo omni studio, atque omni conaberis arte;
Ne tibi spirantes Euros solertior hostis
Præripiat, pugnamque ineat ductoribus illis.
Si Zephyri intendens velum favet aura, valebis
Hostilem primò, tutòque invadere classem:
Conserere & pugnam collatis cominus armis:
Navibus & pyriis, Eurique afflantibus auris,
Adversas inter portare incendia pinus.
Sæpius unde venit Victoria. Commoda venti
Hæc si percipiat fors ille sagacior, in te
Irruere actutum poterit, stragemque creare.

Cum ad pugnam instruenda acies, prima, & potior cura ventorum fit.

Qui ventis benè utitur facilè palmam adipiscitur.

Idcirco pugnandum, si venti vela secundo intendunt flatu.

At si forte tuis felices Æolus auras
Hostibus in velum regnato immittit ab antro,
Atque maligna riget vultu fortuna; recede

Si contrariæ spirent auræ, omni conatu vitandum certamen est.

Tu

Tu procul, hoſtiles & longiùs ære tonanti
Arceto puppes: & quo vicinior ille
Approperat, propiùsque manus conferre laborat,
Adniteris eò magis orbe errare reflexo;
Donec vel venti cadat ira, vel ipſe ſequendo
Illius (1) arbitrium meruiſti in vela ſecundum.
Pergamus; ſi fors plures in prælia pinus
Turritas ferus hoſtis agat; certòque vereris,
Ne circumventum te fulminet, undique & igni
Devoret, in pugnam ne tùm deſcende: ſed altum
Concede in pontum, & Cauro da vela ſecundo.
Ut vento (2) immineas hoſti: luctetur & ille
Adverſa in flabra, atque adverſo gurgitis æſtu.
At verò è campo ſi vento obſtante negatum,
Non æquam numero claſſem ſubducere, totas
Aſſurge in vires, numerumque acerrima penſet
Tum virtus, palmamque petat majoribus auſis.
Aſt omnem impendes operam, cava litora longè
Effugere, in velum cùm flat contrarius Auſter;
Ne te forte Notis veniens è puppe ſecundis
Opprimat hoſtis atrox, flammisque involvat acutis.
Oceani per aperta rates duc ſemper: apertum
Sylva fretum condenſa, queas ubi condere claſſem,
Cùm mare, cùm cœlum ferrugine texit opaca
Humida nox, celatque arreptum per vada curſum.
Nam quaſcumque velis terrarum vertere ad oras,
Alatas poteris deluſis hoſtibus alnos.
Quin etiam perſæpè ſinus, vallesque reductæ,
Atque extenta tegunt quia Promontoria puppes,
Ut certum nequeat numerum deprendere ab alto,
Explorator eas ne tum feſtinus ad arma;
Sed maria alta petes, & venti (3) lora tenere
Nitere, quò ſenſim totum ſe ſe explicet hoſtis.
Feſtinate, Duces, lentè, Zephyrosque ſecundos
Captate, & captos velis retinete fugaces.
At durum properemus opus, tonat horribilis Mars,
Atque undæ, atque ipſi ſuccendunt prælia venti.
Præcipe, Dux, igitur curvis in navibus omnem
Armari pubem. Sed qua ratione juventa
Claſſica ſit telis oneranda, & navita certis
Quisque locis vario pro munere ritè locandus,

Si viribus ſuperet hoſtis, è campo excedendum.

Quod ſi non detur, virtute merenda victoria eſt.

Cum contrarius flat Auſter vitanda litora, inque apertum pelagus ducenda eſt Claſſis.

Idem factitandum cum Promontoria, ſinusque tegunt hoſtes.

Quo ordine Nautica pubes inſtruenda.

 Et

(1) *Vento in poppa.* (2) *Star ſopra vento.* (3) *Mantenere il vantaggio del vento.*

Et qua librator tormenta tonantia tractet
Arte, canam paucis: prohibet me tempus, & auræ
Dicere plura: vetatque moras Mars ducere longas.
Classica qui tractant, triplex genus: impiger armis
Miles, tormentis librator, navita velis
Rem gerit: & pugnæ pariter labor omnibus unus:
Ordine quos tali statues, Bellona sub æquor
Cùm vocat, & litui pugnas, & classica clamant.
Arcibus in geminis proræ, puppisque jubeto
Delectum pubis florem se sistere sclopis
Armatum longis: reliqui tueantur utrumque
Navigii latus, & rigidis feralia cannis
Continuò adversum protrudant pondera in hostem.
Nonnulli pilis, ferroque & fistula ahæna
Defendunt tabulata: citi jaculantur & illi
Ardentes flammarum orbes, atque ignea (1) chytra
Hostilem in puppim, jamjam, cùm cominus ibunt,
Certi turritas confestim ascendere pinus.
Mox, tormenta quibus curæ, sic instrue: docta
Quotquot librandi præcellunt arte, ruentem
Contra hostem explodant, admota reste, metalla
Ignivoma, & certo colliment verbere puppes
Semper in adversas, inque æra sonantia; crebro
Ut tandem possint diffringier utraque pulsu.
Continuus, solersque aliis purgare canales,
Atque onerare labor: reliqui, qui prima merentur
Ætate in primà stipendia, fomite flammas
Accendant, tormenta ligent, currusque reducant:
Et fontes tabulata super diffundere curent;
Ne pulvis recidens violentus suscitet ignes,
Incendatque ratem subitò: quæ maxima semper
Cura adhibenda: malum quando non durius ullum est.
Tandem, quod jam subsequitur, sic instrue nautas:
Insignes clavo insistant, versentque carinam,
Ut res, ut venti, ut varians Fortuna reposcit.
Hi tabulata super, prompti versare, recurrant,
Vela manu prima, & funes, ferrumque recurvis
Dentibus armatum: juvenes carchesia summa
Amplectantur, ibique pedes, atque alta gubernent
Vela: & sulphureum, cùm res deposcerit, (2) ignem,
Et rapidum versent inimica in septa bitumen.
Insuper hoc etiam dicendum carmine nostro;

Le-

Quaque solertia quisque sua ministeria exerceat.

Clavigeri, & nautarum munera.

(1) *Granate*. (2) *Fuochi incendiarii*.

Legibus ut certis, atque ordine cuncta regantur:
Navigii Rector, veluti Præfectus in urbe,
Præsideat cunctis, moremque imponat: & olli
Sese omnes flectant: pubis bellacis habenas
Centurio teneat: senior cursumque, ratemque
Puppe gubernator sidens moderetur ab alta,
Et quotquot curant navalia munera nautas.
Dux tormenta regat, cujus sunt tradita curæ,
Et libratores omnes, currusque tonantes.

Præfecti, ac cæterorum Ducum munia.

Sed neque præteream, nostris quod versibus ante
Dicendum tibi, Prætor, erat, nova, dura minorum
Scilicet ignivomas deferre, inventa, (1) carinas,
Pulvere, quæ pyrio, densoque bitumine fœta,
Horrida in hostiles ructant incendia puppes.
His etenim si Marte tui fervente valebunt
Artibus & propriis, & magnis ausibus uti,
Securam sperare potes post prælia palmam,
E' debellato, succensis navibus, hoste.
Nam tota ex unis sæpe his victoria pendet:
Et pandet pariter per certa incendia clades.

Incendiariæ naves in pugnam ferendæ.

Nam veluti glauco cùm sulfure, Vesbius atroque
Intumuit satur è nitro, nimioque calore
Fervescens, flammas ex se concepit, ad auras
Ilicet impatiens sua viscera ructat, & altis
Verticibus surgit, cœlumque immanis, & atrox
Fulmineque, tonitruque & turbine territat atro.
Iratos iterum credas fera bella gigantes
Moliri in Superos, propriaque in sede Tonantem
Appetere, & totum flammis involuere Olympum.
Omnia tum circum vastantur rura, propinquæ
Vastantur villæ, & trepidis cum civibus urbes,
Diluvio oppressæ, & latis torrentibus igneis,
Terrarum & vastis sorbentur hiatibus undæ
Vicini maris, exhaustis & fluctibus ignes
Succedunt, tostique patent per litora pisces.
Non secus accenso cùm protinus igne, carinæ
Flammivomæ magnis violenta incendia bombis
Ructavere sinu, grandi vi pulveris atri
Disrupto, & cœlum texerunt undique nimbis,
Cominus ingenti diffusis impete flammis,
Et formidanda complexus cuncta procella
Vulcanus furit, atque immensas fervidus infert

Illæ, ceu Vesbius, incendia,& ruinas in hostes ferunt.

Ab'e

(1) *Burlotti*.

Abietibusque, virisque neces, atque omnia perdit.
Dilacerata volant, ambustaque corpora, & altæ
Dissiliunt, tota distracta mole, carinæ.
Quæ quoniam saxis onerantur, & ære, nitroque
Compacto in globulos, stybioque, atroque veneno
Imbutos, stygius quibus alto horrente procella,
Depluit è cœlo guttis ardentibus imber,
Idcirco cædes, incendia, vulnera, mortes,
Innumerosque creant luctus: nec stragibus ullum
Effugium datur: & cunctos trahit una ruina.
Sed quibus inventis? & qua monstrante sororum
Eumenidum in nostras hæc dira incendia terras
Quo tempore, & quis illarum inventor.
Erupere? ferox quisnam fuit ille minister
Dirarum, cui tanta animis innata malignis
Barbaries, feritasque fuit? Vos dicite Vati
Pierides, dum bella placent, Martisque per omnes
Ire vias, mediisque etiam confligere in undis:
Ut COLLALTIADÆ nimirum mollia jussa,
Tantus amor, studiumque viri, faciatis, & olli
Regia navali cingatis tempora serto.
Tempestate illa, qua descivere Britanni
Legibus è Latiis, antiquaque sacra perosi
In ritus abiere novos, cultusque profanos.
Atque acti furiis, odiisque immanibus acti
Divinas multis violarunt cędibus aras.
Poëtica narratione describitur.
Nempe animos tantum valet irritare malignos
Pellicis unius facies fucata veneno,
Et nunquam tumidi saturanda superbia regis:
Vir fuit Arctoo natus sub sidere, & Ursæ
Lactatus mammis, gelidisque in fluctibus altus:
Idcirco toto feritatem pectore primis
Hauserat ex annis, fibrisque immiserat altis
Barbariemque ipso referebat nomine: dictus
Nam Draco Hyperboreis est gentibus: alter & illo
Haud gelido vixit sub cœlo immanior unquam,
Qui de more vagi prædonis navibus omnem
Oceanum latè currens prædisque, rapinisque
Et multis hominum necibus turpaverat. Atram
Ut rabiem, atque omnem in Superos Rex barbarus iram
Evomeret, classi, quam multis struxerat annis
Et sumptu ingenti, pubique armaverat acri
Prædonem hunc dirum furiis, flammisque litandum
Ductorem imponit, baculoque insignit eburno.
Et jubet, ut clades, strages, incendia, mortes
Romuleo fidus Patri deportet in oras.

Nil

Nil ſit tam ſanctum, nil tam venerabile, ferro
Quod non evertat, flammisque involvat acutis.
Si ſanctum eſt illud, ſique eſt venerabile, iniquis
Auſit quod furiis ſe magni opponere regis,
Cujus Relligio, Pietasque eſt una libido:
Quæque cruenta ſacras mactetur victima ad aras
Eſt acris vindicta, animis deſumpta ſuperbis.
Ergo his inſtructus monitis, de litore prædo
Solvit, & Arctoas dat barbara vela per undas.
Vix altum tenuere rates, cùm puppe ſub alta
Manibus infernis, Ditique immania ſacra
More novo facit, execrandaque carmina fundit
Multa precans: curſuque ſuper, juſſisque nefandi
Regis, & Eumenides, & totum conſulit Orcum.
Extemplò totus turbari a gurgite pontus
Incipit, & nigris obduci nubibus aër.
Nec mora terribili tonitru, quo maximus æther,
Et maria alta, imique ſpecus ſonuere profundi,
Concuſſæque procul terræ: mox turbine magno
Tempeſtas ſequitur, varioque à cardine mundi
Horrida diverſi committunt prælia venti.
Attolluntur aquæ, ſpumasque ad ſidera jactant
Nunc tumidæ in montes: nunc ſubſidentibus undis,
In valles humiles curvantur; & ima laceſſunt
Tartara: præcipitesque ruunt è nubibus imbres.
Fulgura crebra micant: tonat alto à vertice cœlum;
Fulmineo & totus pulſu diſcinditur aër.
Credideras rupta penitus compagine rerum,
In chaos ire iterum, atque in cœpta informia mundum:
Tempora vel Pyrrhæ rurſus rediiſſe, ſub altis
Queis totus periit demerſus fluctibus orbis.
Mox ubi pauliſper cœli, ventique, marisque
Effuſa eſt rabies, & ſævi turbinis ira:
Ac ſua confeſtim placido lux reddita cœlo eſt,
Iſthæc terrifico vox murmure clara, ſiniſtrâ
Parte poli tonuit, trepidasque exterruit aures:
Perge, Caledonios in fines dirige claſſem:
Atque hinc extremæ venies ad litora Thules:
Illic mira tibi monſtrabo inventa, tyranni
Queis iram ſaturem, flammasque, & funera portes,
In quoquot Latiis ſcripſerunt nomina ſignis.
Hæc ubi Tartareo vox improviſa remugit
Murmure, confeſtim ſtygiæ fremuere cavernæ
Et nutare ſinu, atque ingenti concitus æſtu
Nereus aſſurgens diverſa recurrere, & omne

Draci navigatio.

Exorta tempeſtas deſcribitur.

Igni-

Ignibus obſcuris viſum eſt ardeſcere cœlum.
Mox Notus adverſo veniens violentus ab axe
Execranda ſuo perflavit flamine vela.
Barbarus oraclis dirarum erectus, & auras
Accipiens, votisque ſuis, curſuque ſecundas
Currit Hyperboreæ vada Tethios, & petit Arctos,
Arctos, Oceani quas nunquam perluit unda.

Ultimus è quatuor, qui ſe diſcrimine certo
Diffugiunt ſemper, quà circulus implicat Orbem,
Temperiemque ſuo concludit limite, & alti
Supra aperit glacies, nebulasque & frigora mundi,
Inſula vaſta jacet: Thulem cognomine quondam
Dixere, & noti limes fuit ultimus Orbis:
Nunc à frigoribus nomen gens barbara fecit.
Hujus ab immenſis ſurgit radicibus Hecla:
Qui nivibus, flammisque, & vaſta mole ſuperbus
Vesbion, & Phlægram, ſummumque laceſſit Epomeum;
Vulcanumque, Æthnamque, & moſtra horrenda Chymæræ.
Nam vomit ambuſtus tot vaſta incendia Crater,
Quot Veſuvinus apex, quot formidanda Chymæra,
Phlægraque, Vulcanusque, atque his immanior Æthna.
Monte ſub hoc nuper ſedem defixit ab antris
Translatam ſtygiis Dis horridus, omnia vellet
Axis Hyperborei cùm regna invadere, gentes
Inque omnes diri virus diffundere Averni.
Et potuit; quando, jam ſe mortalia corda
Moribus induerant pravis, corruptaque dudum
Illecebris ſævæ Veneris: qua dirior urget
Nulla lues mentes hominum, cogitque vetuſtam
Ejurare Fidem, perque omnia crimina ferre
Seſe præcipites, votis furialibus actas,
Præterea novitatis amor, vulgoque placendi
Libertas, qua nil ſuccedit gratius unquam,
Paulatim ritu antiquo, ſacrisque paternis
Abduxit gentem, & contage infecit amara.
Vos igitur quotquot populorum ſceptra tenetis;
Solliciti veteres Patrum defendite ritus,
Et mores arcete novos, nova dogmata, ſanctam
Si ſervare Fidem, pacataque regna tenere,
Ultricesque manus cupitis vitare Tonantis.

Sed jam luctificus prædo tranſmiſerat altas
Orcadas, & gelido quotquot nant æquore, terras:
Tandem, vela Noto nunquam laxante remotæ
Ingenti plauſu contingunt litora Thules.
Eſt portentoſi montis radice ſub ima

Arctous mundi limes, & Thule inſula deſcribitur.

Et Hecla mons.

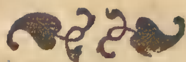
Con-

Convallis nemorosa, sinuque amplectitur undam
Ignibus ardentem stygiis, quam vertice ab alto
Hecla vomit, tetrumque bituminis efflat odorem.
Hujus in extremà, atque exesà rupe caverna
Horrida, nigra patet, fumoque obsessa maligno,
Tartaream expirat tenebroso ex ore mephitim.
Ante aditum saxo è solido jacet ara, Tyranno
Hìc Acherontæo sacra gens facit: axe sub alto
Quæ glacies, nebulasque, æternaque frigora durat:
Hìc Manes colit, in dubiis hìc consulit Orcum:
Accipit & responsa, sono non reddita certo.
Quippè tegit Dis ambiguis mendacia verbis,
Et miseros homines oraclo ludit inani.
Nimirum meritam patiatur credula pœnam
Gens, quæ Romuleas leges, & Numina spernit.
Huc Draco, quæsita postquam tellure potitus,
Se ducit: circumque virum diffunditur omnis
Classica turba: præit scipione insignis, & ense
Aurato, & sparsim gemmis radiante coruscis.
Ille suos, gressuque ipso, vultuque minaci
Barbariem præfert, rabiemque expirat, & iram.
Ut vallem ventum est imam, se protinus antrum
Infert in medium: flexoque hìc poplite Ditem
Horrendo ritu, & Manes veneratur Averni.
Mox hircum putore gravem supra immolat aram
Marmoream; fœdoque implens cratera cruore,
Haurit, & infernis Furiis, Noctique propinat.
Idque omnis, diri ritus imitata magistri,
Turba facit navalis, & auribus astat apertis,
Exceptura sonos quoscumque effuderit imis
Ex adytis specus, horrendusque immiserit Orcus.
Vix cuncti biberant, subitò mirabile monstrum
Cernitur ex antro cervicem educere, & alto
Corpore paulatim consurgere; qualis in astra
Tollitur Enceladus, vasta vel mole Vesevum
Qui quatit Oromedon, terretque sepultus Olympum.
Nubila jam supra caput invehit: occupat & jam
Umbra minax Heclæ fastigia summa, nivesque
Exsuperat, rapidisque accedit proxima flammis.
Confestim insoliti specie perterrita monstri
Carpere turba fugam, celerisque ascendere naves
Apparat, impendenti & se subducere Fato,
Quod fore vicinum, certumque, & triste putabat.
Cùm Draco terribili visu non territus, Orci
Nimirum hæc solitus spectare horrentia spectra,

Heclæa vallis, ubi à prædone, Achærontæo ritu, Diti litatum depingitur.

Inter Avernales & convivarier umbras:
Ne ſocii trepidate, inquit, formidine monſtri,
Nil etenim, ni vana oculos illudit imago,
Immenſusque Gigas eſt umbra: ò cernite, rurſus
Ut jam decreſcens ſe contrahat, ut caput altum
Demittat, ſenſimque omnes jam colligat artus.
Quique erat Alcides, vix nunc Pigmæus; & auras
In tenues fugiens horrenda evanuit umbra.
Attamen hic Ditis mos eſt, oracula gentes
Ut, ſi non ſolitæ veniant expoſcere, tali
Perculſæ ſpecie ſacrato protinus antro
Diffugiant. Vix verba ſuis dedit ille, repoſtis
Cùm rauca ex adytis ſpeluncæ hæc intonuit vox:
Sulphure uti gravidus multo, nitroque tonanti
Impoſitas ſupra moles, immania ſaxa,
Atque metalla ſinu quæ continet, impete vaſto,
In cœlum jaculatur: acerba fervidus ira
Pectore cùm toto, totis cùm naribus ignem
Efflat Titanum de gente haud ultimus Hecla:
Inque ipſos ſuperos infert incendia, & ipſas
Imbre relabenti ſaxorum, & pulveris atri,
Et flammis urbes, & campos undique vaſtat:
Non ſecus ipſe gravi compinges corpore naves,
Illarumque ſinu concludes flammea nitri
Semina: mox ſaxis, denſoque bitumine, & ære
Plurimus, & ferro gravidabis: & inde feroces
Inque hoſtes medios immitte: nitroque miniſter
Innjiciat flammas, cùm claſſi cominus ibunt
Adverſæ. Succenſus ibi nitratus ad auras
Erumpet pulvis, validasque ad ſidera mittet
Impoſitas moles: atque incendia vaſta, ruinasque
Inferet, & rapidis conſumet cuncta favillis.
Hæc ubi de ſtygiis vox eſt emiſſa cavernis,
Impete mons valido circum concuſſus, & omnes
Infremuere ſinus, magnàque immugiit ira
Incluſus gremio (1) Arctodes; Sic horrida primùm
Ignivomas, inventa, rates niger extudit Orcus.

Incendiariarum navium, Dite monſtrante, inventum ab Hecla ductum.

NAU-

(1) Gigans ſub Hecla ab Arcto dictus.

NAUMACHICORUM
LIBER SECUNDUS.

AST age, nunc vitreo quæ cura extendere campo
Inſtructam, Prætor, claſſem, quove ordine fluctus
Per medios iter arripiat, ſeu remige forti,
Findat aquas, vento ſeu vela inſlante ſecundo,
Tempus, ut expediam; brevibusque exponere dictis
Contendam citus; argutum deponere quando
Jam plectrum devexa annis meme admonet ætas;
Ut mea venturi teneant poſt Fata nepotes.
Ipſe vel in primis Vati chariſſimus olim
Ad Medicas capiet felix (1) Eulalius Herbas.
Sed ſi priſcus amor, ſi quidquam dulcia poſſunt
Otia, Sirenum mecum tranſacta ſub oris,
Iſtis egreſſus ſpatiis, curisque ſolutus,
Grandiaque heroo meditaris carmina verſu,
RAMBALDI (ſerò mihi Vati cognitus Heros:
Proh ſortem infenſam! primis noſcendus ab annis
Qui fuerat, noſtro verſuque, lyraque ſonandus)
Tu genus egregium, atque illuſtria facta ſequare:
Non labor incaſſum: tibi gloria multa futura eſt.
Illius interea auſpiciis dum perſequor artes
Bellandi heroas, poſtremaque litora tango,
Affer opem, doctamque ſeni tu porrige dextram!
O Vatem immemorem! noſtræ ſed parce ſenectæ,
Parce precor; fugiunt anni, ſimul ipſa labaſcit

Hortatur Eulalium, ut RAMBALDI genus, & illuſtria facta, poſteritati mandet.

Auxilium illius in extrema jam ſenectute poſtulat.

(1) Franciſcus Savaſtanus, cujus ſub Eulalii nomine, meminit Vates in Surrentinis Dialogis.

Mens annis: tacitum non te, dulcissime (1) Briga,
Non te præteream, magna de stirpe nepotum,
In magnum pariter qui mox venturus honorem es,
Pierium sumes dicenda ad Musica plectrum:
Et varias leges numerorum, & consona fila,
Et sacros Rythmos, & docta inventa docebis,
Majorique tuum superabis laude Parentem.
Tuque etiam, primis ætas dum floret in annis,
Et juveni arrident Musæ, sacrumque recludunt
Parnassi fontem, & pater ipse arridet Apollo,
Collaltæ decora alta Domus, totque inclyta avorum
Facta, triumphales palmas, & clara trophæa,
Et memorare iterum, meritàque extollere laude,
Incipe, Melpomene finem cum dulcis habebit;
Festinaque tui partes explere Parentis.

Hortatur & Brigam, ut ubi Musicis supremam manum imposuerit, de Rambaldo dicere aggrediatur.

Sed me terribili sonitu Vulcania ad arma
Æra vocant; medioque instruenda in marmore classis,
Et primùm, quando conclusum currimus æquor,
Rostratasque agimus dura in certamina puppes
Threjicium contra Regem, qui victor Eoi
Regna tenet, vexatque immanis more Tyranni;
Has opus instruere in pugnam, quò certius hostem
Vincant, optatamque ferant post prælia palmam.
Contineat, Prætor, classis, quam ducis in hostem,
Octoginta simul (2) Penteras & insuper unam
Sex unà (3) Hepteres, magno vel corpore Gaulos.
(Namque etiam interdum mos est, ut in agmine Gauli
Rostratas socient ad prælia dura Triremes)
Tres primùm in Partes Penteres divide cunctas:
Septem & viginti accipiet sibi quælibet; (4) Agmen,
Ut memorant, priscis pars quæque est dicta Latinis.
Primum agmen Legatus aget, mediumque tenebit
Prætor, postremum ducet Legatus & alter.
Exin tres acies fac, Dux, ex agmine toto,
Quæque novem Penteras habet sub triplice versu
Instructas: annisque Duces, & robore primi
Ductabunt versus: illos & cuncta juventus

Ars rostratæ classis instruendæ.

Audiet

(1) Melchior à Briga magnæ spei juvenis, qui jamnunc Musica meditatur.

(2) Quinqueremes, *Galere* vulgus Italorum vocat, cumque Triremibus confunduntur.

(3) Septiremes, *Galeazze*, dicunt Veneti, apud quos frequens usus. (4) *Squadra* Italis audit.

Audiet, in pugnam seu vadere, sive per æquor
Ire opus: ast ipsi Prætoris jussa facessant.
Consulis imperio subsit Legatus uterque:
Nam persæpe solet Consul quoque ducere classem:
Et ducet, quoties immensis viribus hostem
Appetimus, totoque armis decernimus asse.

Legati agminibus præsunt: ipsis, & universæ classi Prætor, vel Consul.

Præterea ne fortè aliquis pugnantibus error
Occurrat, variet leges, atque omnia turbet:
Semper & est inter certamina dura cavendus
Error, quisquis erit; contempta sæpe favilla
E' tenui magna exarsere incendia flamma.
Omnis & idcirco Penteris lecta juventus
Ductoris jussis obtemperet, & simul ipsos
Quæque duces proprios rerum ad diversa sequatur
Prompta ministeria, atque usus descendat ad omnes.
Seu sit remigio insistendum, sive metallis:
Sive manus hosti jamjam conferre propinquo
Res petat, è prora & longis arcere sarissis:
Seu stet in hostilem saltu transcendere puppim.

In pugna omnis error præcavendus; idcirco cujusq; navis juventus Præfecto pareat.

Perge igitur, Prætor, cùm primum instruxeris agmen,
Inque acies ternas distinxeris; inter & æqua
Intervalla acies statuenda, simulque Triremes
Rostratas inter spatium stat figere certum.
Quantum acies currit, tantum sit inane recurrens:
Et tantum versus inter, quantum ipsa Triremis
Occupat Oceani toto se corpore tendens:
Majus at intersit spatium latus inter utrumque;
Ut via remigio pateat largissima: nec se
Impediant remi, cursumque morentur in hostem.
Utque etiam versus inter tranare Biremes,
Velocesque simul possint excurrere Lembi,
Prætoris vel jussa, novam vel ducere pubem
Præstat in auxilium lassis, dum prælia fervent.
Atque hìc te, Prætor, moneo, Lembosque, Biremesque
Atque etiam celeres ornare ad bella Celoces:
Has & sclopiferis armabis, & ære minori,
Quod nostro, ut dictum, versu, Falcunculus audit.
Suppetias poterunt hæ ferre Triremibus, hostis
Cùm premit, & juvenes inferre è puppe recentes,
In latus hostilis pariter se vertere Pinus:
Tormentis quatere, atque effringere pulsibus alas.
His etenim auxiliis res perdita sæpe revixit,
Et de victori Victoria magna relata est.

Quæ certa inter agmina descrimina constituenda sint.

Et quæ ipsas inter naves, ut expiditior sit excursus; nec inter eundum, pugnandumque se mutuò impediant.

Biremes etiam in acie adhibendæ, ut expeditæ opem sociis ferant, novumque militem laborantibus immittant.

His jam præmonitis, quod fortiùs instat, agamus.
Primum, Prætor, ubi instruxisti in fluctibus agmen,
Illius

Illius in gemino turrita mole Triremes,
Hepteres Graii quondam dixere vocantes;
Dispones cornu, tres dextra, tresque sinistra:
Inque uno instructas versu sub fronte locabis.
Non secus agminibus geminæ terrestribus alæ
Stant Equitum, cursuque accendunt prælia primæ.
Navibus his Veneti, queis olim crebrior usus,
Sæpius ingentes retulere è Thrace triumphos.
His, ut fama canit, Naupacti est palma relata:
Qua non majorem fastis scripsere vetustis
Christiadæ: gestis qui si felicibus uti
Concordes animo voluissent, protinus omne
Eversum imperium Turcarum, & reddita priscis
Romulidum sacris jam Græcia tota fuisset.
Atque Asia, & quicquid terrarum Solis ad ortum
Othomani dura vexant ditione Tyranni.
Sed proh fata Deûm! numquam sua commoda norunt
Mortales, sortive sciunt servire secundæ.
Verùm odio in præceps acti, & discordibus iris,
Quod nequeunt hostes, sese perduntque, ruuntque.
Sed quò me dolor, & non jam medicabilis ictus,
O utinam foret & post emendabilis error,
Me rapuit! Sed erit pretii sat questibus olim,
Cæsaris auspiciis cùm tu, RAMBALDE, superbum
Odrysium contra turritis classibus, ibis,
Latè Asiam, & totum victor vastabis Eoum.
Interea properemus opus; classisque struendæ
Accipe nunc leges alias: si fortè placebit
Rostratam sinuare aciem: namque ordine tali
Interdum præstat contra procedere in hostem.
Sex uno instructas versu sub fronte locabis
Hepteres, pugnæ robur, Martisque futuras.
Altero & in versu dextra, lævaque repones
Sex etiam naves, humili quæ corpore surgunt,
Atque agiles velo currunt: hæ fulmina torquent,
Hepteres postquam cœperunt prælia bombis
Horrisonis, pressique Scythæ formidine nutant.
Hinc Primum lævo in cornu tu versibus Agmen
Expones geminis, binæ fac ordine primo
Sint acies, & quæque novem sub signa Triremes
Colligat: expositæque simul sint ordine bino.
Tertia mox acies insistat structa secundo
In versu, primasque inter spatia æqua relicta
Directum aspiciat: per & illa, ubi tendere in hostem
Est opus, irrumpat, nutantiaque arma suorum

Hepteres prima fronte locandæ.

Illarum magna utilitas in conflictu: eisque magna ex parte Naupactæa victoria adscripta est; qua si benè Latini usi essent, conclamatum jamtunc de Othomanico Imperio fuisset.

Modus sinuatæ aciei explicandæ traditur.

Fir-

Firmet, & explosis sustentet prælia ahenis,
Tormentis, de puppe tonant, quæ fulmine rauco.
Ast ubi jam Primum lævà construxeris Agmen
Ad dextram Medium spatii discrimine justo
(Quantum acies instructa vagis sese explicat undis,
Tantum intermedium pelagi sit inane relictum)
Expones Agmen numeris, & legibus iisdem.
Non secus arte pari Postremum dirige contra
Extentum pelagi vacuum latus inter utrumque:
Quà se tota acies, cùm tempus, & ipsa petit res,
Æquatis moveat signis, sistatque ruentem
Hostem, insultantemque recentibus obruat armis.
Vel, si fors cedat, primis urgentibus, ipse
Succedas pugnæ, longèque sequare fugacem.
Ut sit plena tuis victoria: funditùs ille
Deletus, maris imperium tibi deserat uni.

Ars explicandæ classis ritu Phalangis.

Insuper his, ritu sedeat si fortè phalangis
Rostratam vitreis classem protendere campis,
Has adhibe leges; tres dextro, tresque sinistro
Hepteres cornu: medias discrimine longo
Velivolas humili surgentes corpore naves
Dirige: raucisonis quæ prælia prima metallis
Accendant, crebroque lacessant fulmine Thraces.
Ordinibus geminis amplo discrimine retro,
In parvas acies divisam dirige classem.
Inque duas acies versus partire: Triremes
Sint quinque in primo positæ, quatuorque secundo:
Quatuor & vacua aspectent discrimina primi:

Quæ ratio potior ducitur.

Tres acies dextrà conflabunt ordine Primum
Agmen, tres mediæ Medium, reliquæque sinistrà
Postremum facient Agmen. Quæ forma Phalangis
Invictam reddet classem. Terrestribus olim
Ut certaminibus Macedûm fortissima in armis
Atque invicta Phalanx habita, & certamine victrix,
Seu peteret conferta, feros seu pelleret hostes.
Odrysii, quorum, Selimo sceptra tenente

Turcæ sub Selimo Rege, Lunatam instruebant classem, & qua ratione.

Europæque, Asiæque, & ditia regna Canopi,
Ingens Jonio, Ægæoque potentia ponto,
Et validas secum classes ad prælia agebant,
Lunatas acies vitreis exponere campis
Consuevêre, vagæque imitantes cornua Phœbes,
Falcatam duplici cornu sinuare solebant:
Fidebantque Deæ se, cujus imagine jactant,
Laturos palmam egregiam, exuviasque Latinas,
Prælia post armis certata, & numine Divæ.

Et

Et quoniam numero præſtabant, ſæpe carinas
Hoſtiles poterant medias comprendere, caſſe
Ceu longo cervos, aprosque à monte ruentes
Claudit Venator, prædamque ad tecta reportat.
Hos ego Barbaricos mores, pueriliaque artis
Inventa, haud equidem laudarim carmine noſtro.
Mars petit ingenium, atque heroæ robora dextræ.

Quæ minimè Vati probatur.

Nonne vides, ut ſæpe Scythæ certamine victi
Terga dedere fugæ, & portus petiere patentes?
Innummeras quamquam traherent ad prælia puppes,
Pube pari, & totum velarent aëra telis.
Quid memorem fractas toties ad litora Cretæ
Barbaricas acies? Quid duri ſaxa Caphareı:

Variæ Turcarum clades referuntur, Italorum virtute partæ.

Quid Maleam, Euripique undantes ſanguine fluctus
Threjicio, & latè diſperſas æquore Lunas?
Fumat adhuc incenſa Scytharum plurima claſſis,
Helleſponte, tuas ad fauces: & tua, Smyrne,
Altera flagrat adhuc furvis ad litora flammis.
Quid Naupactæam referam cladem que, ruinamque,
Et penitus Thracum everſas cum mille carinis,
Et vires, & opes, & robora cuncta Tyranni?
Triſtis adhuc, lentusque fluens Achelous acerbam
Flens ignominiam: triſtes & Echinades atram
Nunc etiam ſortem, non æqua & Numina culpant.
Attamen immeritò, propriam culpare ſuorum
Deſidiam debent, & inertis robora dextræ.

Quæ vivit adhuc, etiam ſi diſtracta in varia membra Italia ſit.

Virtutem & noſtram, ingeniumque, artemque magiſtram.
Vivit adhuc, diſtracta licet, proh Fata Deorum,
Fortunæque vices variabilis! Itala virtus:
Nec ſunt degeneres majorum à ſanguine, nec cum
Terrarum imperio pariter cecidêre Nepotum
Mentes magnanimæ, forteſque ad prælia dextræ.
Præteriiſſe juvat ſed triſtia, Fataque forti
Ferre animo, ſortemque iterum expectare benignam.

Interea, COLLALTE, ſequar tua maxima juſſa:
Et præſtat properare; brevis nam terminus ævi
Cantanti ſupereſt: miſſis licet ipſe tabellis
Regnata de ſede, Marique a flumine nuper
Neſtoris ætatem, & centum promiſeris annos,
Votaque Parthenio pro Vate emiſeris Almo
Saberidæ, & Lojolæ, & Partheniæ Genitrici:
Hujus & exemplar deductum ab imagine priſca,
Quam magni, ut perhibent, depinxit dextera Lucæ,
Addideris ſacrum pignus, divinaque dona.
Atque hic Parthenia juſſiſti affigier Æde,

Dextræ,

Dextræ, animique tui monumentum insigne futurum.
Ast ego, jam sordent quando mortalia, sordet
Tellus culta suis cum rebus: displicet omne,
Quod non perpetuum vivit, semperque futurum est.
Tantum à Cœlicolis peterem concedier ævi,
Concelebrare tuas quantum sat versibus esset
Egregias laudes, & Nomina clara tuorum.
At tibi, Musarum quando Dux alter, & auctor
Existis, nitidoque facis florescere cultu
Illustres studiorum artes, & docta Minervæ
Munera, det longum prece nostra Juppiter ævum.
Ergo age, rostratis unà cum puppibus alta
Turritos si mole trahas ad prælia Gaulos:
In geminas illos acies partire, paresque

Modus instruendi Gaulos unà cum Rostratis.

Sint acies numero: versuque deinde sub uno
Rostratæ ad geminum classis latus instrue, ut hostes
Horrisonis bombis, Euro spirante, lacessant.
Hostiles vel fronte petant, si duxerit illos:
Barbarus & raucis pariter tonet ipse metallis.
His vero alatis tractas si puppibus arma,
Rostratisque simul, juvat illud mente sagaci
Discere; quod multum palmæ conferre merendæ,

Quæ, cùm utroque navium genere pugnatur animadvertenda.

Dux, valet: Æoliis illæ spirantibus auris,
Bella gerunt meliùs: validis nam pulsibus Euri
Se facilè in latus inflectunt, tonitruque frequenti
Horrendas gremio glandes, & fulmina torquent.
Ast hæ pacatis pugnant feliciùs undis
Cominus, & primis explosis igne metallis
Rem peragunt cannis brevioribus, atque sarissis,
Nudatoque petunt ferro Thracesque, Scythasque.
Idcirco spirat si flatibus aura secundis,
Prælia dura gere, & felicibus utere ventis.

Si plurima Gaulorum copia tibi sit, & ventus spiret, ineundum cum hoste certamen est.

At si turritis decertent pluribus hostes
Navibus, at plures deducas ipse Triremes,
Æolia cùm rupe silent Eurique, Notique,

At si rostratis præstas, cùm silent auræ, inimicum aggredi, commodū.

Sternitur & placidum maris æquor, prælia rostris
Incipe collatis. Sequitur sed protinus alter
Jam labor. Audendum semper tibi rebus in arctis;
Quodque negant vires tibi suggerat ipsa sagax mens;
Ergo age, si ternis fuerit, non ampliùs, alnis
Velivolis, aut quinque tibi, Dux, aspera pugna
Rostratas contra plures sic instrue naves,
Ut Scythico palmam valeas ex hoste referre,

Quid agendum Duci sit, cùm contra plurimas longas naves cum paucis turritis dimicare cogitur.

In tribus æratas, Dux, puppes præcipe punctis
Sistere se, formam referens ut tota trigoni

Modus instruendi aciem in tali discrimine.

Structa acies visatur: & hosti terna ruenti
Obiiciat latera, atque exploso fulminet ære.
Sint æqua & latera intervallis dissita certis.
Centenos tantum teneant distantia passus:
Quinquaginta alios nonnulli his insuper addunt:
Opportuna sibi, cùm tempus, mutua possint
Auxilia inferre, hostilesque avertere puppes.
Hac etenim Gaulos si lege instruxeris, hostis
Quemcumque illorum irrumpens petat, ilicet ipse
Cunctorum tormenta, & duros sentiet ictus.
Sique silent venti conclusi carcere, sclopis
Propulsare acres juvenes majoribus alnos
Odrysias impune, neces & ferre per omnes
Difficilè haud poterunt. Sed qui festivus ab undis
Eois resonat clamor? quæ pompa triumphi
Ducitur Jonio in medio? juvat usque tueri,
Et causas etiam cantando exponere, Musæ
Dum Vati arrident curis, annisque gravato,
Inspirantque novum membris languentibus œstrum
Carminis Heroi, & Musarum ductor Apollo
RAMBALDUS vires potabile sufficit auro.

Refertur memorabilis pugna Sicularum navium contra innumeram classem Turcarum.

Thracius, Eoa regnat qui sede, Tyrannus,
Et Græcos ditione premit, Cretamque, Cyprumque
Victor, & Ægæis dominatur classibus undis,
Sæpius, emissis è faucibus Hellesponti
Navibus, Italiæ vastabat litora, & oras
Sicelides ritu prædonis, & æquora circùm
Crebriùs excurrens æstate obsessa tenebat.
Non animo id Prætor tolerans Ossonius æquo:
Nam ratus indignum populos, qui gentibus olim
Omnibus & leges, moresque & jura dedissent,
Terraque, & pelago vastari a Thrace superbo,
Barbaricos statuit Regis perfringere fastus
Othomani; & ternis tantum, non ampliùs, alnis
Turritis omnem Turcarum evertere classem,
Octoginta super puppes ad bella trahentem.
Tres igitur naves armari ad prælia jussit
Delecta de pube, Ducemque imponit & illis
Egregium, cui multa animi solertia, & acre
Ingenium, & varii experientia plurima Martis.
Mox jubet Ægæum cursu contendere in æquor,
Barbaricam & classem perquirere: & ilicet illam
Elicere ad pugnam, explosisque lacessere ahenis.
Non secus ac jussum, placidæ cùm sibilus auræ
Incœpit pelago crebrescere, litore ab udo

Parantur ab Ossonio Siciliæ Prætore tres, non ampliùs, naves, ut octoginta Turcarum Triremes, quæ Italiæ, Siciliæque oras vastare consueverant, à finibus arceant.

Dux

Dux solvit; pontoque volans decurrit aperto.
Jamque renascentis cœlo nova cornua Lunæ
Spectari nautis cœptarant æquore ab alto,
Cùm procul ex undis Minoïa surgere regna
Conspecta ingenti juvenum clamore frementum
Lætitia, & Scythicas poscentum ad prælia puppes,
Tum Prætor summo mali de vertice circùm
Cuncta inspectari freta lata, sinusque propinquos
Præcipit, Odrysiæ si puppes fortè venirent
Obviæ, & optatam vellent committere pugnam.
Nam fore venturas rumor vulgaverat, & jam
Ægæo egressas Mirtoa per æquora cursum
Tendere, uti sociam Rhodio de litore classem
Acciperent venientem, inque unum viribus auctis,
Pro more Italiam peterent, Triquetramque propinquam.
Tertia ubi cœlo radiis Aurora coruscis
Illuxit, legerentque rates regna ultima Cretæ,
Barbaricam mali clamat de vertice custos
Barbaricam clamat classem, numerumque recensens,
Octoginta rates prælonga cuspide remis
Approperant, velisque, levis quæ sibilus Euri
Implet agens. Omnem tali sermone juventam
Imperat armari Prætor: navesque trigoni
Explicat in formam. Lembò mox ipse per omnes
Invehitur socios: dictisque potentibus illos
Hortatur, calidasque accendit fortiùs iras.
Hæc est illa dies, hic campus, & illa palestra
Ex qua palmarum fascis non unus, & una
Non vobis, socii, carpenda est fortibus armis
Exoptata diu laurus; victricia vestra
Tempora qua niteant, meritisque in sæcula nomen
Laudibus immittat. Tandem populator Eoi
Sentiet Othomanus ternis se navibus ipso
Æquore in Ægæo, propriàque in sede petitum:
Atque suas vires, sua robora, plurima quamvis,
Tristi ignominia vestris perfracta lacertis.
Desinet & nostras victus prædarier oras.
Ergo agite, & patrias uno hoc certamine palmas,
Et simul egregios, socii, cumulate triumphos.
Hæc ubi, raucisono pugnæ dat murmure signum:
Interea, ut primùm puppes videre Latinas
Odrysii, risere hominum temeraria corda:
Nec dignum duxere rates contendere contra
Tam paucas numero; grandi ceu corpore Taurus,
Viribus & magnis contemnit fauce molossum

Ad Cretam classis primùm spectata.

Prætor ad pugnam suos hortatur, inque trigoni formam naves disponit.

Latrantem quamvis, nec cornua iactat in hostem:
Mox ira accensi, quòd se contemnier illis
Aspicerent, aciem sinuant, ceu fronte recurvà
Incipit ut Phœbe primà splendescere luce.
Vocibus hinc magnis, & Barbarico ululatu
Remigio adnisi valido, ventoque feruntur
Turritos contra Gaulos, atque ilicet omnia
Explodunt tormenta, & terrifico reboatu
Mille pilas pyrio succensas pulvere torquent.
Plurimæ at incassùm medias cecidère per undas,
Nullo Gaulorum discrimine: mox ubi quernis
Turribus accessère, ipsumque fuere sub ictum,
Protinus alatæ, bombo resonante, carinæ
Admovère cavis restimque, ignemque metallis:
Confestim tenues volat horrida grando per auras,
Turbine flammarum denso, fumoque nigrante.
Quassantur puppes, quassantur robora querna
Fulminibus, malique, & turrigeræ antennæ:
Perque foros, per scamna viri sternuntur, & arma;
Mars metit Odrysios; flavas ceu messor aristas.
Purpureo tabulata fluunt perfusa cruore:
Divulsisque jacent lacerata cadavera membris.
Turcicus at Rector frendens, iràque, furorèque
Immensam juvenum stragem, cædemque suorum
Dum videt à paucis illatam navibus, omnes
Octoginta jubet rostratas ire sub arcem
Romani Prætoris, & ardua scandere pubem
Mœnia, & indigno de sanguine sumere pœnas.
Ardua res factu; pubes Romana retortis
Missilibus, velut imbre sonoræ grandinis, arcem
Tutatur, magnisque animis in verticibus stat.
Parte alia sociæ naves vibrare metallis
E' calidis glandes, vegrandia pondera in hostes
Non cessant, quassantque latus magno impete utrumque.
Fulminibus tantis perculsi, & cæde virorum
Decedunt mœsti Thraces: mox impete facto,
Atque ignominia irritati, & voce magistri
Aggrediuntur: & ense iterum, rigidaque bipenni
Conantur supra conscendere, vique potiri
Arce Latinorum, & muris præfigere Lunas.
At frustra: infracti quando sub culmine stabant
Robusti juvenes sclopis, ferroque minantes,
Vulneraque, cædemque, & acerbæ funera mortis.
Hi cæsi multis occumbunt ictibus: illi
Perculsi cedunt: hi summo è vertice spondæ

Pugna committitur: ac continuo tormentorum ictu Othomanicæ Triremes percussæ fatiscunt.

Cùmque in naves conscendere conantur Turcæ ingentem cladem accipiunt.

Præcipites acti medias labuntur in undas.
Fit strages horrenda: fremit tot funera cernens
Othomanus ductor: nec quicquam proficit alta
Voce suos hortans: minitansque, necemque, crucemque,
Ni vincant, ignominiamque cruore vel ipso
Detergant. Uno hoc certamine fama Tyranni
Hactenus invicti posita est, & gloria Regni,
Dentibus effatur frendens. Sed Phœbus ad Indos
Jam fessos vertebat equos: finemque diurnæ
Imposuit pugnæ, luctumque, umbramque relinquens
Odrysiis. Nostri quando lucentibus alta
Tergeminis de puppe pharis vicère tenebras
Accensisque diem facibus fecère sub umbris:
Atque omnem festo duxerunt murmure noctem.

Die ad vesperam vergente, pugna dirimitur; multis rostratis amissis, & juventute plurima occisa, recedunt ex acie Thraces: contra læti, at victores persistunt in acie nostri accensis tota nocte Pharis.

At postquam exurgens lucemque, diemque reduxit
Purpureus Titan, animi rediere Magistro
Thracibus hortante, & laudes, & prœmia regis
Promittente, manu forti si tollere vellent
Acceptum dedecus, priscamque acquirere famam.
Attamen haud melior pugnæ Fortuna secundæ
Affulsit; pulsi, victique redire coacti,
Pluribus occisis, & navibus æquore partim
Submersis, partim Vulcano ardente crematis.

Secuto mox die, Ductore instimulante, redeunt ad pugnam Turcæ, sed non meliorem fortunam experti sunt.

Tertia sed radiis surgens Aurora coruscis
Emicuit, rursus Thraces terrore Tyranni
Instimulante, animo laturi indignè suorum
Turpem ignominiam, & tot damna illata Latinis;
Instaurare iterum pugnam, sortemque sinistram
Tentare, aversum si fors mutata reducat
Othomanis vultum, faveatque audacibus ausis;
Nituntur magnis animis, & murmure festo
Impellunt aciem remis, hostique propinquant.

Cùm tandem tertio etiam die infeliciter pugnassent, Hellespontum magna ignominia tristes repetierunt.

Sed frustrà sortem petimus, Martemque benignum
Obsistunt cùm Fata, & virtus plurima in hoste;
Et viget ars, & caussa favet certaminis æqua.
Indecores igitur magna cum cæde suorum
Tertia post duri redierunt prælia Martis
Othomanum ad Regem rabieque, iraque frementem;
Quòd classem ingentem ternæ, non ampliùs, Alni
Christiadum ter devictam, fractamque fugasset.

At nostri ingenti victoria læti in Italiam cursum repetierunt, magnis laudibus Messanæ accepti.

At nostris longo quoniam certamine glandes,
Et pyrius pulvis defecerat, inque repostas
Hellespontiaci maris oras fugerat hostis,
Ipsi etiam leni Zephyro Pœana canentes
Italiam redière; quibus subeuntibus alta

Sa-

Saturni nitidis monumenta incincta theatris,
Omnis in occursum veniens excita juventus
Ad famam palmæ venientem præpete penna,
Egregias cecinit festivo murmure laudes.
Nimirùm tanti valet ars, animique feroces.
Perge, illud pariter dicendum carmine nostro,
Quæ sit habenda tibi, Prætor, solertia, cùm se

Quæ industria Duci adhibenda, cùm ingens tempestas ingruit.

Ingens Æoliis tempestas fuderit antris,
Et sævit sine more, vadoque assurgit ab imo
Nereus, immensique feruntur ad æthera fluctus.
Quandoquidem damnosa lues non ulla carinis
Velivolis magis est; surgens quàm gurgite turbo
Improvisus agens secum ventosque, procellasque,

Grande periculum classibus à tempestatibus.

Ilicet & pelagus discindens æquore toto.
Elati fluctus, & crebra volumina, & ipsa
Horrifica Oceani facies, faciesque tonantis
Cœli fulminibus discissa, & fulgure spisso:
Effusique imbres, & nigris atra tenebris
Desuper incumbens ponto nox undique, & horror
Magnanimos terrent animos, viresque refringunt.
Atque ipsam superant artem: Nec fortior ullus,
Qui valeat pelago, aut se irato opponere cœlo.
Et licet attollant magno se corpore Gauli,
Mœnia sint triplici, duroque è robore quercus
Compacta, & ferro spissè internexa tenaci;
Attamen haud poterunt Nerei vim ferre furentis,
Turbinibusque, Notisque, altèque frementibus Austris:
Immensis & aquarum montibus obluctari.

Idcirco summa solertia cavendæ.

Quæ sic, Dux, habeant cùm se, vada surgere primùm,
Utque mari ingentem aspicies, terrisque parari
Tempestatem atram, sensimque attollier undas,
Ventorum & luctas variorum, & prælia dura,
Continuò, mora nulla, ferunt quà flamina cursum
Dirige, vicinos & portus navibus intra:
Sivè sinus pete securos sub valle reducta.
Nam si turbato pergas insistere ponto,
Imperiumque tenere maris, confisus & arti,

Ut exercitus agris effusus certæ cladi expositus; sic classis vadis spumosis dispersa.

Atque animo tibi, Dux, certam, classique ruinam
Expecta: pœnamque lues damnabilis ausi.
Tempestate vadis quoniam sine more furenti,
Hàc, illac facilè in diversa ruentibus Austris,
Undarum & crebro distractis navibus ictu,
Omnis per campos spargetur classis aquosos.
Ac velut effusus latis exercitus agris
Et certam expectat cladem, extremamque ruinam:

Sic

Sic classis divulsa, ferat si se obvius hostis.
Cùm venti cadet ira, tumens & gurgitis unda,
Ilicet amissa, in prædam concedet & hosti.
Præterea naves, cùm vento, & fluctibus altis
Luctantur, capiunt majora incommoda, quàm cùm
Vulcanum contra pugnant, Martemque furentem.
Hinc postquam pelago tempestas atra resedit,
Et fluctus posuère minas, miseranda per altum
Apparet facies laceratæ classis: & undas
Per medias fluitant tabulata revulsa, trabesque
Diffractæ, malique, & cornigeræ antennæ.

Major classibus à tempestate, quàm à pugna plerumq; clades, ac ruina.

Quin etiam incursus sunt tempestate timendi,
Sæpe Notis, undisque agitatæ in gurgite Pinus
In latera incursant per mutua, seque flagellant.
Disruptæque vadum accipiunt, pereuntque sub undis.

Sæviente procella, mutui incursus sæpè stragem creant.

Quod si longinquo distent discrimine portus,
Navibus & nullum se pandat valle reducta
Perfugium, sed aperta, Notoque obnoxia flanti
Litora sint, duris vel promontoria saxis
Tantum objecta, vadis longè plangentia canis;
Tum, Prætor, caveas infida ad litora classem
Vertere, nec gravibus quamvis, & fortibus uncis
Credere te: sed lata petes freta, turgida quamquam,
Et quamquam validis agitata à gurgite ventis.
Præstat enim tibi luctari turgentibus undis
Adversisque auris: animisque assurgere, & arte,
Quàm cladem certam accipere, & cumularier ipso
Litore sub turpi, atque ignavo funere mortis.

Præstat altum petere, quàm undosa ad litora classem applicare.

Nam quis, facundo quamvis sit carmine, Vates
Comprensæ classis sub litora, cùm tonat alto
Juppiter, & rabidi discindunt aera venti,
Neptunusque fremens refluentibus æstuat undis,
Explicet horrendam faciem: spumantibus actæ
Fluctibus & socias vi propelluntur in alnos:
In latus incursant aliæ, incursuque vicissim
Diffringuntur: aquis via fit, pontusque recurrens
Interiora petit, simul & superantibus undis,
Submersæ fundo pereunt, miserabile visu,
Hæ naves: aliæ, quarum discrimina lata,
Incursus vitant, ipsisque à fronte petuntur
Montibus undarum, vique attolluntur in altum,
Horrendum! cœli credas petere astra, relabique:
Hinc ubi præteriit curvam vasta unda carinam,
Æquoris in fundum, & Manes se vertere ad imos.
Interea tantum diffunditur intus aquarum,

Classis sub tempestate in anchoris stantis periculum, statusque describitur.

Ut

Ut merſas periiſſe putes, & chara tuorum
Conclamata fleas miſerando corpora planctu,
Sed quid aperta per, atque undantia littora claſſem
Triſtibus & lacrymis, mœſto ſpectamus & ore?
Namque ipſo in portu, ſine more ardente procella,
Ac toto ex imo ſubmoto gurgite Nereo,
Naufragium horrendum, atque amiſſas turbine naves
Hiſce oculis ipſi ſpectavimus, horrida cùm nox
Intulit horrificas Euro bacchante procellas,
Extemplò fremuère vada, excelſique ſub auras
Extulerunt fluctus ſpumoſa cacumina, & ipſam
Deſuper in (1) Molem effuſi, piliſque revulſis:
Victrices, rupto velut aggere, protinus omnem
Invadunt portum, ruptisque rudentibus alnos
Partim incurſantes rapido, vi fluminis, ictu
Diffringunt, partim vicina ad litora torquent,
Allidunt petris, cumuliſque tumentis arenæ.
Undique contectum trabibus, tabuliſque revulſis
Apparet mare confeſtim; fluitantque per undas
Armamenta, rates, & quidquid forte vehebant,
Et Bacchi, Cererisque, & pinguia dona Minervæ;
Et merces aliæ ponto data præda furenti.
At magis horrendum, & viſu miſerabile, fluctus
Per medios ſpectare homines ſub funere acerbo
Partim ſubmerſos, partimque ad litora nantes
Semianimes, partim laceratos corpore toto:
Partim truncatos non uno vulnere membra.
Qui gemitus morientum, & luctifici ululatus:
Quæ voces miſerûm, lamentaque dura petentum
Auxilium, dextrasque pias! ſed furva tonantis
Horrendum cœli facies, & ſtridor aquarum
Ventorumque fragor, bacchantis & ira procellæ
Auxilium deferre negant. Proh triſtia ſemper
Fata hominum, & caſu ſemper pendentia ab uno!
Altera, dira, ferax annalibus addita noſtris,
Quos tibi, CARAFIDE, nuper conſcripſimus, & jam
Auſpicio, ductuque tuo vulgantur in omnem
Europam: meritoque tuo ſe nomine jactant,
Tempeſtas, motusque ſoli nutantis, avito
Fœmina dum primùm ſolio Regina ſederet.
Sed quid priſca juvat rurſus memorata referre;

Plurimarum navium Neapolitano in portu miſerabile naufragium deſcribitur.

Altera ſub Joanna I. tempeſtas ſtrictim attingitur, quæ pluribus deſcripta Hiſtoriæ tom. 2. p. 93.

Rur-

(1) *Il Molo di Napoli.* (2) Carolús Carafa Madalunenſium Dux, cui Vates Neapolitanam Hiſtoriam dedicavit.

Rursus & immensi causas renovare doloris.
Nec vacat arrepto multum divertere clivo,
Cùm via longa, brevis superest sed vita, diesque
Ultima deciduis jam canis imminet, & jam
Tendimus Elysium, & felicia rura piorum.
Sed quò compellant horrentia murmura vatem?
Scilicet Autumni primis qui mensibus ortus,
Fluctibus occiduis cùm Sol immergere cursu
Defessos properaret equos, de cardine eodem
Horrificis ingens turbo percrebruit alis.

Horrēdus turbo, qui Autumno anni MDCCXIII. Surrentinos colles vastavit, describitur.

Continuò horribili tonitru, immensoque fragore
Obscuris latè tenebris obducta sereni
Est cœli facies, trifidique è nubibus ignes
Excussi cecidère; simulque accensus & omnis
Aër fulguribus, pluviisque undantibus amnes
Corripuère agros effusi, atque herbida rura.
Mox violenta ruens Lybicique, Austrique procella
Undique oliviferas dejecit culmine sylvas,
Et Surrentinos colles, (1) Æquanaque Vici
Nudavit juga, frondiferumque excussit honorem.
Eversura domos, ipsasque a culmine villas,
Durasset solidam si turbinis ira per horam.
Verùm durat adhuc facies miseranda ruinæ.
Eversæ sylvæ radicibus: undique rami
Cæsarie apparent nudi, vastataque rura:
Dejecta annorum spes plurima, & omnia luctu
Plena colonorum, dominûmque sonantia fletu.
At jussum properemus opus: Si fortè necesse
Sit pelagi campos, & turgida classe tenere
Æquora, & imbriferos contra luctarier Austros,
Velivolas pinus in tres partire (2) columnas
Et spatiosa inter fac intervalla carinas
Sint media: at versus eadem discrimina servent;
Sic etenim haud facilè per turgida cœrula puppes
In diversa ruent, distractæ gurgite vasto:
Nec sese lædent incursibus: arduus aut mons
Undarum incumbens, Lybicique horrenda procella
In latus impellet fessas luctamine puppes.
At si lata maris fuerint sulcanda furentis
Æquora, tum præstat campo decurrere aperto,

Quid Prætori agendum, cùm opus, vel in tempestate, tueri maris imperium, campoque persistere.

(1) *Le montagne di Vico*, quorum altior Lactarius mons, Incolis *Faito*.
(2) Sic Galli, Italique rectos navium ordines vocant.

Quemque tibi dederit cursum Fortuna tenere.
Ergo à supremo demissis abiete velis,
Inferiora Notis tantùm da flantibus, alni
Nam sic velivolæ librato pondere molis,
In latus undoso incursantes ariete fluctus
Firmiùs insistent contra, perque ocyùs undas
Diffugient, rapidæ quò tandem sæva procellæ
Ira cadat, meliorque tibi Fortuna nitescat.
Nam secus immensi fluctus sine lege ruentes
In transversa ferent puppes, malosque refringent.
At si non tantum pateat, maris æquor arandum.
Tum medium, majusque Notis da tendere velum.
Nam sic acta minus ventis urgentibus alnus
Lassescet, nullo quàm si volet æquore velo.
Atque hìc te, Prætor, moneo: ne dicta Magistri
Contemnas re tanta, illorum aut immemor unquam:
Namque aliter facies sub tempestate furente
Naufragium, data præda tuis simul hostibus ipsæ,
Si quæ turbato serventur gurgite, puppes.

Sanius tamen consilium tutos in sinus classem deducere.

Te te, inquam, moneo, tumidis ne fluctibus unquam
Iratisque velis audax contendere ventis.
Quippe furor validas classes, queis vertitur unis
Imperii spes omnis, & omne decusque, salusque,
Quæque fame ingenti populorum, auroque paratæ,
Insano Nereo, & ludibria tradere ventis.
Aspice, namque oculis refert præponere casus,
Quos doctus vites, miserandaque Fata priorum,

Philippi II. formidanda classis describitur.

Ut numerosa Tagi spatioso è flumine classis
Egreditur, Zephyrisque volat felicibus: illam
Divitiæ ingentes populorum, & Regna Philippi
Conflarunt duodena super, simul Indus uterque
Argenti vim magnam, vim magnam intulit auri
Infecti, factique: virûm tot millia tanto
Sudarunt operi, atque insumptus plurimus annus.
Obstupuit Nereus innantes gurgite turres
Aspiciens: Cœlum num tantis viribus, inquit,
His petitur? Tellus etenim molimine tanto

Ingens ex illa vicinis illatus timor.

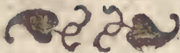
Non sat digna: tamen populi, gentesque timete;
Perniciem in vestram Magni si Regis Iberi
Tot formidandæ vires, totque arma parantur.
Et jam vicini pariter, pariterque remoti
Perculsi Reges animis, quas tantus in oras
Vertisset sese turbo. primique rebelles
Et meritò Batavi, jamque ultima Fata timebant:
Nec vacua ipsa metu tum Gallia: plurima belli

Caussa

Caussa aderat, ruptum fœdus, dataque hostibus arma.
At reliquos supra dira Elisabetha timebat.
Monstrum horrendum, eadem vir, fœmina, nobile scortum
Et Virgo, & conjux: divina, humana Sacerdos,
Et regina, suis vertique, regique volebat
Sub manibus: Stygiis meritò damnata Chymœra.
Et poterat tantis armorum viribus alta
Exturbari sede, simulque tyrannica tolli
Imperia, & Fidei revocari ad jura Britanni;
Criminibus magnis populorum, Numina læsa
Ni contra obstiterint. Neque enim tunc Anglia digna
Visa Deo: lacrymis necdum scelera alta piarat.
Sed gentis pro more, diu cunctante Magistro,
Seriùs Oceani ad fines venère Britanni
Velivolæ turres centum, centumque carinæ,
Et tormentorum numero, rostrisque timendæ:
Nam tempestates Autumni tempore primo
Exortæ, rapidique egressi è carcere venti,
Viqne fretum super effusi, rabieque, furoreque
Ilicet horrendos egère ad sidera fluctus.
Æther turbinibus, nigrescit æquora ventis
Discissa, & cani montes volvuntur aquarum.
Quis verò Austriacæ classis queat ore referre
Luctificam visu faciem, miserandaque fata?
Et tristes gemitus, lacrymasque tenere fluentes
Torrentis de more? videns tot gurgite Gaulos
Terribiles nuper, cœlo cervice minantes,
Et tot rostratas, auroque, armisque nitentes
Fluctibus insanis jactari, & turbine cœco.
Totque Duces, illustria nomina, totque Magistros
Militiæ claros: juvenesque ad prælia lectos
Imperio è toto, miseranda sorte perire:
Ceu plebem ignavam, nullo certamine, & armis
Depositis, ventis prædam, & turgentibus undis.
Ipsi Tritones, insanaque Numina ponti,
Glaucusque, Phorcusque, & nudus membra Palæmon
Indignas flevère neces: flevère profundis
Mœstæ Nereides, gemitusque dedère sub antris.
Ergo quibus classes ductandi cura, cavete
Intempestivo cœli sub sidere, & anni
Infido dare vela mari, & fallacibus Austris.

Maximè Elisabethæ in cujus perniciem immittebatur.

Tantæ classis miserabile ex Ducis cunctatione naufragium graphicè depingitur.

NAUMACHICORUM
LIBER TERTIUS.

INSTRUCTA sed classe vadis spumantibus, acrem
Stat tandem pugnam committere: Nereus & jam
Visurus vitreis surgit spectacula ab antris:
Et circumfusi Tritones cornibus adstant
Raucisonis, magnoque accendunt prælia cantu.
At quia prætentus contra stat viribus acer
Barbarus, & centum trahit in certamina turres
Velivolas, totidemque armatas cuspide longa;
Idcirco præstat socios accire potentes
In dubios rerum eventus, & prælia dura.
Vos ego Magnanimi Heroes, devotaque Marti
Pectora, laurigeris genus immortale triumphis:
Vos qui prædones Orientis, & æquoris Afri,
Et maris Ægæi toties fregistis, & ipsos
Infames Arabes Lybiæ in deserta fugastis.
Hierosolymitani Equites socii ad pugnam accersentur; Eorumque virtus commendatur.
Vos arx Italiæ, vos propugnacula Romæ,
Inclyta Gens, servata quibus præclara dederunt
Nomina, magnificis palmarum ornata trophæis
Arva Palæstinæ, Solimeque, Ægyptus, Idume,
Et Rhodus, & Gaulos, Meliteque, & maxima Cypros:
Vos ego, vos socios posco. Vos ò mihi vestra
Pugnanti auxilium victrici classe benigni
Ferte Duces: liceat vestra virtute mereri
Egregiam victo palmam de Thrace, sacroque
Exuvias cæsi Regis præfigere templo.
Non insueta peto; quando victricibus armis
In pia bella Scythen contra properare soletis.
Sensit & ille suas toties certamine vires

Virtute edomitas veſtra, ſeu puppibus oram
Phœnicis, ſeu regna Cypri vaſtaret opima.
Seu Gauli, Melitæque altas invaderet arces,
Latè & velivolis tegeret freta mille carinis.
Eque decem ferus aggeribus bis mille tonaret,
Tormentisque, pilisque, & lethiferis (1) Opiuchis.
Sive recepturus Tripolim, Mauruſia claſſe
Littora tentaret validà, valloque profundo
Syrtibus in mediis (2) Meningis cingeret arcem.
Quare agite Heroum genus, & victricibus armis
Auxilium celerate, precor, magnosque fovete
Conatus: fortesque feros irrumpite in hoſtes.
Tuque vel in primis venies ad clara potenti
Bella manu, (3) Collalte, tua nam cuſpide ſæpe
Percuſſi cecidère Arabes, Tracesque, Scythæque;
Hinc te dixerunt (3) Polenicen nomine gentes.
Namque triumphalem veſtra virtute relatam
Victor ubi palmam merui, pelagoque remenſo,
Victrices tandem convertam ad Patria puppes
Littora, complexu quà Siren jungit amico
Seſe Pauſilypo, & felices ducit ad umbras
Otia, Nereidum cœtu ſociata beato.
Vati ubi materni ſub aprico colle vireſcunt,
Et placidè Zephyris perflantur mollibus horti.
(Si mihi tam longum concedat Juppiter ævum,
Mitior atque lues ſinet, & præpoſtera cura)
Prælia veſtra canam victricia, veſtraque totum
Mœonio nitar cantu portare per Orbem
Clara trophæa, Duces, laudesque efferre ſub aſtra.
Quin etiam memor accepti monumenta favoris,
Æquoreos ſtatuam ludos, quos tota quotannis
Pauſilypi ad littus celebrabit Olympia pubes:
Qui pugnæ ſimulacra gerant, quique inclyta facta
Laudibus egregiis ventura in ſæcula portent.
Nunc agite, & quoniam campo jam claſſis aquoſo
Explicuit ſeſe, ſplendetque ſub ære juventus,
Atque tubæ, & tormenta tonant Vulcania, pugnam
Incipiamus; adeſt ventus, Numenque ſecundum,

Ergo

(1) *Colubrine* Italis audiunt.

(2) *Iſola delli Gerbi*, quæ ponte ligneo cum Africæ continenti Tripolitano in Regno jungitur.

(3), (3) *Vinciguerra*, è Collalti Comitibus Eques Hieroſolymitanus, de quo redibit ſermo.

Ergo ubi jam tempus certamen inire, ſub ipſa
Quæ ſtant fronte rates inſtructæ, & prælia prima
Sorte quibus tentare datum, mora nulla, ſecundis
Præcipe tum ventis, Prætor, contendere in hoſtes.
Mox ubi, torta fugit quantum pila ferrea, pinus
Diſtabunt turritæ æqualibus intervallis,
Continuò latus obvertant, & ahenea turres
Hoſtiles contra explodant tormenta, favillis
Excuſſis de reſte, facem quæ combibit ante.
Interea celeres tormenta exploſa miniſtri
Sulphureque, nitroque onerent: rurſusque reducant
Æra feneſtellis, quà machina mugit in hoſtes.
Mox ictum rectà librent, ut certa metallis
E raucis vibrata rates pila verberet imas:
Inque imas ſemper ferrum torquete carinas.
Nam ſic multiplici diſruptæ vulnere, multum
Accipient inimicum æquor, plagiſque fatiſcent.
Quò tandem laxis pereant compagibus, aut ſe,
Ne mergantur aquis, dedant victoribus ultrò.

Modus ineundi certaminis exponitur.

Quorundam inventum eſt virgis palmaribus ære
E ſolido, circoque ſimul verſatile nexis,
Aut geminis onerare pilis, quas circulus unà
Vinciat æratus tormenta, & pulvere multo.
Directumque ictum malos convertere in ipſos.
Sic bifida horrendo mox fulmina miſſa boatu,
Certiùs ipſa petent canentia vela, rudentesque
Et malos, corbesque, & turrigeras antennas.
Sic etenim velis, quibus Euro afflante ferebat
Seſe per fluctus turrita mole carina,
Exarmata freto in medio torpebit uti ales,
Cui celeres ictu pennas venator ademit:
Ut cervi, cui crura leves fregere ſagittæ.
Quam ſic nudatam, nec circumferre valentem
Per medios ſeſe fluctus, & cœrula ponti,
E latere invades actutum, & victor habebis.

Ars evertendi malos, pilis invicem nexis à tormento exploſis.

Sic malis, atque armamentis exarmata navis, velut avis ſine pennis, nullo negotio capietur.

Non ea ſed te prætereat, Dux, cura carinas
Ære tuas valido pulſas ſarcire: pateſcunt
Namque etiam ſorti, atque inimicis ictibus illæ.
Ne dùm tota hoſti conniteris arte nocere,
Te tùm deſpicias ipſum, ſociosque tueri.
Fac ergo aſſidui diffractos verbere truncos
Adnexo juvenes componant robore, lamnis
Seu radio affixis obducant vulnera puppis:
Et pice ſuffuſa liniant, ceràve tenaci,
Materies quæ multa tibi ſit ſemper ad uſus.

Naves in pugna vulneratæ ſarciendæ.

Et qua induſtria.

Perge

Perge, calet medio Mars gurgite; plurima pubes
Si tibi ſit, Conſul, confeſtim invadere pinus
Hoſtiles conare, ipſis & cominus armis
Rem brevibus perage, & conceſſas exere vires.
Luctator veluti, cui fortes corpore nervi,
Articulique vigent duri, ſe protinus hoſti
Obiicit, & jactis circumdat membra lacertis.
At ſi pube viget contra adverſarius, alnos
Tunc, Dux, tormentis inimicas longiùs arce
Continuò exploſis, Veſtàque ardente domato.
Ceu robuſtus ubi mediis è ſaltibus exit
In certamen aper, validi cui robore dentes,
Et vires multæ in membris, & fervida flagrat
Ira: canes circùm quem decertare parati
Præcingunt validi, non cominus impete cœco
(Namque etiam ingenium brutis animantibus, uſi
Quo valeant nutrire ſuam, & defendere vitam)
Hi monſtrum contra irrumpunt, ſed prælia longè
Exercent, magnisque priùs latratibus urgent.
Hàc, illacque agiles replicatis ſaltibus illum
Arcent ſolliciti, curſuque frequente fatigant:
Quò tandem multo laſſus luctamine ſeſe
Demittat: rapido tum ſaltu cominus illi
Ilicet aggrediuntur, hianti & gutture cædunt,
Diſcerpuntque feri rabie, domitantque, necantque.
Viribus at totis, Prætor, conabere (1) Cori
Ne conceſſa tibi felicia dona ſagaces
Præripiant hoſtes: nam ſic ſpiramine læto
Deſcendent contra ſubiti, cædemque reponent.
Quin immo de puppe tibi cùm ſibilat aura
Præſenti Zephyrus, viresque, animosque miniſtrat,
Utere ſorte data, mediosque immitte per hoſtes
Flammivomas puppes, quæ dura incendia claſſi
Adverſæ portent, nimboque, ignique tonanti
Ilicet involvant, flammisque voracibus urant.
At tibi ne incaſſum recidat conatus, aquoſos
Per Nerei campos illarum dirige proras;
Ut recto curſu, certoque ferantur in hoſtem
Tempore: ſic certa flammis ardentibus hora,
Directoque alni venientes tramite quibunt
Incurſare rates, latèque involvere nimbo
Sulphuris horrifici, ſubitaque abſumere flamma.

Ergo

Si pubes plurima, ſtatim inimicæ naves invadendæ.

Si ſecus eminùs tormentis res peragenda.

Curandum, ne inter dimicandum ventum præripiant.

Incendiariæ, cùm ventus favet, in hoſtes immittendæ.

Quod ut feliciter cedat, rectà, & certo tempore dirigendæ.

Ut verò è ſententia res ſucceſſerit, urgendum eſt prælium.

(1) *Togliere al nemico il vantaggio del vento.*

Ergo age, prævalida si Cori Mulciber aura
Irritatus agit magnis incendia flabris,
Classem inimicam inter, tu Prætor, protinus acrem
Pugnam urge, & totam tormentis disiice ahenis.
Quæ turpem si fortè fugam meditetur; iniquo
Nimirum vento, Vulcano, & Marte laborans,
Cum fugiunt hostes, geminis cornibus fuga intercludenda.
Præcipe tum dextram pinus, lævamque tenentes
Hostem in cedentem plenis descendere velis,
Atque fugam vasto maris intercludere campo.
Attamen id faciant, servatis versibus, alto
Ordine ne rupto spargantur gurgite, & unà
Amittant de puppe Noti spirantis amicum
Arbitrium: quo tota uno victoria pendet.
Nam sic ille citò conversis acer habenis
Circuitu longo poterit tibi commoda venti
Præripere, atque iterum pugnam instaurare labantem:
Jam victis quæ sæpe dedit solertia palmam.
Verùm si medio in cursu comprenderis alnum,
Si qua navis amissis velis, a reliquis distracta, ilicet invadenda.
Quæ pelago se pigra ferat, torpentibus alis,
Ictibus acceptis, confestim fortiter illam
Aggredere: umbrosis veluti cum saltibus aprum
Fortis habet multo venator vulnere tardum.
Et velut hic unco, fugiat ne fortè, refixo,
Robustus tenet; interdum nam viribus ille
Qua arte in illam irrumpendum. Et eminus primùm.
Collectis visu se subtrahit: ipse morantem
Non aliter puppim, conjecto protinus unco,
Hostilem comprende, illamque rudente revinci.
Post ubi vincta, labor superest, conflictus & ingens:
Scilicet objecti lateris perrumpere septa,
Fraxineos muros superare, & scandere in arcem
Æquoream, ut niteas navali tempora serto.
In primis igitur (1) lorica navis ab alta,
Ut defensores nece multa expellere posis,
Ignea mala tuos confestim mittere in hostes
Præcipe Dux: plumbique simul fac missilis imber
Defluat assiduè canna breviore retortus;
Nudatus donec pateat tibi pineus agger.
At turris si septa ferox lateralia miles
Servet, & obnisus multo conamine pugnet.
Acrior invades stricto tum cominus ense,
Mox cominus distracto ense bipenne.
Et rigida simul objectum diffringe bipenni
Fagineum latus: atque viam tibi sterne sub arcem.

At

(1) *Bordo, o fianco della nave*, Italis, aliisq; gentibus dicitur.

At verò ut primùm turbatus cesserit hostis,
Actutum insilias nudatam victor in alnum.
Atque hic te, Dux, admoneo, ne fraude maligna
Deceptus cassem subeas: nam subdolus ille
Interdum tabulata super flammantia spargit
Sulphura: & incautus cum primum desilit intus
Adversarius acer, acuto & detonat ense,
Incendit, stragemque infert sine more tremendam:
Idcirco juvat ante locum spectare: neque unquam
In victam cœco prorumpas impete pinum.
Quin etiam poteris priùs ipse immittere restim
Sulphuream, ut fraudem tibi detegat, inque dolosos
Quæ cadat auctores, pœnamque resumat ab ipsis.
Ast illud tibi majus erit persæpe timendum,
Dux Romane, furens rabie ne barbarus atra,
Nempe ignominias, & victi nomina ferre,
Impatiens, pyriam conjecto fomite, (1) cellam
Incendat, rituque fero, atque immanibus ausis
Devoveat sese Diris, & vindicet igni.
Hostis ne palma victor potiatur, iniqua
Sorte perire juvat, flammisque ardere voluptas:
Victorem, victumque pyra comburier una,
Est aliqua, est etiam victoria. Tam fera mentes,
O' pudor, humanas cepit dementia! tantùm
Pectora vindictæ stimulus mortalia torquet?
Non hæc est mentis constantia, non generosi
Vis animi, rerum discrimina nulla timentis,
Quæ Fortuna ferat contraria, quæ varians Mars:
Verum est imbellis, forti qui pectore sese
Vincere, in adversum nequit & consurgere Fatum:
Quippe inimica premit cùm sors, casusque sinistri,
Haud equidem vitam misero contemnere multum est;
Ast animi virtus fortissima, robur aheni
Pectoris, arbitrium sortis perferre, neque unquam
Adversis vinci Fatis: generosus & ille est,
Qui valet esse miser, sævamque evincere sortem.
Sed quid de tali virtutem pectore quæro?
Cui non humani sensus, cui nulla feroci
Est pietas innata animo: riget aspera tantùm
Barbaries, & bruta rigent rabiesque, furorque.
Dicite crudeles gentes, quæ lacte ferino
Pavit Hyperboreis vos mater sæva sub antris?

Cum verò victor irrupetis, cavendum ab igne: ideoq; cautè agendum est.

Et si deprensus pyrius pulvis est, in illum sulphurea immittenda restis est.

Majus periculum, & vix vitandum cùm hostis cœcus rabie pyriam cellam incenderit.

In hujusmodi insanam rabiem acriter Vates invehitur.

F An

(1) *Santa Barbara.*

An Pistris fuit illa? vel hac immanior Orca?
An quæ subjectos vos despicit Ursa? maligni
An rigor ille poli mores animo indidit atros?
Anne fero commixta Erebo, & caligine cœca
Vos æterna sinu nox obsita fudit: & ipsæ
Eumenides genitos vos suscepere sorores?
Quæ mox anguineo lactantes ubere, tetrum,
Immanemque animis instillavere furorem.
Quo sensus crevere truces, & barbara corda,
Digna parente Erebo, & Diris altricibus ipsis.
Vulcano quibus est potiùs flammante cremari,
Quàm sit victori fasces submittere, & æquo
Ferre animo, Mavors, & sors quæcumque pararint.
O precor, ò miseri Stygios dediscite mores;
Quos non Hircanæ, quamvis feritate potentes,
Non Lybicæ coluere feræ, non Dipsades, & qui
Æthiopum seposta tenent deserta dracones.
Naturam vestram induite, & revocate relictam
Formam hominis, revocate animos: communia vos ò
Juraque Naturæ moveant, legesque Deorum.
At vos Romulidæ, sacrum genus, indita magnis
Pectoribus quibus est pietas, generosaque menti
Virtus, Fata super quæ se, casusque sinistros
Altiùs attollat, tales imitarier unquam
Non sit barbaricos mores insana cupido.
Sed pietas Romana magis, legesque Deorum
Evaleant. Quid plura moror? non talia fervens
Mars sinit ulteriùs producere. Post ubi victi
Aggeribus retulere pedes ignaviter hostes,
Irrumpe actutum, victàque potire carina.
At si fortè hostis summà se puppis in arce
Muniit, & creber plumbatis persurit: ipse
Infartis lana saccis, tabulaque tuere
Pectus ab imbre fero, cautèque accede sub arcem,
Quique latus munit fac ut Falcunculus hostem
Fulminet adversum, turrimque effringere certa.
Interea ne qui prora stat miles in alta
Hosticus explosa feriat te glande caveto.
Illud at in primis animo vitare sagaci
Nitèris, ne miles ubi tuus insilit alnum
In victam, vacuam tum defensore carinam
Irrumpens citus adversarius occupet, & se
Mox victor victæ jungat, servetque labantem;
Idcirco alata sit semper plurimus arce
Miles, ut insultus possit pulsare ruentum.

Romanos hortatur, ut ab immani more abstineant.

Quid agendum, cùm hostis in puppis castello se communivit.

Cavendum, ne in conflictu vacua defensoribus propria navis relinquatur.

Idque

Idque mali ſociæ pariter defendere pinus
Tum poterunt; celeri ſi curſu ferre carinæ
Præſentem nitantur opem. Sed protinus alter
Jam labor ingreditur magis arduus. Eſt ubi pugna
Roſtratas inter naves: quia ſcilicet illæ
Occurrère ſibi ſolæ Tyrrhena per alta,
Vel quia ſub vaſtis concluſi rupibus Euri
Veligeras nullis impellunt flatibus alnos.

Quid cùm inter ſolas longas naves certamen eſt.

Ergo agite, ò Divæ, & quoniam nova prælia Vati
Conſurgunt dicenda, novas in carmine vires
Sufficite, atque novum feſſis date mentibus œſtrum.
Vos &, Tritones, totas intendite conchas
Afflatu, & calidos majori murmure in arma
Irritate animos, acremque accendite pugnam.
Ergo ubi Mars rauco ſignum dedit ære, Thetisque
Immugit concuſſa ſono, & perfervida remis
Æſtuat interciſa vadis ſpumantibus; & jam
In luctam roſtris occurſant obvia roſtra:
Nautica diſplodi jubeas tormenta, carinæ
Adverſæ quæ ſepta petant, ſcindatque tonitru
Vi portentifera: celeri, mora nulla, volatu
Appete mox roſtro roſtrum, & proprioribus armis,
Caſtello ex alto proræ certamen inito.
Hinc ubi conniſus turri pulſaveris hoſtem,
Inſili in adverſam, cuneo denſante, Triremem.

Primùm tormenta explodenda.

Mox roſtra roſtris petenda: & ineundum certamen eſt.

At verò ut juvenes irrumpant tutiùs, ictus
Lethales contra plumbi, munire trilici
Lorica, galeaque gravi, parmaque memento.
Quin etiam fac pila ferant, protrudere ut hoſtem
Evaleant, haſtasque breves, queis ſpicula longa,
Lataque ſint præfixa, queant præcidere quicquid
Obſiſtit contra, aſcenſumque moratur in arcem.
Ollis idcirco pariter ſit acuta ſecuris
In promptu, ſit clava, & duro malleus ære.
Aſt in confertam quoniam deſcendere proram,
Ardua res, multisque occurrit plena periclis,
Quocirca juvenes quibus hæc data gloria, fortes
Sint animis, agiles ſint corpore; ſintque periti
Navali pugna, medias & nare per undas.

Et quibus præſcribitur, & ut præcauto opus ſit.

Et quàm fortes ſint juvenes, qui in proram inimicę puppis inſiliunt.

Perge, moræ cœptis ſemper felicibus obſunt;
Invertuntque vices. Primo Fortuna labori
Cùm favet, & Mavors ſe dat pugnantibus ultro,
I, ſequere: ut valido miles tenuit pede proram,
Inſiliens victor, caſtello exturbet ab alto
Hoſtem obluctantem, & capto ſe muniat illo;

Ubi feliciter proram occuparunt, è caſtello hoſtem exturbent,

Aggere navali, confestim robore facto
E duro, plenisque levi seu vellere cistis.
Hinc auctus sociis ab amica puppe receptis,
Irrumpat confertus, & ense, & fistula ahena,
Vique (1) foris potiatur, agens cædemque, necemque
Hostibus adversùm ferro pugnantibus, & se
Continuò è mali septo tutantibus, ære
Exploso, & ferro, & præacutis cuspide pilis.
Aggere quo tandem, vi facta expellere totis
Viribus adnisus conabere, & arce potiri;
Quæ postrema manet puppi turrita sub alta.

Lembis armatis latera inimicæ navis oppugnanda.

At verò ut facilè evaleas, nec sanguine multo
Bellantum tibi rostratam submittere pinum,
In latus armatas jubeas utrumque liburnas,
Aut celeres lembos inimicæ irrumpere turris:
Et crebrò glandes torquere, ignesque nocentes.
At te ne simili petat adversarius astu,

Quæ muniri ad hoc malum propulsandum, Falcunculis solent.

Et vacuam caveas puppim transversa subintret;
Nonnulli ut quirent hoc propulsare periclum,
(2) Aspidibus spondas obfirmant navis: in illis
Seu tormenta, quibus vulgò cognomina (3) Petræ,
(Impete quas valido, longèque per aëra vibrant,)
Fecere, hàc, illac sua per discrimina ponunt.
His etenim explosis, astuta ut fervidus arte
Invehitur, facile est hostem pulsare ruentem:
Et si Sors dederit, venientem apprendere pinum.
    Ast hilaris prima si postquam fronte refulsit
Incœptis Fortuna tuis, mutata repentè,
Averso refugit vultu, Mars & tonat atro
Desuper incumbens nimbo, tum Prætor acerbo

Quid, cùm adverso Marte pugnatur, agendum Prætori sit.

Confestim fato occurres generosus: & acri
Ingenio, fortique manu amolire ruinam.
Ingenio nam sæpe, manuque evincere Fata
Concessum: præstantque animi, & prudentia sorti.
Ergo novis hostes sociis in septa receptis,

Recens subsidium immittendū, ac recedentes firmandi sunt.

Si dare terga tuos cogunt, proramque reverti;
Auxilium tu mitte recens, delecta virorum
Corpora, qui saltu jaciant se præpete in alnum
Succedantque citi pugnæ, firmentque suorum
Nutantes animos, & prælia versa feroces
Restituant. Quos interea tu fervidus ore
Accendes dictis, laudemque, & prœmia ponens

Ante

(1) *La Corsia.* (2) *Falconetti.* (3) *Pretere.*

Ante oculos: & ni vincant mortemque, probrumque:
Quippe valent extrema animum irritare calentem.

Quod si neque his subsidiis remitti res poterit, receptũ canere opus est.

Sed neque si in capta valeant statione tenere
Se, deluctantem nec pellere fortiter hostem,
Præcipe, ut in propriam sese æquis passibus arcem,
Cedendum, Fortuna negat quando invida laurum,
Deducant. Verùm multa hic solertia habenda est;
Ut pubem tuto possis servare recessu.

Quæ adhibenda in receptu cautio sit.

Castello è proræ redeuntis terga juventæ
Urgentes crebra globulorum grandine longè
Arceto, & jactis iteratis pulsibus, ollis.
Sint & qui socios, saltu sua rostra petentes,
Suscipiant, scutisque tegant: circùmque recurrant
Veloces lembi, quò se demittere possint
Armati, & medias si fors labuntur in undas,
Accepti dextra in cymbas serventur amica.
At si principio vultu non annuit æquo
Mars tibi, vel subito mutatis Æolus auris,
Adversus perflet, sperati ut nulla triumphi

Si principio adversa pugna, aut venti in contrarium reflent, à conflictu abstinendum.

Spes niteat, cœptæ tum Prætor subtrahe pugnæ
Te, classemque, datis confestim in flamina velis.
Quæque suo puppis versu decedat: & omnes
Omnia nitantur ventis dare lina secundis.
Quin & circuitu longo sinuentur, ut ipsis
Præripere evaleant spirantes hostibus Euros.
Nam sic securo classis subducta receptu,
Hostiles potis incursus vitare: citove
Conatu rursus certamen inire secundis
Auspiciis. At si malè cœptis protinus ipse
Detrectet pugnam adversarius, ilicet alnis
Tum levibus cursu præmissis præpete, longo
Præcipies, Prætor, gyro circumdare classem,
Præreptoque fugam vento intercludere, & acri

Quod si hostes fugiant, è vestigio insequendi.

Remigio: reliquæ dum se in certamine puppes
Ventoque, remoque ferant. Sed jam subit alter,
Nec minor ille feri Martis labor: Ergo age campum
Ingrediamur: erit nam major adorea, & ingens
Gloria: rostrata sunt nobis prælia classe
Turrigeros contra Gaulos, Coroque volantes

Subit pugna longarum navium cum Gaulis.

Committenda; petit cùm res, & talia Fatum.
Nam secus haud tanti tentanda est alea belli.
Quippe impar nobis miscenda est pugna. Secundis
Auspiciis Vati faveas, Rambalde, canenti
Majorum laudes, atque inclyta facta tuorum:
Dumque tui egregios Polemices versibus ornat

Apostrophe ad Rambaldum Mæcenatem.

Au-

Ausus, inque ævum conatur ferre perenne,
Tu vires, œstrumque seni concede. Ubi Mavors
Jam tonat ære cavo, teque in certamina poscit.
Artibus his, Prætor, venies instructus in æquor;

Qua ratione hujusmodi certamen ineundum.

Si læto venti flant murmure, cominus hostem
Ne citus aggrediare: Euro nam maxima Gauli
Corpora versantur facilè, assiduoque rotatu

Si venti spirent, longa in cycladem classis instruenda.

Explodunt tormenta, ratesque impunè per omnes
Mille neces, totidem portant per vulnera: longa
Idcirco totam sinuabis cyclade classem;
Ut tormentorum valido se subtrahat ictu.
Et pugnam duc in longum, quò flamine tandem
Ventorum fracto subsidant molliter undæ,
Et sese pigri vix flectant gurgite Gauli.
Tum tibi Mars quando, & pacatis Æolus auris

Cum verò spirare desinent auræ, cominus certandum, & quibus modis.

Annuit, in lento torpentes æquore pinus
Continuò aggredere, & totis te viribus infer.
Mox ubi remigio celeri transvecta carina,
Puppis in hostilis præfixit pectore rostrum,
Et tenet: Ut cursu cervum pernice secutus
Comprensum valido tandem premit ore Molossus:
Castello è proræ juvenes certare iubeto
Missilibus crebris, mediamque irrumpere in arcem;
Ast alto quoniam Gaulorum vertice surgunt
Mœnia Penteris super arcem: atque hostis ab illis
Tela in subjectos torquet feliciùs, ære
Disploso, pilumque manu robustior urget;
Idcirco factu res ardua, se super illam

Idem Gaulus pluribus rostratis invadendus.

Mittere pernici saltu, pinnasque tenere.
Quare opus est magnis animis, & robore forti:
Arte opus & multa Ducis est, astuque sagaci.
Ergo age, Partheniæ præcepta edisce Camœnæ.
Pluribus invadi rostratis, Prætor, eundem

Testudine militari defendenda à missilibus pubes, quique agiles, fortesque in navim insiliant.

Præcipies Gaulum: varia sic parte juventus
Hostilis distracta, diu certamina ferre
Haud poterit, puppimque tibi concedet habendam;
Fac tua præterea pubes, testudine facta,
Defendat sibi tela super labentia, & ignem,
Desuper horrendo stridens qui depluit imbre.
Intereà membris agiles, & saltibus apti
Si qui sunt juvenes, animisque ad grandia facti;
Insiliant, murosque super victricia figant
Vexilla, & sociis aditum mucrone recludant.

Sunt antennarum qui grandes vertice corbes
Suspendunt, intusque locant delecta virorum

Cor-

Corpora, quæ parvo ſiphone armantur, & enſe,
Et levibus læva parmis de more teguntur.
Antennas mox demittunt, corbesque carinas
Intus agunt: ſaltu confeſtim præpete ab illis
Exiliunt juvenes: cavea ceu turba leonum
Erumpunt patefacta, & dente minantur, & ungue
Mille neces, raptantque avidi, mactantque, vorantque,
Sic pugnatores: mediosque feruntur in hoſtes:
Atque acres pugnam inſtaurant: cæduntque, necantque
Fruſtra obluctantes: Interdum his fortibus auſis,
Ingentes Gaulorum arces in gurgite captæ.
Hæc Rhodii primùm generoſi inventa Gradivi
Eduxere Equites, quorum eſt ad fortia niti
Facta per egregios auſus, dextramque potentem.
Tanta illis flagrat laudis, palmæque cupido.
Sed qui magnanimo, cui tanta audacia cordi,
Quo rerum caſu, qua tempeſtate, canenti
Dic age, tu Clio, quæ facta illuſtria doctis,
Et monumenta ſoles Heroum condere chartis.
Immemori, tu Diva, precor ſuccurre, viamque
In ſacros mihi pande aditus, roburque miniſtra.
Immenſam Gauli molem Regnator Eoi
Struxerat Othomanus: Nimirum ſplendida luxus
Barbarici pompa, argumentum & grande futurum
Majeſtatis, opumque: leves turrita ſub auras,
Cyclas uti medio nans gurgite pinea turris
Surgebat: Delum potuiſſes credere Phœbo
Inſignem, Gyarumque fretis ſpumantibus actam.
Quin & Dædaleo multum ſudata labore
Errabat pelago moles, atque illita fulvo
Tota auro, tota & miris cælata figuris.
Nam puppi in media dicentem jura Tyrannum
Eois latè populis, ſolioque ſedentem,
Sculpſerat inſigni dextra, ſtudioque magiſter.
Quem circùm proceres, primosque ad juſſa miniſtros
Accipienda: Ducis vidiſſes ore jubentis
Attentos pendere, humilesque capeſſere leges.
Hinc dextra, lævaque throni cælarat ephebos,
Queis aulæ cura, & Regis commiſſa: decori
Ore omnes nitido, & primævo flore juventæ:
Atque opere inſignes Phrygio, textuque ſuperbo.
His ſuper in latere admirandæ puppis utroque
Othomanum quotquot regnarunt ordine Reges,
Quemque ſua facie, & propria ſub imagine cœlo
Finxerat: expreſſos potuiſſes noſcere vultus

Ex corbibus ab antenna ſuſpenſis animoſiores in hoſtilem navim ſaltant.

Rhodii primùm Equites audacia hæc inventa eduxerunt.

Muſam invocat, ut qui primus inventor fuerit, ipſi memoret.

Ingens Gaulus ab Rege Turcarum inſtructus fuse deſcribitur.

Mira puppis ſculptura depingitur.

Et utriuſque lateris ubi Othomani Reges in auro cælati viſebantur.

Cun-

Cunctorum, propriasque notas: ſic arte magiſtra;
Ad vivum ſpecies, atque ipſa effinxerat ora.
Dixiſſes, ſi verba darent, & vivere in auro:
Hunc pictus vectabat equus, ſpadiceus illum:
Veſtibus inſignes ambo, nitidoque galero,
Et gemmis dites, niveisque adamantibus ambo:
Hic pugnans inter bellantum millia, ferrum
Per denſos cuneos magna cum clade rotabat:
Huic urbes, & regna dabant ſe victa: ſuperba
Centauro invectus ſulcabat pluribus ille
Navibus Ægæum, Cycladesque ad frena vocabat:
Huic opere Attalico variatum, & textile limbo
Pro patrio ſuper incumbenti more tapetum
Legati Regum venerati dona ferebant.
Aſt illi gentes domitæ, populique tributa
Ante pedes humiles mittebant. Ille patenti
Metabatur agro ſua caſtra; potentesque
Urbes obſidio cingebat, & ære tonanti
Urgebat, juvenum & crebris aſſultibus acer:
Quin etiam pictæ præfixam vertice puppis
Argento è ſolido ſinuantem cornua Lunam
Fecerat, Eoi gentilia ſigna Tyranni.
Addideratque pharon puppi, quæ nocte ſub alta
Obſcuras nitida pulſaret luce tenebras.

Et Proræ mirum opificium.

At verò in prora geminos hinc, inde Coloſſos
Finxerat Æthiopes, ebenoque inſculpſerat: uni
E niveo dentes ori indiderat Elephanto,
Cruraque diſtortos, longa cervice, capillo
Vibrato: curvæ qui grandia roſtra carinæ
Complexi, magno fulcibant robore niſi.
At reliquum Gauli corpus, quod mole ſuperba
Conſpicuum ſupra campos extabat aquoſos
Floribus inſculptis, flavoque rubentibus auro
Interſtrictum oculis effecerat, atque decoro
Pulchrum opere, & pulchrum ſignis, & divite luxu:
Præterea fucati auro ſplendente micabant,
Et mali, & corbes, & veligeræ antennæ,
Ipſi & erant fulvo funes de vellere torti
Bombycum, floccisque auro de ductile pulchri:
Nimirum ut Zephyri ſpirans laſcivior aura
Luderet, excurſumque daret per ſalſa ſecundum,

Filius Othomani Regis tam mirabili navi vehebatur, ut Mahometi delubra viſeret; eique donaria ferret.

Et fluerent luxu mollitæ leniùs undæ.
Imperio è toto delectæ ad prælia pubi,
Atque Duci egregio tantam commiſerat arcem
Pignora chara quibus ſua crederet. Ille ſuperba

Namque

Namque hac, quam luxu tanto construxerat, arce
Dilectum Othomanum Regni, Fortuna paterni
Munere quem Divûm sua post matura manebat
Fata sub Ægyptum mittebat; ut inde rubenti
Vectus Ærithræo peteret delubra reposta
Numinis infandi, & sua vota exsolveret aris:
Ditiaque offerret Mahometi dona: nitentem
Gemmarum cumulum, quas plurimus arte magistra
Encausto in fulvo, & sua per discrimina thecis
Auratis opifex innexerat; orbis & instar
Curvarat, medio nitidus fulgebat acervo,
Atque ingens adamas: deni fulgore micabant,
Titanem circa rutilum velut astra, pyropi.
Hos circùm viridi centum splendore smaragdos
Cernere erat, miro connexos ordine: curvo
E limbo cumuli pendebant undique centum
Candiduli, atque auro religati ductile Elenchi.

Scilicet ditissimum gemmarum cumulum: qui fusè describitur.

His super addiderat geminos donaria Mundos.
Unus erat nivea crystallo effictus: & illum
Sidera quot prima, in totidem distinxerat orbes:
Gyris inque suis errantia fixerat astra.
Prima renascenti fulgens argentea cornu
Delia stellati metas pulsabat Olympi.
Fecerat inde opifex ingentem Ægyptius orbem:
Inque illo Solem cælaverat: omnia mundi
Qui videt, & longo complectitur omnia flexu.
Hinc magni circùm flammantia lumina Solis
Crystallo geminos curvarat fusile circos:
Hic minor, & Soli propior, te summe Deorum
Nuncius, insigni ardentem fulgore tenebat.
Te, Venus orbis amor, divûmque, hominumque voluptas
Luce coruscantem pura, complexus habebat
Alter, circuitu qui se majore rotabat.
Sed totum paribus lustrabant passibus ambo
Signiferum, paribusque annum cum Sole diebus.
Exin quintus erat magno curvamine ductus
Circulus, & mundi circùm versatilis axem.
Sanguineo hic Martem fulgentem lumine multis
Ducebat gyris, intricatoque meatu.
Quique sequebatur post hunc vastissimus, ille
Luce Jovem nitida radiantem, & præpete cursu
Per totidem duodena annos stellata meantem
Signa, supra Solem, & mundi convexa trahebat.
Proximus huic Pater, & longo tardissimus ævo
Septeno affixus circo veniebat: & igni

Et duos globos, quorum unus cælum, & sidera: quæ quàm fusissimè depinguntur referebat.

Plumbeus ardebat, dejecto & pallidus ore;
Mœrorem Divi referens, vultumque malignum.
Hunc circumplexus, reliquosque volumine vaſto
Incluſos orbes, Elementaque cætera mundi
Aſtriger orbis erat, miro cælamine, & arte
Effictus, variaque nitebat imagine pictus.
Namque peritus eo tot ſidera fixa magiſter
Cælarat, cœlo quot cernimus, humida cùm nox
Labitur Oceano, ſudoque per aëra curru
Invehitur, ſomnumque ægris mortalibus affert.
Quin & imaginibus complexus ſingula certis
Formisque, numerisque, ſituque effinxerat ipſo:
Ipſa per & ſpatia, & diſcrimina nota locarat.
Hìc erat Heniochum, celeremque videre Sagittam,
Et Cepheum, pluviasque Hyadas, Aquilamque, Lyramque
Arcturumque, Canemque, Lycaoniosque Triones.
Delphinumque poli nantem per lucida, Cetumque,
Et procul Argolicis gravidam vectoribus Argo:
Cujus in extrema fulgebat puppe Canopus.
Subter & Indus erat jaculator corpore nudo:
Verſicolor Pavo, & Doradas, & Olympius ales:
Quotquot & adverſo ſtellæ ſunt axe repertæ.
Parte alia Andromache ſtabat religata, feroxque
Perſeus, horrificæque rubebant ora Meduſæ.
Leniter Eridanus fluvio radiante fluebat.
Et ſtellis candebat Olor: pennisque volabat
Pegaſus aſtrigeris, lucentibus & pede fontem
Eliciebat aquis ſtellata è rupe; Poetæ
Flumina quæ crebrò libant dulciſſima, & aureo
Caſſiopea ſedens ſolio; ſertumque Coronæ
Gnoſſiacæ, Craterque nitens, atque Herculis aſtrum.
Per medium longo complexu ſignifer omne
Obliquus cœlum circumdabat, inque figuris
Bis ſex egregia cælatis arte nitebat.
Lactea quin etiam candebat ſemita: magnos
Quà ſtratum ad Superos iter eſt, tectumque Tonantis,
Omnia ſed longum quoniam comprendere verſu,
Cuncta videbantur cryſtallo ſidera in alba
Docto ſculpta opere, & cœlo variata magiſtro,
Inque ſuo deſcripta ſitu, & diſcrimine certo:
Cœruleoque ſile, & minio interpicta rubenti.

Alter terrarum Orbem repræſentabat: in quo omnes terræ, ac maria, flumina, montesque depicti quàm ſolertiſſimè erant.

Alter at ex ebore, & torno radente politus,
Et terras omnes referebat, & omnia Ponti
Æquora: nam totum ſolertia ſcita magiſtri
Illo terrarum, pelagique inſculpſerat Orbem.

Ille hic occiduo non longè à cardine cœli
Europam, Libyamque freto illabente revulsas
Fecerat: hinc Abylam, Calpemque erexerat illinc,
Herculeas olim metas, atque ultima Mundi
Limina: perque sinum terrarum insuderat omnia
Inclusæ Thetidos vada salsa: & litora circùm
Europæ atque Asiæ, Libyæque induxerat undas.
Inque sinus, flexusque omnes curvaverat, illic
Quod pelagus supra poteras, quodque alluit infra
Cernere, & Jonium cum turrigero Ægæo.
Insulæ & in media quotquot sunt Doride pictæ
Orbe super cunctæ prospectabantur eburno.
Quarum, Tyrrheno quæ surgit maxima ponto
Italiam juxta, pelagi discrimine parvo
Finxerat: & Scyllam supra, sævamque Caribdym
Infra: verticibusque hærentes pinxerat alnos.
Dextra Asiam, & primi spectantem lumina Solis
Sculpserat: extremoque locarat margine Seres.
Et contra roseo disclusam gurgite Chrysen.
Oceanum supra glacieque, & nocte rigentem,
Atque ignota tenus cælarat regna sub axe.
At magnum Eoi Oceanum depinxerat infra,
Inque diem medium diffuderat. illius amplo
Tot dederat gremio terras innare, quot acris
Jam nostri tandem solertia prodidit ævi.
Exin Oceanum per fauces ire rubentes
Jusserat Ægyptum, & sub thuriferos Nabathæos,
Perque sinum gemmis baccatum Persidos, usque
Tigris, & Euphratis communia duxerat ora.
Faucibus inque ipsis Armusia picta: patentem
Inde Thetin, flavo meruit quæ nomen ab Indo,
Purpureis pinxit cum fluctibus: inter & ambas
Indorum terras longo Gangetica gyro
Æquora curvarat, Ganges quæ gemmeus unda,
Vasta per ora fluens, nitidaque insignit arena.
Hinc supra Seres deduxerat, inque supremos
Ire Scythas jussit, tenebrosaque littora mundi.
Parte alia Æthiopes profudit ad usque remotos,
Inque plagas Austri, & nondum lustrata carinis,
Si quæ diverso cœli stant regna sub axe.

Insuper Ammerice, rerum pars quarta nitebat
Alterna de parte globi: cælataque duplex
Magna videbatur peninsula, & una sub Arctos,
Altera in Austrinum tendebat strictior axem.
Ignea ab adverso tellus, magnisque rubebat

Veteris Orbis descriptio: quæ ab Italia capit initium.

Novi Orbis, & Oceani terrarumque, quæ in eo sunt, enarratio.

Flammis, ambusto mittunt quas vertice montes.
Non uno has inter flexu freta consita crebris
Cautibus, & cursum pelago alternante fremebant.
Angustus geminos orbes jungebat amico
Isthmus complexu; terræ discrimine parvo
Oceanum spectans geminum vastissimus Atlas
Hinc fluit, eque novis antiquos dividit orbes.
Illinc Pacis amans immensis fluctuat undis
Oceanus, seseque mari permiscet Eoo,
Omnino nostris ignotus patribus: illum
At nunc audaces jam sulcavere minores
Latè omnem, terrasque novas adiere, novosque
Invenere homines, nova bruta, aliasque sub undis
Nare feras, lucere polo nova sidera, & agris
Ipsam aliis etiam Cererem flavescere aristis.

Præterea primos terrarum sedulus orbes
In sua regna, suas in partes pinxerat, arte
Singula complexus solerti, & nobile cælo.

Regna, urbes, cunctaque flumina, sinus, ac montes in eo orbe admirando cœlo exsculpta cernere erat.

Hìc sursum montes eduxerat, atque nivosis
Partim verticibus, partimque ornarat opacis
Culminibus, silvas quibus internexerat altas.
Hìc vallesque cavas, & confraga fecerat: inter
Has resono dederat perlabi murmure rivos.
Hìc latè campos extenderat: hìc vaga cursu
Grandia multiplici sinuarat flumina flexu.
Hìc & stagna, lacus hìc sculpserat: hìc nitidus fons
Rupe videbatur viva prorumpere: & illic
In colles, clivosque humiles consurgere tellus.
Hìc cultam cęlarat humum: campestriaque hortis,
Et Cerere induerat, miti clivosa Lyæo.
Hìc deserta unis squalentia semper arenis.
Magnas hic opifex urbes, & mœnibus illic
Inclusas arctis, hìc pagos addidit, atque hìc
Oppidaque, arcesque, & tumulis castella sub altis.
Quin etiam tenui radio, & cælamine acuto
Addiderat sua quæque illis cognomina; ut ipse
Cuncta videre loca, & certò distinguere posses.
Imò & cunctorum certa intervalla locorum,
Atque situs ipsos, positusque notaverat. Omnes

Item & Circuli, qui cœlum, & terram præcingunt.

Insuper & Mundi circos, qui maximus Orbem
Terrarum Æquator, cœlumque intersecat: & qui
Se spatiis semper disjungunt undique eisdem:
Semper & arctantur gyro, quò longiùs, amplo,
A medio fugiunt æquo discrimine circo:
Quique omnes magni sese per culmen utrumque

Axis

Axis agunt, mediumque diem sub vertice signant.
Digna Syracosio moles operosa Magistro.
His igitur donis, quibus auri plurima facti
Addidit, infectique, argenti & multa talenta,
Hæredem Regni mittit, sua pignora, natum:
Iret ut Arabiam, Nabathæaque regna, nefando
Vota soluturus Mahometi: insigniaque alto
Dona tholo in medio, foribusque affigeret amplis.
Et jam turrigerum currens felicibus auris
Ægæum transvecta abies turrita, secabat
Myrtoæ Thetidos vada cœca, Rhodumque petebat.
Subter aquæ læto ludebant murmure, supra
Ludebant venti per signa argentea, perque
Purpureo undantes pictas velamine Lunas.
Lusibus ipsa etiam festis replebat Olympum
Pubes Threjicia, & longè convexa sonabant.
Fortè per Ægæas instructis navibus ibat
Classis aquas Melitæa, sacri quam, clara juventus,
Ductabant Equites, Scythico qui bella Tyranno,
Cumque Afris agitant prædonibus, omnia circùm
Doridos inclusæ vastant qui litora, & omnes
Navibus infestant, lembisque fugacibus undas.

Ægæo mari ad Myrtoum mare primùm Turcicus Gaulus à Melitæa classe conspectus, summo Equitum gaudio, qui statim contra illum proras dimicatum dirigunt.

Ut turrim procul Odrysiam spiramine læto
Cycladis instar aquis Myrtois ire natantem
Conspexere, acri confestim laudis amore
Correpti celerant cursum. Ceu vertice ab alto
Cùm venatores magnum vidère leonem
Approperare, citi festinant tendere contra,
Luctatum, & forti palmam virtute mereri.
At verò Thraces turris de mole superba,
Ut pinus vidère sacras descendere toto
Remigio, ventoque cruces albescere signis,
Et novere rates, & despexere Latinas.

At Thraces Gauli mole confisi illas despiciunt.

Namque humiles veluti colles super eminet inter
Caucasus, & totus turrito vertice supra est.
Sic Rhodias inter puppes surgebat in auras
Altior, & Scythicus pulsabat sidera Gaulus.
Ast ubi jam propiùs Latiæ venère carinæ,
Obstupuit primò pubes generosa, superbam
Dum Gauli molem, dum mœnia celsa metallis
Præcincta horrificis, dum tantis undique turrim
Instructam validis circumspicit armamentis.

Obstupuerunt primò Rhodii ad insuetam Gauli molem.

Mox animos revocat, solitumque ad corda vigorem
Virtute insigni, & dextra tentare potenti
Fortunam pugnæ, maneat quæcumque parata,

Revocant mox animos.

At Dux in puppim ſocios accirier omnes
Ære jubet: mora nulla, citi venere vocati,
Et circumferti ſtipant ſubſellia. Prætor
Tum ſic facundo jacit ore fugacia verba:

Illos Prætor ad certamen hortatur; atque acribus ſtimulis accendit.

O ſocii noſtri decus Ordinis, ò Equitum flos
Electus, Melitæ ſpes omnis, & omnis aviti
Spes regni, dextro Superorum numine venit
Exoptata dies, votis & mille cupita:
Qua veſtris laudes majorum æquare poteſtis,
Et veteres paribus faſtos ornare triumphis.
Cernite, ut Ægæi calcat pede falſa ſuperbo
Æquora, velorumque ſinu tenet Æolon amplo;
Illius & læto famulantes flamine ventos.
Cernite, turrito ut ſuperas ſe vertice in auras
Inferat, & magno minitetur ſidera faſtu?
Auro ut cælato, & ſpirantibus illa figuris
Se jactet, centumque cavis ut fidat ahenis?
Quin etiam (ad noſtras retulit certiſſimus aures
Nuncius) illa ſinu dilectum pignus Eoi
Regis habet, juvenem, quem ſolvere vota Sabæo
Mittit in Arabiam Mahometi, & ditia ferre
Munera mille auri, atque argenti mille talenta,
Et cumulum ingentem gemmarum, Orbesque magiſtra
Factos arte duos, quibus haud præſtantius unquam
Eſt quidquam Eois confectum finibus: illis
Et maria, & terræ, cœlumque, & ſidera picta.
Hinc vos quanta manet nunc gloria, quanta triumphi
Spes, vos ingenio generoſi expendite veſtro.
Quare agite, & magnos ſi quod tentamus, & ingens
Ex illo venturus honor, palma inclyta, fortes
Irritate animos, cunctasque expromite vires.
Hæc ille: ardentes oculis, & pectore toto
Spirantes ſocii Martem plauſère ſecundo
Murmure; percuſſum Myrtoum quo mare circùm,
Et terræ circùm reſponſavere natantes.
Tum Prætor geminis inſtructas verſibus omnes
Ire jubet puppes; ſuſpenſo & cœrula remo
Vertere, & in Scythicam paulatim accedere turrim.

Pugna committitur, ingenti tormentorum clangore.

Ut Rhodiam Thraces claſſem vidère propinquam
Adventare, citi cuncta in tormenta coruſcam
Injecere facem: confeſtim murmure rauco
Bombardæ ſtrepuere, gravesque repentè per auras
Intorſere pilas: horrendum ſibilat aër
Percuſſus, latèque poli convexa reclamant.
At quoniam non dum claſſis Melitæa ſub ictum

Ve-

Venerat, incaſſum tanti cecidere boatus,
Atque pilæ, atque ignes, & diri pulveris ira.
Non ſecus ac magno tonitru, immenſoque fragore,
Cùm reſonat domus alta Jovis, cùm fulgurat, & cùm
Omnia permiſcet ſine vento, & fulmine, tantis
Motibus intactæ perſiſtunt vertice ſummo
Alburni ſilvæ, tantis & gurgite tutus
Nauta minis medio conſiſtit. Prælia Conſul
Tunc uſu edoctus multo navalia, tempus
Nactus in hoſtilem toto ſuccedere Gaulum
Remigio, actutum celeri properare Triremès
Imperat, & roſtro turris terebrare cavatæ
Mœnia querna, ſuper celſas & ſcandere pinnas.
Haud mora, robuſto promotæ remige pinus
Velivolum ſubter Gaulum venère, latusque
Trans prima ante alias fixit Prætoria roſtro.
Extemplò exploſis ſtridens hinc ignea cannis
Grando ruit, denſusque nitri tegit aëra nimbus.
Illic crebra ſonans per inane nocentior imber
Depluit Odryſia jaculorum miſſus ab arce.

Mox comminus, hinc ſclopis, illinc immenſo ſagittarum imbre.

Continuò hinc pubes Melitæa, & Threjicia illinc
Sternitur icta; rubent effuſo ſalſa cruore.
Exin nudato, Mars atrociſſimus, enſe
Committunt Rhodii pugnam, certantque ſupremum
Cycladis alatæ ſaltu ſuperare cacumen:
Irrumpunt, ferrumque rotant, feriuntque, necantque
Threjicios: totis inſtant & viribus arcem
Scandere: nequidquam ſaltu tamen itur in altas
Murorum pinnas: adeò tollebat ab undis
Barbara turritum puppis caput, ipſaque primùm
Pulſa licet, ſecura ſitu ſua mœnia pubes,
Et jaculis crebrò jactis, atque igne tuetur.

At nequicquam itur in aſſultum, adcò eminebat Turcicus Gaulus.

Tum tanta advertens Prætor diſcrimina, tali
Sermone alloquitur juvenes, iramque tepentem
Inflammat rurſus, vires & ſufficit acres:

Ne trepidate animis, Mavortia pectora: nec vos
Altior hoſtilis vertex perterreat arcis.
Invia virtuti non eſt via: nullus & altus
Mons adeò eſt, quem non ſuperet ſpes fervida palmæ.
Non vos, ò ſocii, toties qui fortibus auſis
Barbaricas ferro claſſes vaſtaſtis, & igne?
Non vos, qui mediam irrupiſtis nuper in Hellen
Puppibus immiſſuri ignes ante ora Tyranni?
Qui frendens rabie immani, cæcoque furore,
Centum tormentis utraque tonabat ab arce.

Dux periculo ſuorum animadverſo, iterum eos hortatur, ut pugnam inſtaurent, memores priſcæ virtutis, & Majorum gloriæ.

Nec

Nec potuit tantis virtutem frangere vestram,
Ardua quæ quàmvis, vestro confecta labore
Illa tamen: magnumque dedère in sęcula nomen.
Ergo agite, & tantis hoc unum adjungite rebus,
Summa quod egregiæ laudi fastigia ponat.
Quin etiam juvat hoc tandem superaddere, vestri
Ordinis hoc uno certamine vertitur omnis
Gloria, quæ manibus nunc vestris nititur, illi
Consulite, & quantùm sit cordi, ostendite factis.

His dictis accensi animi, generosaque corda
Incaluere: novisque velut calcaribus acti,
Conferti in pugnam juvenes, Martemque feruntur.
Ergo quisque suis connisus viribus, altam
Conatur turrim conscendere, signaque primus
Inferre, & captis victor præfigere muris.
Ac velut horrendo Boreas cùm turbine fervet,
Et freta despumant rigido pulsata flagello.
Certatim ex alto per crebra volumina fluctus
Irrumpunt, glomerantque vadis spumantibus & se;
Alter in alterius procumbens tergus, & altos
Nituntur cuncti scopulos superare, refuso
Gurgite: sic Equites prorumpunt versibus æquis
Unà omnes glomerati, animisque calentibus ira:
Vi certi turrim conscendere, vincere certi:
Vel si Sors renuat, præclara occumbere morte.
Sed postquam multùm certatum Marte cruento,
Plurimaque egregiæ virtutis signa dederunt,
Haud, altam superare arcem potuere, frequenti
Connisi quamquam saltu, ferroque feroces
Murorum è summo pepulissent vertice Thraces.

Fortè inter primos Equitum, qui puppe sub alta
Prætorem circumstabant, corpusque tegebant
Objectis contra parmis, pulcherrimus ore
Unus erat, primoque insignis flore juventæ.
Tunc etenim teneræ prima lanugine malæ
Cęptabant rara florescere, vivida menti
Virtus, & validum formoso in corpore robur,
Crescere & audaces animi: summum genus olli
E COLLALTIADUM deductum stirpe vetusta,
Grandibus & titulis majorum, ostroque superbum;
Magnanimus (1) puer, & tot avorum sanguine dignus,
Et

Novis stimulis incensi Equites iterum conantur in navem scandere.

At iterum referre pedem coguntur.

(1) *Vincigverra IV.* de quo ita in annalibus memoriæ proditum; Turcarum terror; ac Fidei propugnaculum.

Et patria dignus fortuna: aucturus & ipse
Familiæ decus egregium, laudesque parentum,
Inque novos titulos, magnumque in nomen iturus.
Nam propter palmas Thracum de gente relatas
Sæpius, insignique actos cum laude triumphos,
Turcarum Terror (1) Polenices nomine dictus.
Hic ubi cum dubio certari Marte videret,
Versarique suos Fati discrimine certo,
It cœtum in medium confidentissimus, atque hoc
Aggreditur sermone Ducem: liceat mihi, quæso
Inclyte Dux, tanti in partem certaminis ire,
Laudis & optatæ in partem, partemque triumphi.
Inventum Fortuna novum mihi suggerit, & mens
Ipsa mihi mea, si tantis modò Juppiter ausis
Annuat, insigni decorabo laude juventam:
Atque novis Meliten palmis, clarisque triumphis
Ornabo: in me non virtus spectetur ab annis.
Quamquàm etiam interdum teneris stat magna sub annis.

Nobilis Eques se Duci sistit, facultatemque sibi dari petit, navim inscendendi.

Tum Prætor pueri mentem miratus, & ausa;
Credo equidem, nec fallor, ait, tibi sydere ab alto
Hos animos, mentemque datam; perge inclyte, per me
I, licet; omnipotens votis his Juppiter adsit.
Et tua cuncta, precor, fortunent Numina vota.

Dux magnanimum juvenis animum, fortemq; admiratus, atque Divinum quid subesse putans, facultatem præbet.

Hæc ille: at juvenis cui laudis mira cupido
Magnanimum pectus succenderat, acer in altam
It citus antennam, summoque in vertice sidit
Læva ancile ferens, dextraque interritus ensem.
Mox jubet antennam dimittier, inter & altum
Converti Gaulum, ceu quondam more vetusto,
Querna è Turre (phalas dicebant nomine Graii)
Perque trabem oblongam demitti corbe feroces
Mœnia quique viri circùm præcincta subibant.
Obstupuit primo Prætor, dum talia cernit
Ausa: sed illa suo secum sub pectore volvens,
Est Deus, est, inquit, certo qui numine tanta
Orsa movet: Nequeunt namque hæc sine numine fieri.

Ille in antennam evolat, eaque mox demissa, audacissimus navem intrat; aditumque suis aperit.

Ille sed antennæ demisso e vertice, turrim
Inque hostes saltat medios, ferrumque coruscum
Hàc, illac rotat imperterritus; aëre ab alto
Qualis ubi in prædam præceps delabitur ales
Sacra Jovi, timidasque fero petit ungue columbas.

Tandem attonitis stupore Turcis, magna ipsorum strage Gaulus capitur.

H Con-

(1) *Vinciguerra IV.* de quo ita in annalibus memoriæ proditum; Turcarum terror; ac Fidei propugnaculum.

Continuò tantis perculsi audacibus ausis
Hærent attoniti, nec se defendere Thraces,
Nec statione queunt insistere; victor at ille
Demittit scalas, sociosque ascendere in altum
Hortatur; mora nulla, citi super alta carinæ
Ascendunt tabulata, hostesque impune trucidant.
Et tandem læti capta dominantur in arce.
Unius & tantam peperit fiducia palmam.
Talia post Equites generosa inventa secuti
Vimineas alto antennarum vertice corbes
Suspendère, quibus suscepti protinus alnum
Hostilem scuto armati, ferroque subirent.

Hinc novum inventum, ut corbibus antennæ summo suspensis, hostiles naves peterentur.

At me sublustri consurgens Vesper Olympo;
Atque gravis curis, annis & pluribus ætas,
Ulteriùs prohibent cithara producere cantum.

NAUMACHICORUM LIBER QUARTUS.

AST age, velivolas quæ cura in fluctibus alnos
Instruere, undosum ponti seu currimus equor,
Sive hostem contra procedimus, aspera Mavors
Cum fortem tonitru vocat in certamina pubem,
Dicendum nostro jam carmine: Sed priùs artem
Qua, Palinure, ratem cursu (1) veneris euntem,
Accipe: Quem fugiens secat alto in gurgite Rhombum,
Ipse etiam spatiis teneas æqualibus, illam
Ærato donec mordebis dente propinquam.
Ceu cervum, aut timidam sylvosa per avia damam,
Cùm celeri sequitur cursu canis acer, in herba
Quem notat hæc callem, effuso de corpore odore,
Ipse sagax premit, arreptoque insistere cursu
Non cessat, prædam ni prenderit ore tenaci.
Quod si flaminibus volat ocyor usa secundis,
Quam sectare, ratis, geminato nitere velo
Accelerare fugam, propior cùm veneris, illum
Accipies statione locum, quem jussa dedère
Consulis, ut recto sese instruat ordine classis.
Hostica sed fuerit turris si pinea, pugnam
Incipe, displosis Vulcano ardente metallis:
Ni priùs e malo demittens cornua, victam
Se tibi victori dederit, pugnare recusans:
Nempe animis juvenum, ventoque, & viribus impar.
His actis, Prætor turrita protinus alno

Modus insequendi navim describitur.

Quem ordinem teneat classis in navigando.

H 2 Car-

(1) *Dar la caccia.*

Carpat iter, mundique plagam, qua ducere classem
Destinat, actutum teneat, tantumque recurrat
Neptuni campum, quantum satis esse putabit,
Ut reliquæ cursum capiant, retroque sequantur.
Mox aliæ, ut nostro jam dictum carmine euntem
Cavendum, ne sese mutuo occursu implicēt.
Sectentur, recto donec sese ordine sistant.
Sicque omnis Rhombo percurret classis eodem.
Verùm illud cura caveant solerte magistri,
Dum vexilla sequi celerant Prætoria, eandem
Et prensare plagam, ne rostris obvia rostra
Occurrant, seseque premant, cursumque morentur.
Quod si belligeras metari in fluctibus alnos
Modus explicandi aciem ad pugnam exponitur.
Stat tibi, Prætor, ubi adversarius explicat acer
Ipse suas, Martemque vocant tormenta boatu,
Unicus ad rauci spirantia flamina venti
Accipiat naves ordo, propiorque sub auram
Accedat: quæcumque latus sic vertet in hostem,
Atque explosa globos jaculantur ahena tonantes.
Ignivomas dextrâ naves sinuabis: ubi acer
Ad lævam posuisse suas spectabitur hostis.
At quoniam facilè exemplo præcepta tenemus,
Et juvat Heroum insignes celebrare triumphos;
Concilio e Divûm magno felicius ævum
Explicatur exemplo Jacobi Ducis Eboracensis.
Victor ubi curis agitas, terraque relicta,
O adsis, Jacobe, decusque, & gloria regni,
Arctois cingit quod fluctibus Amphitrite:
Partheniæque sacri da fontis flumina Musæ,
Dum laudes celebrare tuas, & grandia facta,
Apparat, & seclis transferre trophæa futuris.
Caussa belli inter Anglos, Hollandosque exponitur.
Ingentes Batavi classes ingentibus ausis
Ornarant pelago leges, & jura daturi.
Scilicet Oceani spumantia lora tenere
Soli affectabant, magnis & currere Gaulis:
Ac reliquos populos arcerent omnibus undis,
Nimirum occidui gazas, & munera mundi,
Et vastas Orientis opes, mercesque beatas
Persarumque, Arabumque, & Cinnama divitis Indi,
Ad patrias soli raperent, gens invida, terras.
Id veteres Domini, qui tot per secla Britanni
Obtinuere priùs, cùm vix per cœrula nomen,
Ni piscatoris Batavi, obscurumque sonabat;
Haud equidem passi, belloque, armisque superbos
Frangendos duxere animos: sententia cunctis
Gentibus hæc una est, primi subsellia cetus
Seu teneant proceres, seu plebs numerosa secundi.

Re-

Regnum armis placet afferere, & fua jura tueri.
Haud mora fervet opus, fervent navalia, fervet
Portibus in cunctis delecta ad bella juventus:
Conveniunt ad figna viri, nautæque parati.
Coguntur naves, & claffis cogitur omnis:
Jacobus toti Dux claffi imponitur, illum
Extulerat regale genus, & Martia virtus.
Nam Regis germanus erat, venturus & ipfe
Imperium in magnum; & ni Fatis Fata fuiffent
Adverfa, à Latia divifos fede Britannos,
Rurfus divino poterat conjungere nexu.
Sed jam tempus erit, patrio cùm reddita fceptro,
Id tua progenies, cunctis plaudentibus aftris,
Efficiet, fummi quando Regnator Olympi
Annuet exoratus, & impia definet ætas:
Atque novam ex aureo nebunt cùm ftamine Parcæ.
Nec fpes vana; adytis cecinit fic Phœbus Apollo:
Et quæ Fatorum ventura ex ordine pandit,
Fatidica interpres Divorum facra Pronæa.
Decertata vocant fed prælia Marte fecundo
Jam Vatem, ftridetque tonans per cœrula bombus.
Jam ferrugineos furgens Aurora capillos
Extulerat pelago, fenfimque rubefcere flammis
Cœperat, interpicta nigrantibus undique punctis,
Horrifici præfaga velut certaminis: & jam
Anglicus è fpecula cuftos denunciat hoftes.
Eft in confpectu Batavæ telluris ad Arctos,
Inque obverfa latus fpirantes infula Cauros:
Texelia, infignis portu cognomine dicta,
Huc omnes Batavûm vires, huc maxima claffis,
Quam centum fupra turrito corpore pinus
Conflabant, inftructæ armis, & milite multo.
Pulvereque, nitroque, & terrificis tormentis,
Convenère, Ducis nutu ad fera bella coactæ,
Hoftem expectantes, ventumque in vela fecundum.
Poftquam alta e fpecula cuftos clamavit ad arma,
Cenfuit & vires, omnesque ex ordine naves;
Exin cuncta Duci retulit; tunc impiger ille
Haud mora centenis è puppibus explicat agmen:
Præcipit inque uno confiftere tramite naves.
Et quoniam Lybicus tendebat vela fecundis
Flaminibus, tepidum idcirco fe flectere ad Auftrum
Dux claffem jubet, ut conceffi commoda venti
Accipere, & faciles poffent fe evolvere pinus.
Agmen & ipfe tenet medium, primumque regendum
Ro-

Claffis Dux Jacobus eligitur.

Texeliæ finus defcribitur, ubi certatum.

Confpecto hofte, aciem Jacobus explicat, inque hoftem vadit.

Explicat & fuam Opdamus hoftem excepturus.

Roberto dedit, & Comiti dedit ultima ſigna.
Non piger Opdamus Batavas in prælia puppes
Inſtruxit; quamquam non proſpera flaminis aura
Perflaret, medioque locans ſeſe agmine Gaulo
Ingenti, magnæ ſurgens qui cycladis inſtar
Turritum è pelago caput oſtentabat ad aſtra
Arduus, horrificus, duro tormenta metallo
Perque latus centum complectebatur utrumque.
Atque in pugnam ſuos accendit. Trompion hinc ventique ducem, Martisque peritum
Fronte locat, ſtimulatque animos in prælia dictis,
Venturas memorans laudes, & dona parata.
Non minus interea Princeps per ſingula vectus
Signa, ſuos animat, magnisque hortatur ad arma
Promiſſis, priſcæque refert præconia laudis,
Et quæ de Batavis retulerunt præmia victis.
Nunc tempus, factisque novis, & fortibus auſis,
Animat & ſuos Eboracenſis. Munera muneribus cumulare, trophæa trophæis.
Hoc ſi victores eritis certamine, magni
Imperium Oceani, & ſummum referetis honorem.
Edomitique ſcient Batavi, quæ bellica virtus
Quæque Britannorum ſit dextera, ſeque lacunas
Batavicas inter condent, victique ſilebunt.
Piſcatu, ut nuper, victum, textuque requirent,
Omnibus ignoti terris, atque omnibus undis.
Nec ſibi cum lento credant certamina Ibero
Nunc fore, quem centum annos æquavere morantem.
Sed quid ego palmas moror, & navalia ſerta?
Ite, viri, conferte manus, pugnamque ciete.
Hæc ubi dicta, cavi dedit æris murmure ſignum.
Mox certamen orditur. Haud mora terribili bombo ſonuere metalla
Mille exploſa: volant Vulcano ardente per auras
Mille, & mille pilæ, ſeges ærea, & horrida Martis.
Ac veluti Siculo ſurgens Vulcania ponto
Accenſis fervet fornacibus, undique & atram
Acris pugna depingitur. Eluviem vomit, & ſaxorum turbine, fumoque
Et maria, & terras, & lucida contegit aſtra:
Horrendumque tonans terroribus omnia complet.
Sic & turritæ reboabant æquore pinus,
Mille ſinu flammas, incendia dira vomentes.
Et quoniam in Batavos perflabat flamine læto
Africus, & fumi nubes, & noctis iniquæ
Adverſum chaos, atque volumina ſpiſſa ferebat
Pugnantes contra, vultumque horrore replebat.
At non victi animo Batavi, nec ſorte ſiniſtra
Perculſi, totis pugnabant viribus, & ſe

Sol-

Solliciti in pugnam stimulabant, ipseque rector
Dat sociis animos, & prælia voce gubernat.

Ingens navium ruina, & cædes hominum.

Ictibus interea volitant diffracta per auras
Rostra, trabes, mali, discissaque turbine vela,
Ipse & ferratis concussæ pulsibus alni
Imbre laborabant multis è partibus hausto.
Nec non & cædes hominum miseranda: fluebant
Membra recisa virûm medias ejecta per undas:
Et clamor morientum, & vitam ex hoste precantum.
Et tormentorum fragor horridus, & fera nimbo
Tempestas igneo resonans, gemitusque natantum
Tristem oculis speciem, spectacula dira ferebat.
Et quamquàm Batavi navem ad sua signa Britannam
Submisère, suâ temeraria classe relictà,
Quæ medios pleno velo perruperat hostes;
At pendebat adhuc dubio victoria Marte,
Nec cui victori sertum navale pararet,

Jacobus tota acie in Batavos fertur: Ipse Prætoriam aggreditur.

Cernere erat, fortis cùm Dux Jacobus in armis,
Sortis ut arbitrium virtute evinceret, omnem
Ire aciem, facto signo præcepit in hostem:
Ipseque turritam Prætoris fertur in alnum.

Quæ, igne accenso, in altum exiliit.

Rursus & hìc Mavors accenditur horridus, atque hìc
Vulcanus tonat, & rursus furit ignibus atris.
Ilicet Opdami Prætoria tota sub auras
Exiliit succensa, oculis miserabile visu.
Non secus effosso cùm Vesta inclusa cuniclo,
Scintillas gremio immissas accepit ab hoste,
Actutum volat arx, magnaque evulsa ruina,
Dat sonitum ingentem latè, disjectaque secum
Cuncta trahit, nimboque involvit pulveris atri.
Subtus terra tremit, subsultant vertice colles,
Attonitique stupent homines, & corda tremiscunt.
Ipseque dum socios hortatur, & impiger arma,
Intrepidusque manu tractat, ruit impete in altum,
Sorte infelici, & sub funere mersus acerbo.

Opdamus igni consumptus: cujus nece Batavi exterriti fugam capiunt.

Ductoris casu Batavorum exterrita classis,
Adversumque videns Martem, ventumque sinistrum;
Qui contra nimbos, tempestatemque nigrantem,
Et strages unà centum, centumque ferebat
Igne neces; tum fracta animos, & viribus impar
Obliquat velum in ventum, refugitque propinquum
Texeliæ ad portum, & tuto se condit in alveo.

Instant victores, ingentique victoria potiuntur.

Instant victores, pigrasque ex vulnere naves
Partim vi capiunt, partim dant ignibus; illæ
Imbre fatiscentes salso merguntur in undis.

At

At Dux insignis palma Jacobus opima,
Qua nunquam vitreo vidit Neptunus ab amne
Majorem, Nymphæ non & plausere marinæ,
Victricem patrias classem deducit ad oras,
Bataviam postquam latè terrore replevit,
Damna minans populis jam jam majora superbis.
Sed quò me Musæ rapuistis, & entheus ardor?

Vatis Enthusiasmus: reddique optat Sirenum in gremium.

Hunc Vates clivum conentur scandere, quorum
Et florent vires, & vivida temporis ætas.
Jam me lustra premunt duodena, atque insuper orbes
Quinque, senescentem rosei nec munera Bacchi,
Pæoniæque valent artes revocare vigorem
Ingeniique, animique, & priscæ flumina venæ.
Reddite Sirenum in gremium: me littus amicum
Accipiat: formosa sinu Colomelis odoro

Hortatur socios, ut tumulo titulum præfigant, Surrentina in æde, quam ipse à fundamentis extruxit imitatus Actium Sincerum popularem suũ, qui non longè & ædem ædificavit, & tumulum posuit.

Hìc Vatem foveat, pascatque suavibus herbis;
Quo tandem placida compostus pace quiescat
Virginis in templo: tumuloque hoc addite carmen,
Parthenii si quæ, socii, vos cura tenebit.
Propter (1) Olympiacæ quæ templum Virginis orta,
Hìc Surrentina Magnæ Genitricis in æde,
Quam rea construxit voti, Matrique sacravit,
Parthenii argutum cecinit sacra Musa, silet nunc.
At quoniam, Rambalde, seni tu sufficis œstrum,
Instaurasque novas vires, & carmina Vati,
Te sequor, auspicioque tuo do carbasa ventis.
Me, me ipsum, seniumque tuo munimine vincam;
Ut sertum navale tua virtute relatum
Per tua multiplici nexu se tempora flectat.
Scilicet hoc unum deerat, terrestria quando,
Vallaris, seu sint muralis dona coronæ,
Olim victricem cinxerunt plurima frontem.
Ergo age jam tritum Musis læto omine campum
Ingrediamur, erit merces audacibus ausis.

Cùm ventus favet, e superiori plaga spirans libera dimicandi potestas.

Si vento (2) immineas hosti de puppe secundo,
Libera, Prætor, erit tibi tum certare potestas,
Inque hostem plenis cùm vis descendere velis.
Consilio id sano facies, cùm scilicet hostis
Stat trepidus, latumque secat mare navibus impar.

Verùm inclinante die, cùm mutari solent, abstinendum.

Quod provecta dies si sit, certòque vereris

Ne

(1) Virgo Olympiaca, vulgò *la Madonna di Piedegrotta*, quòd illius ædes ad radices Pausilypi ante aditum cryptæ, quæ Puteolos ducit, sita sit. (2) *Star sopra vento.*

Ne fervet dum Mars, & flammis Mulciber ardet,
Adverſus ſpiret mutatis Æolus auris,
Abſtineas pugna moneo: monitique memento.
Cùm matutinus cœlo deſudat Eous,
Et ſurgunt cum Sole leves Eurique, Notique
Tum tempus certare, armiſque irrumpere in hoſtes.

Mane verò conſultiùs certamen initur.

Si faveant dextro venientes flamine Cauri,
Atque hoſtem ſuperas alnis, & viribus, uti
Tum vento, numeroque potes: quot duxeris ipſe
Navibus a tota divulſis claſſe, ſagacem
Præcipe legatum diverſa è parte carinas
Hoſtiles petere, exploſisque invadere ahenis.
Sic facilè optatam referes poſt prælia palmam.
Quod ſi turritis ſuperat contrarius alnis,
Sed venti non lora tenet; quin ſcilicet infra
Navigat, è numero captare hæc commoda multo
Nequidquam valet; interdumque minoribus hoſtis
Cum numero ratibus retulit navalia ſerta.

Quibus commodis caret, qui inferiori parte navigant.

Eſt tamen, eſt illud lucri pugnantibus infra
Spirantes auras, quod cuncta explodere in hoſtem
Tam quæ prima tenent, quàm quæ tormenta ſecunda
Turritæ tabulata ratis; quando altius aura
Aſſurgit latus incumbente, fretumque refundi
Haud per aperta poteſt ſpiracula, & ilicet omnem
Tormentorum uſum, juvenumque evertere curam.

Habet autem & illud commodi, quod cuncta in hoſte tormenta explodere facilè poteſt.

Præterea ſi quæ navis concuſſa laboret,
Vulcanoque, vadoque, aut fractis verbere malis,
Seſe conflictu poterit ſubducere vento
Longiùs ex acie, illatam & reparare ruinam.
Et ſi Mars contra ſe fronte oſtentet acerba,
Pugnam deſerere, & tuto ſe condere portu.

Et in adverſa pugna fugam capere.

Commoda quæ deerunt, quibus aura immurmurat Eurus
Felici à puppi veniens, & amabile murmur
Excitat ardentes animorum in prælia vires.
Atque hic te, Prætor, moneo, ne vela ſecundum
Des temerè in ventum: pugnæ cùm linquere campum
Inque fugam ſpectas, ſalvasque reducere naves.

Quod magna cautela peragendum eſt.

Quando nulla tuis major ventura ruina eſt,
Quàm cùm decedunt inimico inſtante ſecundis
Eurisque, Zephyrisque: potis namque ille ſequendo
Aſſequier, trepidosque tuos invadere, certa
Damna tibi, cædesque ferens, incendia, & ignes.

Et quibus in caſibus.

Quocirca mediteris, ubi ſub tuta receptum
His tantùm facies in caſibus, humida cùm nox
Appetit, & tenebris cita ſubtrahit omnia viſu.

Cùm ventus crebrescit, & altior unda tumescit,
Atque locum pugnæ negat hosti; cùmque carinas
Vectorum trahit hic multas, queis impiger ipse
Est opus invigilet, casu & tutetur ab omni.
Sed si fortè cupis, Prætor, condiscere causam,
Cur uno ordine exponendæ naves.
Cur omnes uno naves disponere versu
Conveniat, paucis, res est discenda, teneto.
Si gemino puppes extendas ordine, primo
Quæ versu insistunt, fuerint cùm cominus hosti,
Et sua displodunt tormenta, ardente favilla,
Ac pugnam totis committunt viribus, illæ
Agmine quæ structo versum tenuere secundum;
Tormenti quoniam consistunt longiùs ictu:
Nec conferre manus poterunt, nec ahena metalla
Vertere in adversos, pulsuque exscindere turres.
Et quoniam non fronte, velut rostrata Triremis,
Sed latere objecto certant, accedere nunquam
Ad primum poterunt versum, pugnamque ciere.
Insuper his, Prætor conàre ad flamina venti,
Ad plagam ex qua ventus spirat, admovendæ naves.
Spirantis pinus extendere, subdolus hostis
Ne fortè (1) arbitrium Zephyri furetur amici.
Et quamquàm facere id valeas, cùm tempus, & ipsa
Pugna petit, tamen adversis fuga fortè videri
Hic cursus poterit, versuque tenere sub uno
Haud facilè undoso possunt sese æquore naves;
Idcirco facies sub prima exordia pugnæ,
Et quæ inde commoda.
Quod sine mox lucro perages, certoque periclo.
Est etiam, est illud lucri, cùm classis ad auram
Efflantem accedit, (2) stringitque propinquior Euros;
Quod si quæ pinus certando acceperit ictus,
Ipsaque cum malis amiserit armamenta,
Longiùs ad quartum poterit procurrere Rhombum,
Et simul arbitrium Cauri sufflantis habere:
Damnumque acceptum auxilio sarcire suorum,
Rursus & in pugnam descendere; quod tamen arte
Id nulla poterit, si rectâ acceperit auras.
Perge, Noti faveant hosti, & de cardine Eoo
Spirantes repleant hostilia carbasa primi,
Mox tua vela petant, tendantque ruentibus auris,
Qui ex inferiori parte navigat, ad plagam venti conetur accedere.
Tum moneo, ad sedem pariter crepitantis Eoi
Cominus ire fuga, Rhomboque errare secundo.

Sic

(1) *Togliere al nemico il vantaggio del vento.*
(2) *Accostarsi per fianco al Rombo del vento, che spira.*

Sic etenim ſi fortè Noti mutentur, & auræ
Aſſurgant aliæ, potis es variantibus uti,
Præripere arbitrium, incautique erroribus hoſtis
Proficere ad palmam virtute, aſtuque merendam.
Quin etiam verſu inſtructo ni ſtrinxeris Euros,
Obliquo ſcindens curſu freta cęrula ponti,
Poſtremum poterunt inimici invadere cornu,
Aut medium excipere, & geminis inceſſere flammis.

Si ſecus periculum ne hoſtes poſtremum agmen carpant.

Præcipuè ille ſuis ſuperet ſi navibus, ipſe
Haud poteris mundique plagam percurrere eandem,
Abſque gravi vitæ noxa, certoque periclo.
His animadverſis, ſupereſt ut carmine noſtro
Ediſcas, quæ certa inter diſtantia turres
Velivolas ſtatuenda: freto certamen aperto
Cùm tempus ſerere, & ventis favet aura ſecundis.

Quæ diſcrimina inter naves in conflictu ſtatuenda.

Rectores Galli, quorum nunc plurima cura
Re ſuper hac, centum ducunt, non ampliùs, ulnas,
Sufficiens diſcrimen, aquarum in gurgite vaſto,
Quo celeres diſtent puppes, quamquàm æquore in alto,
Et ſpatia æquata, & certos deſcribere fines,
Difficile eſt: fallax nimirum, & mobilis unda;

Quod non ſanè facilè eſt.

Attamen ingenium ſolers, & plurimus uſus
Multum ſæpè valent, & quæ præcepta magiſter
Ante tibi dederit Geometres, flore juventæ
Cùm Muſas coleres, divinaſque impiger artes.
Hìc autem admoneo, palmæ conferre merendæ,
Si brevibus ſpatiis nexu junguntur amico
Turritæ pinus: nam ſi diſcrimine longo
Se fugiant, ſtrictiſque adventet verſibus hoſtis,
Tum quæque excipiet geminatos ictibus ignes:
Et geminæ poterunt invadere tutiùs unam;

Tutius erit, ſi anguſtiora ſint ſpatia.

Sed caveas ne plus juſto diſcrimina ſtringas:
Semper enim modus in dictis, rebuſque tenendus
Omnibus eſt. Media in pugna ſi fortè laboret
Fulminibus pinus concuſſa, & verbere malis
Truncatis, fractiſque alis, clavoque revulſo
Fluctuet, in ſocias incurſet tum illa carinas
Eſt opus, incurſu & commune augere periclum.

Non tamen plus juſto: quando omnibus in rebus ſervandus eſt modus.

Hìc non præteream, multum quod ſcire juvabit,
Dux Romane, freto qui claſſes ducis aperto,
Imperiumque tenes pelagi, fineſque tueris;
Duc ſemper magnos turrito corpore Gallos,
Certam navali ſi tu certamine palmam
Exoptas. Tormenta vehunt majora, globoſque
Vegrandes vibrant, & longiùs impete mures

Præſtat magnos Gallos ducere: & quibus ex cauſſis.

Concutiunt, crebròque tonant quia plurima contra,
Fortiùs obſiſtunt ſolido cum robore pulſu.
His igitur certas ſi navibus, æquore turres
Inſtrue contractis ſpatiis, ſi dona referre
Navalis ſerti affectas, laudemque mereri.

Alius modus exponendi claſſem deſcribitur.

Sunt qui velivolam ſenis ſub verſibus omnem
Diſponunt claſſem; medio ſtat in ordine Prætor
Ante ſuos verſus, & ſubter navigat auras.
Sic dextra, lævaque ſuos legatus uterque
Præcedit verſus, & flantes excipit Euros;
At qui Prætoris dextram tenet, ille ruentes
Ad ventos propior ſeſe deflectit, & alter

Qui minimè commodus, ſi vicinus hoſtis navigat.

Alternum in picta percurrit pyxide Rhombum.
Et quamquam modus hic ſulcandis commodus undis,
Inque vias omnes ſe ducere, quò data juſſa,
Vel res ipſa vocat, procul at cùm navigat hoſtis:
Nam ſi vicinus, pugnamque minacior offert,
Tum non ſe facilè in verſum diſponere claſſis,
Ilicet & dubium Martis certamen inire.
Idcirco Vatem ſi me tu conſulis, iſto
Non utère modo, Prætor Romane. Sub Arcto
Mars tonat horrendum, totumque à cardine cœlum
Subſultat, nutant ſcopuli, longèque reclamant
Littora terrificis crebrò concuſſa metallis.
Horreſcit Thetis, atque omnis tremit Amphitrite.
Aſt ò qui motus? rupto num fœdere pugnant
Rerum principia, inque nigrum ſe vertere rurſus
Affectant chaos, atque imis confundere ſumma?

Vatis Enthuſiaſmus.

Vos tanti motus, vos Muſæ pandite cauſſam,
Parthenio Vati, vocemque attollite, quando
Vix ætas affecta, ſonum vix excipit auris
Jam ſenio contracta, obtuſaque tympana pulſum
Vix ſentire valent. Satis eſt, ſat grandia, Muſæ,
Verba datis, ſatis eſt. Divino munere veſtro
Et ſenii vitium, & fugientis vincimus ævi.
Audio: Pieridum quis Pindi à vertice ſummo
Clamantum voces non audiat? omnis ab imo
Gurgite reſponſat Penèus, & avia Tempe.
Dicam igitur commiſſa olim fera bella ſub Urſa;
Ut res exemplo fiat manifeſta Magiſtris.

Batavi, & Angli certant de maris imperio; litemque Marti decernendam committunt.

Barbaricos inter populos, quos cardine mundi
Arctoo, æternis nivibus, glacieque rigente,
Educat immitis, mammiſque rigentibus Urſa,
Immanemque animis inſtillat lacte furorem,
Oceani ſuper imperio lis orta, quod armis

Jam-

Jamque suis Batavi conati ascribere signis.
At contra veteri repetebant jure Britanni,
Hinc odia, ultricesque animis ardentibus iræ
Exarsere: placet litem decernere ferro,
Et Marti sortem committere. Protinus arma
Expediunt, naves ornant, delectaque pubes
Navibus instructis imponitur, & simul ingens
Vulcani seges, & victus, bellique paratus.
Consensu Patrum Batavis Dux Trompius acer,
Et classem regere, & navalia bella peritus
Præficitur. Mora nulla, suas è portibus alnos
Turritas educit, & aura afflante secunda,
In senos classem versus citus explicat omnem,
Inque hostem solvit, certus decernere pugna,
Utrinam maris imperium Fortuna dedisset.
Sperabatque sibi confisus viribus: & jam
Versabat palmas animo, clarosque triumphos.
Stultus, qui dubium Martem, & versatilis orbem
Haud Sortis norat. Miseri nos fallimus ipsi
Mortales vana spe ducti, & inanibus ausis.

Classes, & arma ab ambobus parantur.

Laurenti, jam sacra tibi lux fulserat, & jam
Extulerat roseos rediens Aurora capillos,
Et Zephyri adverso mundi de cardine flabant;
Cum longè è specula conspecto Trompius hoste,
Dat sociis signum certaminis, acer & arma
Expedit; atque animos dictis vehementibus urget:
Pugnate, ò socii, atque armis ostendite vestris,
Quæ virtus Batavis insit: norintque Britanni,
Se jure imperium regni amisisse marini.
Non posthac priscam virtutem, & jura vetusta
Ventosi jactent: nobis Fortuna secundis
Auspiciis regnum dedit: & victricibus armis
Stat nunc asserere, atque assertum Marte tueri.
Hic liti finem campus dabit, æquore in isto
Æternum figet Victoria parta trophæum:
Famaque per geminos alis pernicibus orbes
Diffusa egregiam palmam canet. Hæc ubi dicta,
Dat duri signum certaminis, aura secundat
Vota ducis, primàque nitet Victoria fronte.
Ergo omnes Zephyris vadunt crepitantibus Alni
Belligeræ, & velis accedunt cominus hosti.
Nec segnes Angli convertunt æquore classem
In Batavos, primùmque adnisi viribus auras
Hostibus eripere, & supra se sistere ad ortum.
At postquam incassum cecidit labor omnis, & æra

Trompius, inimica classe conspecta, suos ad fortiter dimicandum hortatur.

Vadunt contra Angli, conanturque ventos hosti præripere: sed incassum.

Igni-

Ignibus assiduis, crebroque tonare boatu
Cœperunt: magnis ipsi simul ausibus hostem
Excepère, sinuque cavo explosère metalla
Mugitu horrifico: latè ruit horridus imber
Grandinis horrendæ: qualem irritata Deorum
In terras jacit ira: homines cùm perdere, & urbes,
Et justas scelerum molitur sumere pœnas:

Pugna omnis acerrima describitur.

Mars ferro furit, exardescit plurimus igne
Mulciber, Æthnæos revocans ad prælia fratres.
Continuò miseranda oculis se scena theatro
Pandit in undoso: trepidat Neptunus, & ipsi
Tritones, trepidasque tenent sine murmure conchas.

Tritones admirati pugnantes hortantur, ut ab iris, odioque internecino cessent.

Mox circùm attoniti sua lumina circumflectunt.
Proh Superi, tantæne animis mortalibus iræ?
Tantum odium? tanta & rabies insana nocendi?
Cessate, & vestras in cędes vertere dextras,
Parcite, & humanos, Homines, ostendite sensus.
Sylvestrum rabies hæc sit damnanda ferarum,
Taurorumque, canumque, quibus Natura negavit
Divinas leges, rationis & aurea dona.
Ne facite: immanes exhorrent sanguine vestro
Ipsa etiam Cete, refugitque immanior Orca.
Sed frustrà dant verba: ruit mens cæca furore:

Horribilis conflictus enarratur.

Nec quidquam leges, & propria funera curat.
Quot naves subitò malis, velisque revulsis,
Incertum fluitant, mediis quot fluctibus haustæ:
Quot vi flammarum disruptæ in gurgite vasto
Cum miseris ardent nautis, & milite forti!
Immensum tormenta tonant, tonitruque tremendo
Subsultant maria, & cœli convexa tremiscunt.
Ingens erumpit caligo, atque omnia circùm
Occupat, effusis vis turbinis atra tenebris.
Non æquor, non ipsæ apparent æquore classes.
Turbinibus cœlum obtegitur, non ampliùs ardet
Lumine Sol: media tantum caligine flamma
Emicat interdum, magnoque fragore sub auras
Vi volat, & secum miserorum corpora raptat,
Divulsasque trabes, cum & puppibus armamenta.
Has inter tenebras lynceus Trompius (ira
Exacuit violenta hominem, & spes ipsa triumphi)

Tres Anglorum naves ab una Batavorum incendiaria incensæ.

Tres coiisse videns Anglorum è puppe carinas,
Ilicet ire sinu gestantem incendia pinum
Imperat. Excussum cœlo ceu fulmen ab alto,
Sic volat acta ratis, mediosque impingit in hostes.
Ut venit, ut gremio conceptus promicat ignis,

Ut simul extemplò cunctæ exarsère carinæ:
Exilière trabes, tabulæque, & ahena, virique
Terribili circùm tonitru, horrendoque fragore.
Omnia complentur terrore, ipsique pavescunt
Hactenus intrepidi. Casu timuere Britanni;
At non immemores priscæ virtutis in arma
Acriùs insurgunt, Fortunam & fortibus ausis
Adversam, dextraque student, atque arte mereri.
Et periisse placet pugna, quàm vertere terga.
Ipse sed optato successu Trompius audax
Urget opus Martis, furit igne, & fulminat ære.
At fortes spectans hostes stare æquore aperto,
Et pugnare acres, & spem præsumere palmæ,
Indolet hostili sertum virtute morari.
Ergo moræ impatiens fertur festinus in hostem,
Adversique petit Prætoris mœnia querna:
Ascensumque parat, primusque irrumpere in arcem
Aggreditur, Certa est numquam Fortuna, secundis
Fulgeat auspiciis licet, & memorabile semper
Fatum hominis: parvi percussus verbere sclopi
Hic magnus virtute gigas descendit ad Orcum,
Desertæ Fidei pœnas passurus in igne.
Vos ò, vos populi, stygiis quos Ursa colubris
Complexa, à Sacri divellit Sede Parentis,
Est Deus, est scelerum vindex, ultorque: timete,
Nec vos Divini monitus contemnite Vatis.
Proderit & forsan, si mente evolvere pœnas
Enceladi sedet, & tristem casum Oromedontis.
Cęde Ducis subita, Batavorum exterrita pubes,
Ardentes posuère iras, sensimque remittunt
Pugnaces animos; tandem re turpiter acta,
Arripuère fugam: ventoque in vela secundo,
Texeliam mœsti repetunt, vultuque refracto
Turpem ignominiam, sociorum & funera flentes.
Instant victores, ventoque sequace Britanni,
Gratanturque sibi festivo murmure palmam;
Palmam insperatam, casuque favente relatam.
Vicerunt: Cadmæa tamen Victoria fulsit,
Cęde pari victos ipsis victoribus æquans.
Sexaginta fero perierunt Marte carinæ
Classibus e geminis, quas Mulciber abstulit igne,
Fulmineque, nitroque, & terrificis carcassis.
At cędes numerosa hominum: toto æquore nabant
Membra recisa virûm, combustaque corpora flammis.
Constratum latè tabulis, tignisque revulsis,

Casu vix territi Angli animo tamen assurgunt, atque acriter dimicant.

Trompius in Britannicam Prætoriam invehitur.

Sed ictu sclopi percussus interiit.

Quo occiso, Batavi animos demittunt, mox in fugam se coniiciunt.

Angli insperata victoria, sed Cadmæa potiuntur.

Æquor

Æquor erat, fœdumque rubebat ſanguine multo.
Quin & adhuc vaſto fumabant corpore Gauli,
Semianimesque viri miſeranda voce gemebant,
Incaſſum nantes, & opem, auxiliumque petentes.
Sed quæ vos, Muſæ, cepit veſana cupido,
Luctibus his nimiùm, fœdaque in imagine rerum

Vatis Enthuſiaſmus ſe ipſum corrigentis: cupitque in Sirenum Tempe reſtitui.

Verſari? refugit pater hæc ſpectacula Apollo;
Nec nece dira hominum, fuſo nec ſanguine gaudet.
Læta vireta petit, frondoſaque culmina Pindi,
Et vitreos fontes Amphryſi, & Hymettia prata:
Otia læta quibus, felicesque exigat annos.
Ergo agite, & triſti celeres diſcedite campo,
Barbaricæ exoſæ rabiem, & fera prælia gentis.
Inque ſinus lætos Sirenum, & ſplendida Tempe

Seque ad canendum Mecænatis juſſu hortatur.

Reddite me, Divæ, & RAMBALDICA juſſa ſequamur.
Majeſtas veneranda viri, lumenque decoræ
Frontis, & ingenitæ virtutis nobilis ardor,
Egregium depoſcit opus: viresque petendo
Sufficit, heroa diffuſa in carmina dextra.
Partheniæ decus ò Muſæ, roburque ſenectæ,
I præ, poſt veniam, quò lætà afflaveris aurà.
Ductandis igitur melior qui claſſibus ordo,
Accipe Dux, Nerei qui regna undoſa gubernas,

Traditur modus alius ductandæ claſſis, in tres ordines, quos columnas novi dicunt.

Et duros Latiis defendis finibus hoſtes.
Ordinibus ternis ſpumanti dirige campo
Velivolas acies: obliquos quilibet ordo
Accipiat ventos, Rhomboque undoſa ſecundo
Diffindat maria. Aſt illud ſolerte, magiſter,
Efficies cura, ut quæ linea fronte prioris
Ordinis ad calcem excurrit protenſa ſecundi,
Quæque à fronte hujus ſub terni tergora currit,
Seſe inter fugiant æqualibus intervallis:
Utraque & afflantes directum colligat auras.
Inſuper & verſus acierum, & linea quæque
Ordinis in frontem inſiſtat rectiſſima primi.
Sic inſtructa acies pelago decurrere aperto
Aptior, & ſi res tulerit, ſe vertere ad arma.
Sed quæ certa inter diſtantia danda columnas.
(Hoc etenim ordinibus nomen fecere minores;
Martius & verſus, queis linea ſæpiùs audit)
Ipſe tibi numeros ſeſe inter ducere doctus
Præceptor Samius, rerumque frequentior uſus,
Ingeniumque dabit ſolers, Divina animi vis.
Verùm agite, ò Muſæ, & ſalebroſum evadere callem,
Pergite, velocesque gradus grandite ſequaces.

Si

Si, Prætor, cęptum tua non fortuna secundet
Certamen, primò vel si pugnare recuses
Viribus imparibus, vectorum & plurima tecum
Impedimenta trahas; idcirco evadere campo,
Ac tutum in portum servatam inducere classem,
Vectoresque simul meditare; artemque, modumque
Accipe, quo valeas nullo discrimine classis,
Tantum opus efficere, & coram aspectantibus ipsis
Hostibus, incassum multa frendentibus ira.
Sic naves acie dispone, obtusior omnem
Angulus ut classem accipiat, Lunæque recurvæ
Ostentet speciem, geminataque cornua gestet.
E puppi in medio insistens Prætoria ventum
Colligat, obliquis procurrant flatibus alæ.
Quæ verò annonam, vectantque incendia naves,
Agmine se teneant medio, classemque sequantur.
Hæc autem ratio potior nunc visa magistris,
Agminis exponendi, in tutum ducere quando
Res adigit classem, & vectoria plurima turba est.
Nam si fortè hostes instent, retròque sequentes
Extremas urgent alas, Prætoria vento
Quo fertur facili, tormenti fulmine ferreo
Approperantem hostem petere, atque arcere valebit:
Cùm talem, Prætor, cursumque, modumque tenebis:
Et poteris ventos flantes è puppe secundos
Accipere, & simul obliquos: seù marmora dextrâ,
Seu læva de parte auræ spirantis acuto
Diffindas rostro. Quod si Victoria signis
Arrisit festiva tuis, victusque recedit
Hostis tuta petens, fugientem protinus ipse
Impiger insequere, & felicibus utere Fatis.
Ilicet instructas velis majoribus alnos
Præmitte, extremumque hostis sectarier agmen,
Præcipe, fortè queant fugitivum ad prælia rursus
Cogere, vel tardas cursu captare carinas.
Mox tu victricem dispones ordine classem
Dux simili, certamen erit si fortè ferendum.
Id verò facies, paribus cùm viribus hostis
Salsa secat; possitque iterùm se fidere Sorti.
Quod si non æquas numero, nec robore vires
Hostis habet, fractis nec spem locat ampliùs armis,
Actutum sine lege rates immitte sequaces.
Terrestri veluti quando certamine victi
Terga dedère fugæ, tum retrò effusa juventus
Ordine neglecto insequitur, cęditque, capitque.

Modus ordinandi aciem, cum receptus canitur.

At si hostes se victi reci piant, qua arte insequendi.

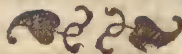
Nam si tum Prætor certa ratione struendis
Navibus, insumas concessam temporis horam,
Longiùs interea fugiens inimicus acerbam
Vitabit cladem, classemque in tuta reducet.
Ipse sed amissam palmam, laudemque dolebis.

Modus excubandi ad fretum, hostique transitum prohibendi.

His tandem spatiis utcumque egressus iniquis,
Insequitur labor ille, fretum servare, per illud
Ne fortè alatis cum puppibus irruat hostis.
Duplo majorem numero Dux instrue classem,
Quam mox in geminam diffindes partibus æquis.
Hæc latus hoc servet, terræ prætenta propinquæ;
Illa sed adversum teneat: speculaque suprema
Observet custos: & cum descendere ab alto
Oceano observet, Coris ducentibus, hostes,
Det signum, subito quæ pars ad flamina venti
Excubat, extensis venientes sistere velis
Adnitatur, aquis adversis altera sidens
Irruat in latus adventans: deprensus utràque
Haud sese expediet quamquàm solertior hostis,
At tua spirantes auras si naviget infra
Classis tota, supra tunc adversarius auras
Excipiens latere adverso freta stricta recurret,
Atque tuum eludens conatum innoxius ibit.

Traditur & modus, quo invitis vel hostibus, angusta per freta corripienda via sit.

Verum age velivolas freta per conclusa carinas
Ducere opus, stipatus ubi tenet hostis utrumque
Littus, & in pugnam promptus descendere: classem
Ordine dispones omnem, tu, Prætor, eodem,
Quo cum de pugna adversa loca tuta petisti.
Sed prodest geminum plus circumflectere cornu,
Arctior ut species Lunæ visatur: ab omni
Sic se acies instructa valet defendere parte:
Exin de puppi lætis spirantibus Euris,
Armataque omni ventura ad prælia pube,
Angustos irrumpe aditus, obsessaque ab hoste
Finde freta, inque sinus cursu nitèris apertos.
Sed Vatem cursu defessum, annisque labantem
Tantisper solitam Siren divertere ad oram
Invitat Colomeiis, opacum pandit & antrum.

NAU-

NAUMACHICORUM
LIBER QUINTUS.

MAXIMUS at labor insequitur, postremaque cura,
Instaurare aciem, versusque invertere, in antrum
Cùm veteres revocat spirantes Æolus auras,
Emittitque novas, alioque è cardine Mundi
Flare jubet: variis agitantur cœrula flabris:
Et varia est semper facies maris: æquora numquam
Constanti stant firma gradu; concussa flagello
Aerio, actutum pulsu diversà feruntur,
Atque vices variant, sese variantibus Euris.
Idcirco eventu in tali quid Prætor agendum,
Protinus expediam, non multo carmine; quando
Jam maturat opus, fusumque explere laborat
Immitis Clotho, & cervicibus imminet atra,
Truncatura brevi fatalia stamina vitæ.
Nec blando citharæ cantu, numerisque canoris
Flectitur: at cautes veluti prædura rigescit,
Aspera, fœda genis, vultuque inamœna severo.
At tu præclaro cujus de munere factum est;
Rursus ut in medium heroo præcincta cothurno
Parthenia exiret Musa, intermissa resumens,
Et desueta diu, fractumque sonantia plectra,
Adsis RAMBALDE; & mecum gentilibus armis,
Quæ proavis tractata tuis per mille refulgent
Laurusque, Palmasque, immortalesque triumphos,
Undosum in Martis campum descende, manet te
Hìc nova palma, novis titulis figenda Trophæa:
Ergo age, & ancipiti in casu pugnantibus adde
Ingenium: Valet ingenium in certamine multùm.

Quid Architalasso agendum cùm venti sedem variant.

Ad Mæcenatem Apostrophe.

Difficilisque Duces artis præcepta doceto.

Principio cessent Zephyri spirare, repentèque
Africus assurgat, quatuorque in pixide Rhombos
Permutet, tum vela, citis ad jussa ministris,
(1) Laxare actutum festinet Martia classis:
Turres velivolæ, soloque dolone relicto,
Tantisper maneant: Verùm quæ prima tenebat
Agminis instructi sedem ratis, omnia pandat
Vela novis auris, atque impete pulsa secundo
Octavum in Rhombum excurrat, reliquæque sequantur;
Quo tandem in versu, qui stringat proximus auras,
Insistant cunctæ: sic instaurata parumper
Inceptæ classis poterit succedere pugnæ,
Et reduci rursus palmam virtute mereri.

Quid cùm venti quatuor variant Rhombos.

Perge, novus perflet ventus de puppe secundus
Exoriens, prima quæ Pinus fronte locata est,
Ilicet in versum, propior qui flamina stringit
Obliquus properet, simul & conentur eundem
In versum reliquæ: sic omnes ordine in uno,
Persimilique maris campum ad fera prælia habebunt.
Hoc facili, certoque modo, Dux, utere sæpe:
Sic etenim quæ plura forent incommoda, primo
Conatu vitabis, & hosti commoda venti
Eripere, & poteris procul amolirier, usque
Dum reliquæ in Martio ponent sese ordine puppes;
Nec dubites, aliæ quin per vada salsa sequantur
Actutum naves: etenim quæ Pinus eundem
Non currit versum, poterit quàm longiùs undas
Findere, in optatos & se deducere versus.
Sicque acies inversa, caput quæ navis agebat
Agminis, extremæ in caudæ succedet honorem.
Sæpius, atque omnis facilè instaurabitur ordo,
Extensusque magè in ventum, neque longiùs ulla
Puppis aberrabit: stabitque ad prælia rursus
Tota acies instructa, optati & certa triumphi.

Quid cùm ventus è puppi perflat.

Insuper his, obtusa volat si classis, & aura
Ad sextum decimum flectat se flamine Rhombum,
Tum velum inferiùs cornu citò laxet utrumque;
At reliquæ puppes vento dent lina secundo,
Justoque excurrant spatio: mox quælibet alnus
Inferiora liget canentia suppara, & illo
Ordine constituant sese, quem Martia poscit
Lex;

Quid cùm classis obtusum in angulum instructa, & ventus ad sextum decimum Rhombum se flectat.

---

(1) *Porre le vele in panno*, quod Galli dicunt *en pane*.

Lex. Legem pugnæ ſemper ſervare memento.
Ut verò evites incommoda, motibus hiſce
Quæ non rara cadunt, cùm claſſis plurima, naves
Ordinibus æquo diſtantibus intervallo
Se teneant, omnis donec converſio fiat
In ventum, ſeſeque locent in verſibus iiſdem.

Morandum tantiſper dum venti variant, ſi fortè in eaſdem ſedes ſe reſtituant.

Atque hìc te, Prætor, moneo ne flamine primo
Diverſo è mundi venientis cardine venti
Feſtines alios claſſem convertere verſus,
Atque aciem variare: morandum tempore parvo,
Si fortè in veteres ſeſe ſpirabile murmur
Reſtituat ſedes, vireſque, & nomina ſumat.
Sæpe etenim, varium quando, & mutabile ſemper
Cœlum eſt, extemplòque auræ ſurguntque, caduntque.
Vix novus afflavit ventus, cùm protinus ipſo
Deficiens ortu moritur, ſedemque priori
Concedit, vitæque ſuæ pertæſus, & auræ.

Auguſti dictum memorabile, Feſtina lentè.

Idcirco lentè feſtina ſemper arena
In media; græco quondam ſermone ſolebat
Occinere interdum media inter prælia, primus
Omnia qui Mundi obtinuit moderamina Cæſar.

Quid agendum Prætori dum non æquo Marte receptum meditatur, ventus deſinat, aliusque à XVI. Rhombo ſpiraverit.

Quod ſi non æquo meditaris Marte receptum,
Et dum velivolas turres inſtruxeris, aura
Deſinat, ac ſexto e decimo nova cœperit undas
Pellere diversùm, navis Prætoria vela
Infima ſuſpendat, reliquæ dent lina ſecundis
Flaminibus, donec propior ſe linea vento
Offerat obliqua, atque omnes tum ſuppara naves
Contrahere accelerent, ſicut Prætoria fecit.
Sic etenim prior ille, rates quem ſingulæ habebant,
Ordo inſtauratus, portusque intrare licebit,
Hoſte vel invito, fruſtra & tua terga ſequente.

Quid cum non tanta venti variatio.

At ſi tot numero Rhombos non mobilis aura
Permutet; tum cœrulei pars agminis illa,
Quæ vento inferior, quatuor, non ampliùs, undas
Per vitreas currat Rhombos, properetque ſiniſtram
Spirantis Cori ad partem, ſtringatque propinqua:
Mox reliquæ curſum puppes conentur eundem,
Ordine quæque ſuo: medio Prætoria ſtabit
Angulo in obtuſo: poteritque ad litora nota,
Hoſtibus eluſis, tutum celerare receptum.

Quæ in hoc cautio adhibenda, ne Prætoria in extremum agmen incurrat.

At facilis quamquam modus hic; tamen imminet illud
Sæpè malum, nimium variat cùm ventus, ut ipſo
Obvia poſtremum occurrat Prætoria in agmen.
Idcirco, Prætor, quò tanta incommoda vites,

Præ-

Præcipies, Rhombos excurrat ut ala quaternos
Longiùs ad lævam venti: ſic obvius illi
Non ibis: quamvis ſuccedat dextra ſiniſtræ,
Montibus his, claſſisque omnis variabitur ordo.
Verùm ſi priſcos cupias perſiſtere verſus,
Inque ſuo poſitu puppes, tu currere pinu
Perges veligerâ, quà linea panditur æqua;
Quò tandem arbitrium teneas ſpirabilis auræ.
Hac iterùm alatas alnos inſtruxeris arte:
Non & poſtremos in verſus obvius ibis.
His tandem ſpatiis utcumque egreſſus iniquis,
Quod ſupereſt tentemus iter, verum aſpera Vati
Hìc etiam pandit ſeſe via, perque receſſus

His ſpatiis egreſſus Vates difficiliores vias ingreditur.

Difficiles ſalebris, & opaca luce malignos
Eſt adeunda: ſolo ſed non veſtigia trita
Pieridum apparent, doctarum aut ulla ſororum,
Per quæ tutus iter capias, ſummumque cacumen
Conniſus teneas; audendum fortibus auſis
Partheniis tamen eſt Muſis, quæ ſæpè locorum
Per prærupta ſequi ſolitæ, perque avia curſum,
Quem Phœbus pater oſtendiſſet, & antheus ardor.
Ire igitur ſedet, undivagique per æquora Nerei
Alatas ſociare acies, Martemque ciere
Pieriæ clangore tubæ, numeriſque canoris.

Qua arte inſtructa ad pugnā claſſis ad priorem in navigando ordinem, ut hoſtes inſequatur ex acie decedentes.

In primis vitreis inſtructum fluctibus agmen
Ad pugnam, in tutam fugientibus hoſtibus oram,
In verſus iterum cupias revocare priores;
Ut curſum teneas, fugientum & terga ſequaris,
Vel patrios adeas victor ſine ſanguine portus,
Aut propior fias inimico: aut agminis alas
Permutare, locumve aliquem captare ſequendo
Feſtines, celerique hoſtem prævertere curſu.
Da Vati faciles auras præcepta canenti.
Præcipe, Dux, omnes ut puppes tempore eodem
Se flectant, flantemque minùs luctentur in Eurum,
Ordine ſic etenim pugnandi ritè ſoluto,

Quid variare aciem libet.

Tota pererrabit campo cita claſſis aquoſo,
Quà Dux ipſe velis, tempuſque, & juſſa vocabunt.
Quod ſi fortè ſitum variarier agminis optas:
Nimirum ad lævam qui primùm flamine Cori
Captabat propior, dextram ſpirabilis auræ
Mutatus premat ordo ſecantis marmora claſſis.
Præcipies, uno volucrem ſe flectere puncto
Claſſem omnem, curſumque alium percurrere pinus;
Idcirco adverſas in proras vertere puppes

Fac

Fac, Prætor, poſtquam quatuor, non ampliùs, ipſa
Excurrit pelagi Rhombos poſtrema carina.
Ad lævam longo gyro, quam deinde ſequantur
Poſt reliquæ, actutumque erit & ſic redditus ordo.
Verùm alio ſi fortè modo inſtaurare priorem
Dux mavis formam, qua ſtructa ſecaverat æquor:
Poſtremo turrita loco quæ fortè locata eſt
Navis, ad efflantis dextram procurrere venti,
Contendat propior: reliquæ mox ordine pinus
Poſt velis liquidum ſulcent crepitantibus æquor:
Donec quæ medio ratis agmine ſalſa ruebat
Poſtremæ in ſedem pervenerit: ilicet & ſic
Claſſis erit primus, quem quæris, redditus ordo.

Quid agendum ſi alium in ordine mutare præſtat.

His ſuper, in ternas claſſem inſtaurare columnas,
Ordine quò pelagi ſulcet vada ſalſa priori,
Si cupis, horrificus cùm Mavors mitigat iras,
Et fugiunt hoſtes, aut pugnam denegat aura
Adverſam mutata plagam, & turgentior unda:
Artem diſce; prior verſus, ſeu prima columna
In latus alternum flectatur tempore eodem:
Interea reliquæ currant per cærula pinus,
In primi donec primæ, mox prima ſecundi
Agminis accedat ſedem, teneatque relictam.
Tum ternus moveat verſus ſeſe ordine eodem,
Et curſum teneat, quem pergit currere prima,
Quo tandem verſu reſpondeat utraque terno:
Tum primus, mediusque cito ſe vertere gyro
Accelerent verſus: claſſis ſic protinus omnis
Ut priùs in ternas erit extricata columnas.

Qui modus reſtituendæ claſſis in priorem ordinem, cùm ternos in verſus explicatur.

Perge, tuis ſemper non Sors inimica ſecundat
Dux cæptis, ſequitur nec Mars tua ſigna: receptum
Idcirco canere eſt opus, & loca tuta ſubire:
Donec Fata vices varient, verſatilis & Sors.
Primus ſe varians in quartum flectere Rhombum
Feſtinet Gaulus percurrens tramite in uno:
Sic reliqui facient, medio ſtans agmine donec
In primi ſedem ſeſe devexerit alnus.
Quæque priùs campo explicuit ſeſe ordine Martio
Sulcatura maris nunc ſtat freta cærula claſſis.
Et quamquam modus hìc tempusque, moramque repoſcat:
Utendum tamen eſt illo: ſic fallimus hoſtem,
Ne facilè advertat properari ad tuta receptum:
Continuò & noſtris opponat ſe auſibus acer.
At breviore cupis ſi Dux diſſolvere verſus
Arte, modoque, novus valido cùm murmure ventus

Quo ordine explicanda claſſis cùm receptus canitur.

E latere adverso consurgit, & æquora turbat,
Et tua cępta simul, faveatque hostilibus armis,
Fac quartum ad Rhombum sese agminis ultima pinus
Ad dextram venti flectat, curratque per æquor:
Hinc media ut fuerit classis pars tramite in illo,
Ad dextram properet spirantia flamina venti.
At reliquæ cursum teneant, quem prima secundæ
Se classis pennata vehit per cęrula puppis,
Quo tandem obtusus campo spectabitur ordo.
Ast agite, ò Musæ, & Vati succurrite vestro,
Difficiles artes præceptaque dura docenti:
Perque iter abruptum dum vadimus, inque rigentes
Dumeti sentes, tribulosque irrumpimus, ipsæ
Pandite non æquos aditus; callesque malignos
Sternite, vos Divæ, facilesque ad cępta præite.
Tuque vel in primis, Vati qui Phœbus Apollo,
Desuetas senio revocas in carmina vires,
Musarumque chorum sata per Moravia ducis,
Perque Atavis regnata tuis viridissima Tempe.
Adsis RAMBALDE, & dum te Lucina recenti
Ditavit partu dilectæ conjugis, aurea
Cui risit Fortuna, astrisque faventibus Horæ,
Horæ, queis vitam cura est, sortemque parare.
Progenitum gremio Musæ cępere priores
Certatim, & sacri lactarunt ubere fontis;
Aspice tu fasces puero, sortemque ferentem,
Et jam næniolas, & mollia verba parantem.
Interea inceptum Martis stat currere campum,
Atque coronatas ad littora vertere proras:
Quò me festivis compellant vocibus illinc
Parthenope, Megareque, & Olympia dulcis, & Ægle:
Et jam me teneris stringunt complexibus; atque hinc
Surrentina vocat Siren Colomelis aprico
De colle, & cœtu cunctarum cincta sororum,
Jamque (1) aditus reserat notos, antrumque repandit.
Quæ Vatem accipient, norunt fatalia Parcæ
Stamina, quæ ducunt fusis, & tempora figunt
Certa cuique hominum: sed si me consulit ipsum
Atropos, hìc Magnæ Matris tumularier æde
Optarem. Sed vivit adhuc dum spiritus & dum
Pe-

Mæcenatem invocat, cui denovo gratatur.

Optat Vates tumulari in Æde Surrentina ab se ædificata, ac Virgini dedicata, cum hac epigraphe: PARTHENIÆ GENITRICI VATES PARTHENIUS.

(1) Ostium, quò è scopulo per iter in monte excavatum, in Surrentinum, cui vulgò *Cocomellæ* nomen factum, quotquot sunt villarum amœnissimæ.

Pegaſeas haurimus aquas, fera bella canamus.
Ergo age, Dux quando deluſis hoſtibus omnem
Subduxti è campo, & certo diſcrimine claſſem,
Nec ſeſe pandit ſecura in valle receſſus,
Nec portus concluſi, & turribus undique ſepti,
Tuta quibus maneat, ſtat litora curva ſecundum
Velivolas ferro turres firmare tridente.

Cùm nulli ſu viciniâ portus, ad littora applicanda laſſis., atque anchoris firmanda.

Sed quæ cura locum firmandis navibus aptum
Deligere, & cautis ſolertia quanta Magiſtris
Hìc adhibenda, priùsquàm ſe gravis anchora fundo
Committat, fundetque rates, certamque ſalutem,
Accipe. Sit primùm ſcopulis, & ſyrtibus altis
Immunis, fundi ſit arena rudentibus apta.
Sitque tenax unci, ſint littora libera ventis
Adverſis, nimbiſque, & tempeſtatibus atris.

Quæ in hoc caſu cautio adhibenda ſit.

Utque uti vento poſſis, qui devehit hoſtes,
Arbitrioque frui: actutumque educere ferrum,
Omnemque in verſus bellandi exponere claſſem,
Soliciti valeant juvenes, doctique Magiſtri.
Nec cùm ſe expediunt, ſeſe per mutua naves
Incurſent, hoſtique locum, dent protinus arma
Inferre, atque tuo ſua commoda quærere damno.

Quæ ſpatia tunc inter naves ſtatuenda.

Idcirco, Prætor, fac pinus æquore diſtent
Centum & viginti ſolidas, non ampliùs, ulnas;
Ilicet ut facilè, & nullo diſcrimine poſſint,
Inque aciem prodire, & aperto inſiſtere campo.
An non his ſtudiis, hac ſolertiſſimus arte
Ingentem Anglorum claſſem, ſociosque periclo
Exemit Jacobus? & auſis fortibus olim
Hoſtem inſultantem vicit, victumque fugavit?

His uſus artibus Jacobus Dux Eboracenſis claſſem ſervavit, atque hoſtem improviſo adventantem fugavit.

Jamdudum Batavos dura ad certamina Martis
Elicere, & cunctis conatus viribus una
De belli ſumma tandem decernere pugna.
Hi certi portus, objectaque ſepta tenere,
Nec ſortem tentare, & apertum invadere marmor,
Ni dexter Mars, & victoria certa fuiſſet.

Bellum inter Anglos, & Batavos.

Ergo Anglus fruſtra cum ſe conſumere tempus,
Cerneret, atque hoſtes procul à certamine abeſſe,
Dat velum in ventum, & Susbàïa litora curſu
Nota petit, Cereremque ſuis, Bacchumque parare.
Non temerè hìc claſſes, ut ſors, caſusque tuliſſet,
Sed cura ſolerte locat, ſtudioque ſagaci.
Ut quæque in caſus ſe pinus verteret omnes,
Inque adventantes actutum pergeret hoſtes.
At Ruitèrus ubi Batavæ Dux claſſis ad oras

Ruiterus cùm ad Susbai litora ſtare in anchoris Anglos cognoviſſet, in illos improviſus movit.

Jam

Jam patrias cunctis cum navibus isse Britannos
Cognovit, mora nulla, suos educere ferrum
Imperat, & ventis expandere vela secundis:
Nempe ratus hostes adverso in littore stantes
Invadi facilè, & vinci certamine posse.
At verò incautum sententia vana fefellit,
Et sua spes hominem: conspecto protinus hoste;
Præsenti assurgens animo Jacobus in arma,
Explicat extemplò classem, locat ordine Gaulos

Extemplo Eboracensis anchoras educit, agmen explicat, ac fortiter Batavos excipit.

Quemque suo, & velis obliquas excipit auras:
Hortatur socios, dictisque ardentibus urget
In Batavos, certamque jubet præsumere palmam,
Inde movens, primum legatum præcipit agmen
Ducere in adversos, pugnamque ordirier ære
Ignivomo: sequitur medio promptissimus ipse.
Ilicet Estræus ter denis navibus hostem
Aggreditur: ventoque usus mirabilis arte,
Hostiles longè puppes (armaverat illas
Undifluis incincta vadis Zelandia & acer

Estræus primus hostes aggreditur, & submovet.

Bancherus primo ductabat in agmine) in altum
Dimovit, pugnamque tonantibus undique ahenis
Arduus inceptat, crebris & pulsibus instat.
Continuò horrendis mugire tonitribus aër,
Fumoque obduci cœpit, densisque tenebris
Incubuit nox atra super lata æquora ponti.
Estræi sed tanta fuit furibunda procella;
Ut plures Batavorum arces, urbesque natantes
Fulminibus fundo eversæ sub gurgite vasto
Corruerint: quin & conatus vertere classem
Se super hostilem, & ventis delère secundis.
Ast aura immoriens velis audacibus ausis
Obstitit, adventansque nigris nox atra tenebris.
Non minùs interea Jacobus plurimus acri
Marte, animoque calens Ruiteri mœnia querna
Aggreditur: pugnant magnis conatibus ambo:

Acriter & Jacobus invehitur in Batavorum Prætoriam; fit acerrima pugna.

Æra tonant, volitantque pilæ sub pondere vasto,
Excidiumque, necemque ferunt: aplustria ponto,
Disjectæque trabes, & corpora cæsa virorum
Incertum fluitant; medioque in gurgite fumant,
Malique, tabulæque, ambustaque fulmine vela.
Non minùs ardebat Mavors, & Mulciber atrox
Agmine postremo, quod & hinc Sanvichius, illinc
Batavici ductor Vangentius acer agebat.
Hìc Mars, Vulcanusque ferocior, hìc magis atrox
Pugna fuit, fortis periit Sanvichius igne

Am-

Ambusta cum nave; simul periêre procella
Quingenti juvenes, propriæ non cædis inulti.
Nam contra Hollandi periit dux agminis unâ
Cum navi, geminæque aliæ sunt fulmine adustæ.
Non aliàs tantis odiis, cæcoque furore,
Nec tantis unquam pugnatum viribus inter
Æquè auro dites gentes, animoque feroces.
Sed cùm jam fusco lucesceret æthere Vesper,
Thracius & sensim tenui lentescere flabro
Inciperet, Batavi, certò res perdita quando
Marte sub adverso, vento dant vela reflanti
Sub noctem, indecoresque petunt sua littora cursu.
Victores Angli exultant, lætique triumpho
Vocibus & festis, & ovanti murmure totam
Duxerunt noctem, & Baccho indulxere frequentes.
Usque adeo captare sinum, & loca puppibus apta,
Artibus & propriis classem disponere multum est.

Batavi victi se fugæ mandant.

Angli victores ovanti sibi murmure victoriam gratantur.

Tempore post multo sub Mœnia nota Panormi
(Partheniis quondam Musis habitata Panormus
Et quamquam non æqua, tamen dilecta poëtæ.)
Non sic ipse, licet multa foret inclytus arte,
Versatusque diu pugnis Ruitèrus, & armis
Et doctus maris ambages, positusque locorum,
Præstitit, armata Galli cum classe secundis
Descendère auris incendia vasta ferentes.
Idcirco (piget & nostri meminisse doloris.
Sat luctus tulit illa dies, sat sanguinis haustum
Flammaque, ferroque: virûm sat gurgite mersum est;)
Ipse vel in primis duro data victima Marti,
Sublatus Fato indecore, & sine honore sepulchri.

Batavi, Hispanique Ruitèro cæso, ac classe incensa ad Panormum in anchoris stantes victi.

Verùm age, restat adhuc labor alter, & altera cura;
Arbitrium venti, Prætor, lucrarier, infra
Spirantes auras Nerei cùm cœrula sulcas;
Ut sic immineas hosti felicibus Euris.
Et premere extemplò, atque in pugnam cogere possis:
Evades objecta fugæ saxa ardua, vel te
Et classem inducas quæsito flamine portus.
Obliquum cures versum, qui proximus Eurum
Seu læva, dextrave (1) premat; tantumque profundi
Diffindes spatium, quantum properare potestas.
Hinc retrò flectes æquato tramite cursum.
Idque iterum facies, donec spirantia flabra

Qua arte venti arbitrium obtineri possit, ut promontoria superari possint.

(1) *Accostarsi al vento*, quod & stringere ventum dicimus.

Obtineas victor, vel procurrentia ſaxa
Exuperes; liceatve ſinus intrare repoſtos.
Aſt hic te moneo, Prætor, quod diſcere multùm eſt:
Cùmque per acceſſus procedere, perque receſſus
Juvat ad id ut aditus, reditusque longiùs fiant.
Niteris obliquum in ventum, quò mobilis auræ
Arbitrium tandem obtineas à puppe ſecundum;
Longior acceſſus fiat, latèque per æquor
Extenſus: multùm flantis lucrarier Euri
Sic poteris, facilique jugum ſuperare labore,
Præripere aut hoſti crepitantes murmure læto,
Caurosque, Zephyrosque, & ovantes imbribus Auſtros.
Aſt labor eſt, vento cùm deluctamur euntes
Anguſtas inter terras, freta ſtricta carinis
Velivolis, acceſſus ubi, mox inde receſſus
Haud equidem poterit produci tramite longo.
Quod ſanè difficilè in anguſtis fretis, quocirca Martio ordine incedendum.
Hinc tibi ſunt multæ inſumendæ temporis horæ;
Et multi pariter peragendi in gurgite flexus
Gaulis undivagis, toties qui curſibus actis
Incurſare ſibi poterunt per mutua, & unà
Intricare orbes ſociorum, ipſosque morari.
Quo circa Martio procedant ordine naves;
Et mox inde retrò curſu flectantur eodem:
Atque adhibenda tibi in curſu ſolertia multa eſt.
Aſt age, ſi ſtudeas, Prætor, cùm mobilis Euri
Aura favet pinis hoſtilibus, ipſe ſonantem
Inferiùs ventum accipias, invertere ſortem,
Exponitur ars, qua ventus præripi hoſtibus poſſit.
Et tibi ſufflantis flabri captare favorem,
Nitere velivolis inimici pellere puppes
Æquor in abruptum, & longè fac ſalſa ſecare:
Id verò facili poteris præſtare labore,
Tramite ſi adverſo, largoque volumine curres,
Omnibus & flexis ſimul in contraria velis.
Et quamquàm venti arbitrium ſurarier hoſti
Ardua ſucceſſu res ſit ventura ſecundo:
Attamen in longum ducas ſi tempus, & auræ
Nectendæ interdum moræ: nam ſæpè ipſi ſe variant venti, cùm novi ſe vapores attenuant.
Expectes de more vices variantis in horam;
Ut vapor aſſurgens vario de cardine mundi
Attenuat ſeſe, mutatque ſonantia flabra.
Rarus enim dum fit, multo ciet aera niſu,
Spirantesque animas ſine corpore ducit in auras;
Erroresve hoſtis malè cauti ſedulus ipſe
Opperièris, ubi conceſſa & protinus uti
Si tu ſorte queas: Solertia ſæpè Magiſtri
Atque acre ingenium tulit, & patientia palmam;
Aſt illud teneas: interdum littora propter

Dum

Dum ſpirant Zephyri, atque intendunt vela ſecundi,
Longiùs aut Libyci reſonant, aut perfurit Auſter,
Quin etiam juga celſa, & promontoria circùm
Diverſæ perflant auræ: latus Eurus Eoum,
Occiduum ſed Corus habet, flatusque Favoni.
Idcirco interdum porrectum evadere montem
Si noris, Dux, arbitrium lucraberis auræ.
Quin etiam incluſam terris ſi Dorida curris,
Currentes poterunt ſinuoſi gurgitis undæ
In dextram ventum tibi mittere, mittere & hoſti
Ad lævam: certam quo mox certamine palmam
Marte feras. Vaſtis ubi fluctibus æſtuat ingens
Oceanus, Lunæque ſuos per tempora fluxus
Alternat, variis ſimùl ipſæ & flatibus auræ
Alternare vices ſolitæ, quæ cuncta neceſſe eſt
Scire Ducem, & docta pariter prænoſcere cura;
Vincere ſi cupiat, laudemque à Cæſare ferre.
Perge, velis Prætor, dubio certamine Martis
Claſſem ſubtrahere, atque in congrua tempora pugnam
Differre; optati cum ſpes ſecura triumphi
Fulſerit, Æoliaque ruunt dum rupe, ſecundi
Intendunt & vela Noti, & fera prælia poſcunt.
Sive novi accedant ſocii, vireſque recentes,
Queis priùs inferior fias par hoſtibus, æquo
Extento in campo valeas decernere Marte.
Non etenim præſtat, non res & publica poſcit,
Adverſo ut vento, multis & viribus impár,
Unius in ſortem committas omnia pugnæ.
Quæ nequeas reparare, cave permittere caſu;
Si tibi felici faveant ſpiramine venti,
Haud equidem poterunt hoſtes te cogere ad arma
Non æqua, in certum te te, claſſemque periclum
Coniicere; è puppi repleant ſi carbaſa Cori,
Ad dextram venti propior vada ſalſa ſecabis
Curſibus obliquis: longè ſic ſemper ab hoſte
Tutus erit, lævam Cori dum cogitur ipſe
Obliquo pariter curſu per ſalſa tenere.
Quod ſi conſtanti ventus regat æquora flabro;
Haud multum tibi, Prætor, erit coram hoſte tenere
Adverſo claſſem, & pugnam vitare morando.
At quoniam inſtabiles ſemper, nec ſiſtere eadem
Sede ſciunt auræ, quibus & variantibus, ipſa
Seſe etiam pugnæ variat fortuna repentè;
Idcirco hoſtili è conſpectu abducere claſſem
Nitere dux longè, ſic tutiùs æquora curres,

Nonnumquàm quæ ad dexteram Promontorii ſpirat aura non eſt eadē, quæ ad lævam ſibilat.

Maris etiam fluxus ad ventum obtinendum conducunt.

Id præcipuè in Oceano,

Quid Prætori agendum, cùm dubio Marte ſubducere claſſem cupit.

Si ſecundi perflent venti, ad dexteram auræ accedat, quò longiùs ab hoſte naviget.

Quò

Quod ſi inferiori ex parte currat, quàm longè ab hoſte illi navigãdum.

Quò tandem melior tibi Sors ſeſe offerat. At ſi
Inferior ponti ſulces vada cœrula, & aura
Arbitrium tibi dura negat, tum, Prætor, & ipſe
Hoſtis uti, largo circumdabis æquora flexu,
Nec propior pinis ſias hoſtilibus: altum

Si verò ſubducere claſſem velit, id ordine, quo ſupra dictum eſt, faciet.

Æquor adi, veliſque obliquo tramite curre.
At tibi ſi in ventum placeat dare carbaſa, quando
Haud tutum coram hoſte diu perſiſtere campo:
Ordine tu facies, quo dictum carmine noſtro,
Cùm tempeſtivum meditare in tuta receptum.
Nam ſi, Dux, curſum temerè in contraria flectes,
Caſibus obiicies certis claſſemque, tuoſque.
At ſi tu juvenum virtuti, & navibus altis
Confiſus certare velis, hoſtemque morantem
Cogere; ut & ſorti palmam committat, & armis:
Da mentem; paucis, res eſt operoſa, docebo.

Quid ſi virtuti ſuorum, & navium magnitudini confiſus certare velit, qua id arte perficiat, exponitur.

In primis in vela Noti ſi ſuſcipis auras
Inferior tali proſcindes Nerea flexu,
Qui longè alatas inimici ſubmovet alnos;
Aſt in conſpectu ſemper verſentur, ut Euri
Cùm variant ſeſe, crepitantque in vela ſecundi
Protinus aggrediare, ibique faventibus auris
Egregiam referes palmam. Sed carbaſa dextro
Si tua vel Zephyrus tendat, vel flamine Corus,
Qua cogas ratione hoſtes deſcendere ad arma,
Accipe; ſi vento, obliquiſque per æquora velis
Ad lævam currant, flexu tu longior ibis;

Qua arte cogendi ſint hoſtes ad arma.

Ut juſto ſpatio decedunt navibus illi.
Claſſis quique tuæ mox curſu præpete Gaulus
Hoſtilem ſectetur, aquas qui findat acuto
Adverſas roſtro, rhomboque excurrat eodem.
Quandoquidem tali ſi naves ordine cunctæ
Neptuni vada ſalſa ſecent, cùm tempore longo
Tota perhorrifici jactum ſe fulminis intra
Conſtituet claſſis: tum ſignum protinus ære
Bellandi dabis, & primus certamen inito;
Ut tamen eventu peragatur pugna ſecundo,
Omnibus efficies, Prætor, conatibus, omnis
Ut claſſis claſſi reſpondeat: omnibus omnes
Navibus & naves adverſæ: longiùs una

Quæ induſtria cavere, ne hoſtis te ad ineundum certamen cogat.

Hoſtilis ne pars claſſis procedat, & auras
Se circumflectens velis furetur amicas.
Præterea dum quæque ratis ſectabitur æquos
Per tractus hoſtem præeuntem, à ſede recedat
Ne propria, varietque ſitum, ni certa Magiſtri

Jussa velint, & quo Rectores ordine currunt,
Currere subjectæ pinus nitantur eodem:
Illi etenim cursus, & prælia dura gubernant.
Perge, tuas superet vires numerosior hostis,
Et salvam in patrios classem deducere portus
Exoptes, illo nitaris tramite semper
Findere velivolis undantem Dorida pinis,
Quo simul ipse suis volitat cum navibus hostis,
Terga premens, teteque affectat cogere ad arma.
Et nunc ad dextram, nunc lævam mobilis auræ
Inflectas clavum, donec sub littora nota
Incolumes vertas multa cum laude carinas.
Insuper his, multis superas si navibus hostem
Ut facilè evincas producta longiùs ura
Postremum circumvenies Dux ilicet agmen.
Sic latere è gemino, & geminatis ignibus hostes
Comprensi, nimboque & tempestate sonanti,
Vel tibi se dedent, vel acerbo funere mersi,
Ad Manes ibunt Plutoni victima. Sed si
Arbitrium neget aura suum, lævaque susurro
Murmuret; in velum retrò persistere naves
Agminis extremi jubeas, si fortè reflantes
Alternæ surgant auræ, & tua murmure dextro
Intendant vela: actutum tum flectier agmen
Postremum poterit, subitòque accendere pugnam.
Sunt qui non circumveniunt signa ultima classis,
Fronte sed ex ipsa trans vela hostilia vecti,
Primum tormentis quatiunt ardentibus agmen.
Nam si serpentis ferias caput, omne repentè
Corruit & corpus, victoria & integra parta est.
Sic ubi jam primum excussis turbaveris agmen
Fulminibus, cęptantque hostes terroribus acti,
Despondere animos, reliquas comprendere naves
Mox pavor incipiet, terrorque, & mortis imago
Plurima: quin etiam sese inter fulmine abactæ
Incurrent naves, sociasque timore replebunt.
At tu Parthenias Musas si consulis, agmen
Postremum aggredere à tergo, dum fulminis ictu
Alterna de parte tui quatiuntque, petuntque.
At circumveniat ne te numerosior hostis,
Si vitare cupis, cura solerte caveto;
Ne longam retrò extendat cum navibus uram;
Flectere quam possit vento, & tua tergora nimbo
Fulmineo petere, & quernos disrumpere muros.
Si vento immineas, primi fac agminis alnos

Si numerosa classis, extendenda est: Ura, ac postremum hostium agmen circumveniendum.

Audaciores ilicet per ultimum agmen invecti primum aggrediuntur.

Quid agendum ne Prętori ab hoste circumveniatur.

Non

Non primis hostis, sed respondere secundis.
Sic etenim quotquot prima stant fronte carinæ,
Haud tete petere, ardentique lacessere nimbo
Adverso poterunt; & si se flectere quibunt,
Haud equidem facient longo ni tempore, quando
Incassum recidit cursu labor omnis, aquoso
Insumptus campo: nam post certamina longa
Fulminaque, bombosque, & terribiles reboatus.
Deponunt venti flatus, pelagusque silescit:
Scilicet excussi fugiunt diversa vapores:
Materiesque novis gignendis tollitur auris.
Quin etiam media sub classe relinquere inane
Sæpè juvat spatium, frustra quod verberet hostis.
At caveas primum ne sic se distrahat agmen
Navibus à reliquis, aut callidus abstrahat hostis.
Sic etenim efficies ne inimici longiùs uram
Extendant tua signa retrò, geminisque flagellent
Pulsibus extremum, atque involvant ignibus agmen.
At non dextra tibi Zephyri si sibilet aura,
Non tantum vacui prima sub fronte relinque,
Plus tamen in medio. Verùm ne fortè per illum
Irrumpat citus adversarius, & tua pulsu
Terga petat, medio præstabit habere carinas
Turritas aliquot, vacuum quæ fulmine servent
Excusso, atque alias incendia dira ferentes,
Clausa sinu superas jam jam eruptura sub auras,
Contra adventantes quæ mox mittantur in hostes.

Quibus præsens, ac fortis est animus per mediā hostium classem irrumpunt, ventique arbitrium luctantur.

Verùm audax labor insequitur, plenusque pericli,
Sese transversum medios immittere in hostes,
Et dextras captare auras, & vertere sortem
Hactenus adversi certaminis: ardua Martis
Alea, digna viris sed fortibus, & quibus alma
Est cordi laus, & facti meritissima laurus.
Qualem Texeliæ ad fines certamine duro
Audacem Estræum magno retulisse suorum
Cum plausu memorant, dubio cùm Marte, Notoque
Adverso, in Batavas irrumpens impete pinus
Evasit sine noxa, aurisque in vela secundis
Inflexit clavum, & Zelandas fulmine adortus
Disjecit subito naves, palmamque morantem,
Hostibus edomitis, tandem ad sua signa vocavit.
At quia difficilis, magnoque obnoxia damno
Res est, successu careant si cępta secundo;
Idcirco raro in casu tentabis, iniquus
Cùm te Mars premit, & Fortuna adversa, malumque

Sic magna Estræus cum laude in Batavos præstitit, ac victoriam adeptus.

Im-

Impendet majus. Audendum rebus in arctis,
Et quod Sors, Mavorsque negant, virtute merendum est.
Insuper hostilis multum si classis inane
Liquit utrumque inter versum, navesque suorum
Adversùm stantes non prælia dura ciere,
Sed tantum spectare queunt, transvadere in hostem
Idcirco præstat, Martemque accendere bombis,
Sique aliquot mediis in fluctibus armamentis
Exutæ fluitant alni, incertumque feruntur,
Postremum poteris, via quà tibi larga patescit,
Agmen trans petere, & longo comprendere flexu.
Sique tuas hostis naves distraxit, & illæ
Sint arcto positæ, circùmque premantur ab hoste:
Auxilium quibus adverso sub Marte ferendum est.
At res ut magnis cedat feliciter ausis,
Collige, Dux, agmen, structoque sub ordine pinus
Immitte, & velis geminatis plurimus auras
Accipe, quò spatium pervadas ocyùs omne,
Ne vadens medio in cursu oppugnèris ab hoste.
Insuper actutum stat cęptum inflectere cursum,
Hostica ne classis flexu se vertat eodem.

Quia verò res ardua, idcirco rarò: & quibus in casibus tentanda.

Sed post tot pelagi tractus, fluctusque remensos,
Ventorum & luctas, durataque prælia Martis,
Securi invitant portus, & littora duris
Rupibus intercincta, armataque turribus altis:
Defessis ubi blanda quies, atque otia læta.
Sed proh Fata Deûm, nec tuta in portibus ipsis
Vita, salusque hominum! tantæ mortalibus iræ,
Atque odia, & regni numquam saturanda libido.
In flammas, ferrumque ruunt: non horrida Martis
Exterret facies, nec certa pericula tardant.
Idcirco ut gremio classis secura recurvo,
Stent clausi portus hinc, illinc littora propter
Uno dispones turritas ordine pinus.
Anchoraque expositas fundabit dente tenaci,
Illæ autem tanto distent discrimine terris,
Ut terras inter, puppesque meare potestas
Nulli sit: juxtà sed portus littora naves
Ignivomas aliquot dextra, lævaque locato,
Quà sua conclusus nautis sinus ostia pandit,
Nam sic irrumpens ab apertis fluctibus hostis
Amittet venti arbitrium quæque ostia propter
Ignivomæ insistunt naves ruere ocyùs aura
Felici poterunt, hostemque involvere flammis.
Non secus & reliquæ, stabulant quæ litore utroque

Quà arte portus, inque ipsis Classes muniendæ.

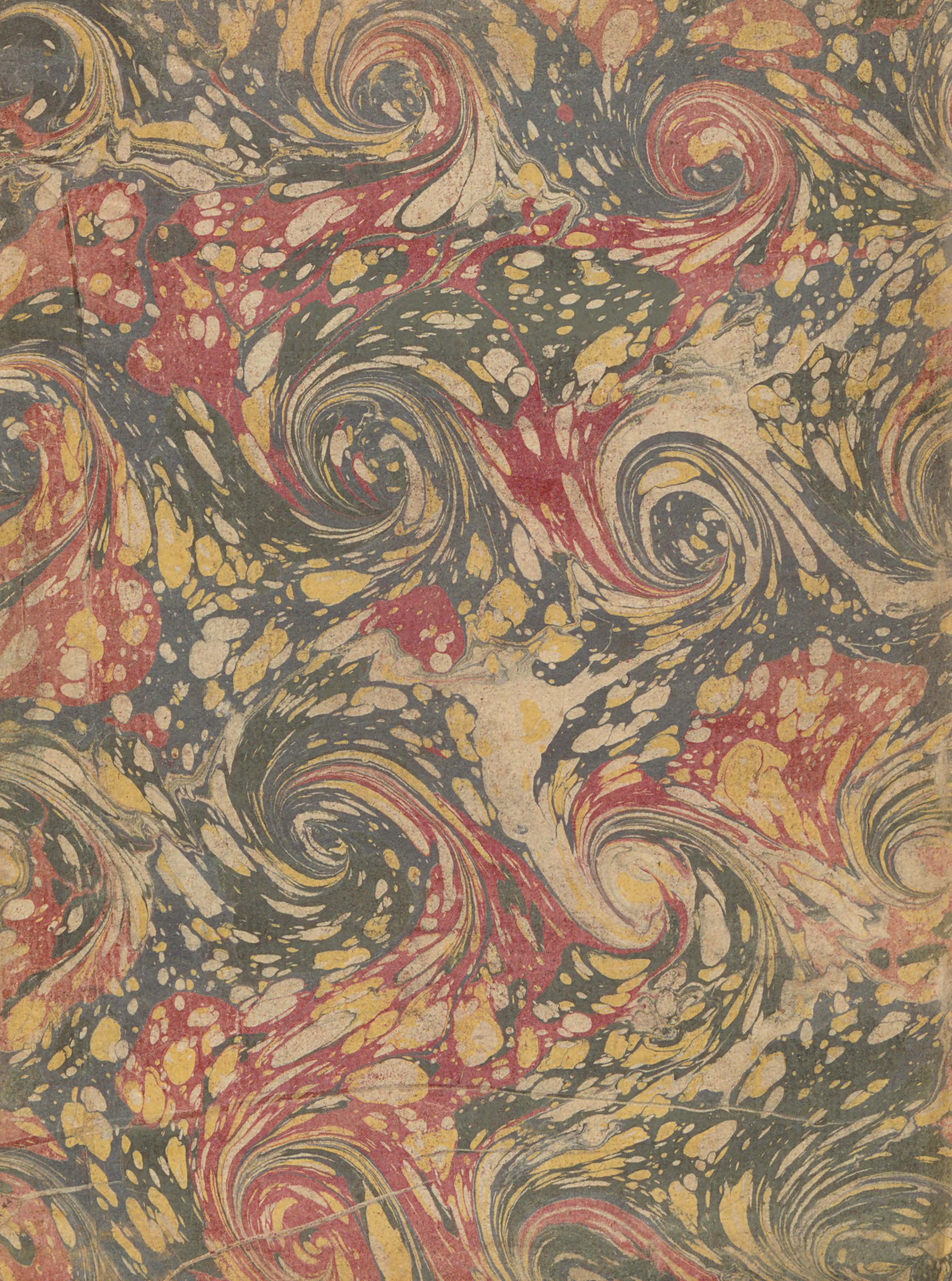
Actutum ventis expandere vela ſecundis,
Et pugnam ſerere, atque inimicas perdere naves,
Et quibunt palmam parvo certamine ferre.

Apoſtrophe ad Mecænatem, cujus juſſu cęptum opus, finem accipit.

Sed jam devexi me temporis admonet hora,
Ut juſſis RAMBALDE tuis, quam cępimus alto
Suſpenſam è clavo citharam, & diſcordia fila,
Reddamus numquam noſtris (mortalia quando
Linquimus, & ſuperas jam jam properamus ad arces)
Articulis pulſanda, tui tu ſuſcipe Vatis
Obſequium, & noſtram victuram in ſæcula famam,
Lande tua, magnique tui tege nominis umbra.

FINIS.

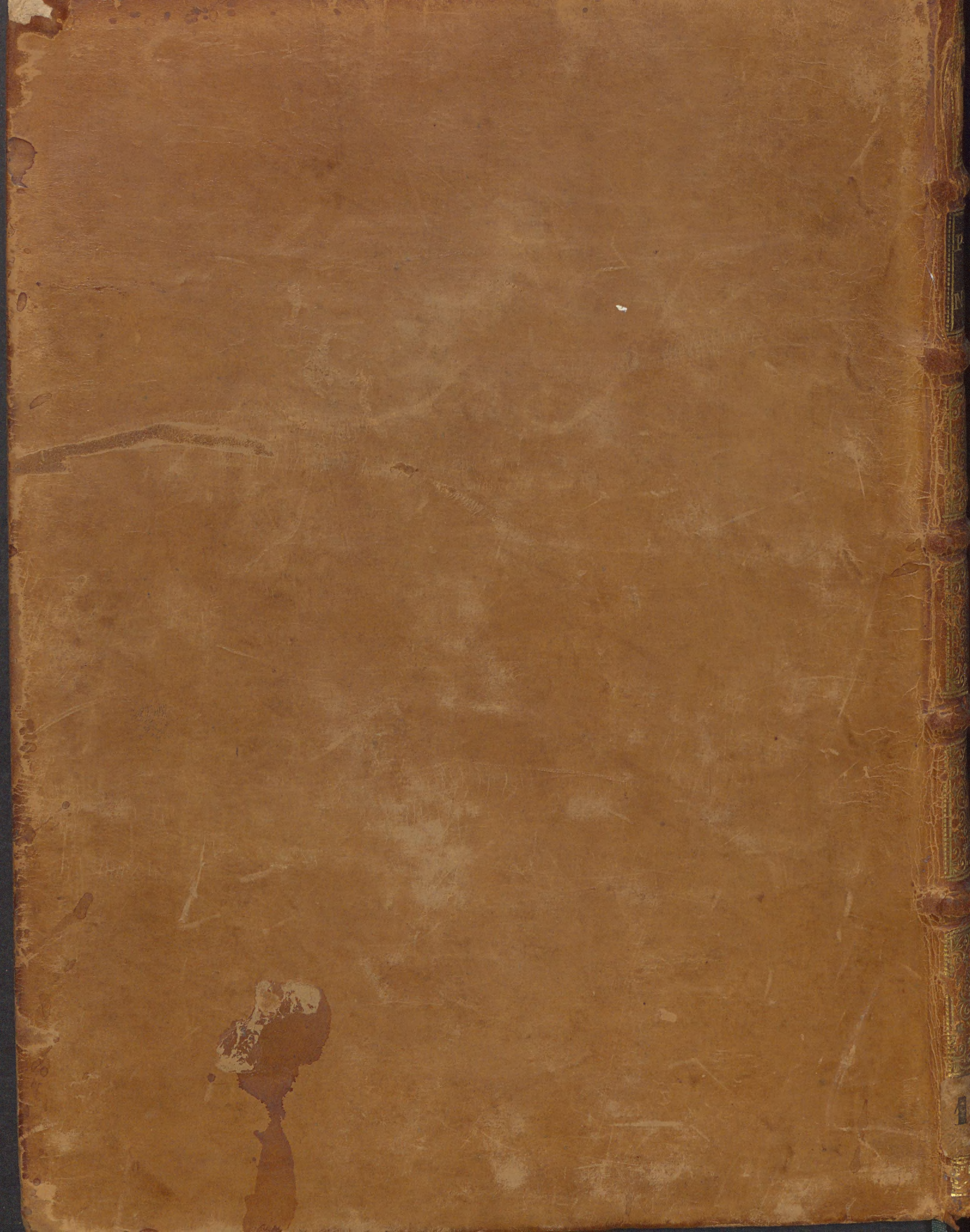

UNIVERSIDAD DE SEVILLA

i23470665

111

PART
NAVM

126